Emil CIORAN, *PE CULMILE DISPERĂRII*, Humanitas, 1993.

EMIL CIORAN s-a născut în 8 aprilie 1911 la Răşinari (Sibiu), ca al doilea fiu al lui Emilian Cioran — preot în Răşinari — şi al Elvirei (Comaniciu) Cioran. Frecventează începînd din 1921 Liceul Gheorghe Lazăr din Sibiu, oraş în care se va muta întreaga familie în 1924. Între 1928 şi 1932 urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti. În ultimul an de facultate publică articole în periodicele Calendarul, Floarea de foc, Gândirea, Vremea, Azi. Îşi încheie studiile universitare cu o teză de licenţă asupra intuiţionismului bergsonian. În acelaşi an (1932) se înscrie la doctorat, sperînd să obţină astfel o bursă în Franţa sau Germania. În 1934 îi apare prima carte, Pe culmile disperării, pentru care i se conferă Premiul Comisiei pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi. Va mai publica încă patru cărţi în ţară, înainte de a se stabili definitiv în Franţa. Între 1933 şi 1935 se află la Berlin, ca bursier al Fundaţiei Humboldt. Reîntors în ţară, ocupă vreme de un an (1936) postul de profesor de filozofie la Liceul Andrei Şaguna din Braşov. În 1937 pleacă la Paris cu o bursă a Institutului francez din Bucureşti, care i se va prelungi pînă în 1944. În 1940 începe să scrie Îndreptar pătimaş, ultima sa carte în limba română, a cărei variantă definitivă (rămasă inedită pînă în 1991) va fi încheiată în 1945, an cînd se stabileşte definitiv în Franţa. După 1945 începe să scrie în limba franceză, iar în 1949 îi apare la Gallimard prima carte, Précis de décomposition; îi vor urma, pînă în 1987, încă nouă, publicate la aceeaşi prestigioasă editură pariziană. Cu excepţia Premiului Rivarol, care i se conferă în 1950 pentru „debutul" francez, va refuza toate celelalte importante premii literare decernate ulterior (Sainte-Beuve, Combat, Nimier).

SCRIERI: Pe culmile disperării (Bucureşti, 1934; 1990); Cartea amăgirilor (Bucureşti, 1936; 1991); Schimbarea la faţă a României (Bucureşti, 1936; 1941; ediţie revăzută 1990); Lacrimi şi sfinţi (Bucureşti, 1937; 1991); Amurgul gîndurilor (Sibiu, 1940; Bucureşti, 1991); Îndreptar pătimaş (Bucureşti, 1991); Précis de décomposition (Paris, 1949) — Tratat de descompunere (Bucureşti, 1992); Syllogismes de l'amertume (Paris, 1952) — Silogismele amărăciunii (Bucureşti, 1992); La tentation d'exister (Paris, 1956) — Ispita de a exista (Bucureşti, 1992); Histoire et utopie (Paris, 1960) — Istorie şi utopie (Bucureşti, 1992); La chute dans

le temps (Paris, 1964); Le mauvais Démiurge (Paris, 1969); De l’inconvénient d’être né (Paris, 1973); Ecartèlement (Paris, 1979); Exercices d’admiration (Paris, 1986); Aveux et anathèmes (Paris, 1987).

CIORAN

PE CULMILE DISPERĂRII

Ediţia a treia

HUMANITAS

BUCUREŞTI, 1993

Coperta de IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Ediţia princeps a acestei cărţi a apărut la

Fundaţia pentru literatură şi artă REGELE CAROL AL II-LEA

Ediţia a doua a apărut în 1990 la HUMANITAS

ISBN 973-28-0405-x

A FI LIRIC

De ce nu putem rămîne închişi în noi înşine? De ce umblăm după expresie şi după formă, încercînd să ne golim de conţinuturi şi să sistematizăm un proces haotic şi rebel? N-ar fi mai fecundă o abandonare în fluiditatea noastră interioară, fără gîndul unei obiectivări, sorbind doar cu o voluptate intimă toate fierberile şi agitaţiile lăuntrice? În acest caz am trăi cu o intensitate infinit bogată întreagă acea creştere interioară pe care experienţele spirituale o dilată pînă la plenitudine. Trăiri multiple şi diferenţiate se contopesc şi se dezvoltă într-o efervescenţă din cele mai fecunde. O senzaţie de actualitate, de prezenţă complexă a conţinuturilor sufleteşti se naşte ca un rezultat al acestei creşteri, asemănătoare unei înălţări de valuri sau unui paroxism muzical. A fi plin de tine însuţi, nu în sens de orgoliu, ci de bogăţie, a fi chinuit de o infinitate internă şi de o tensiune extremă înseamnă a trăi cu atîta intensitate, încît simţi cum mori din cauza vieţii. Este atît de rar acest sentiment şi atît de ciudat, încît ar trebui să-l trăim cu strigăte. Simt cum ar trebui să mor din cauza vieţii şi mă întreb dacă are vreun sens căutarea unei explicaţii. Cînd tot ce ai tu ca trecut sufletesc palpită în tine într-un moment de nemărginită încordare, cînd o prezenţă totală actualizează experienţe închise şi cînd un ritm îşi pierde echilibrul şi uniformitatea, atunci din culmile vieţii eşti prins în moarte fără a avea acea groază în faţa ei care însoţeşte obsesia chinuitoare a morţii. Este un sentiment analog cu acela pe care-l au amanţii cînd, în culmea fericirii, le apare trecător, dar intens, imaginea morţii, sau cu momentele de nesiguranţă cînd într-o iubire născîndă apare presentimentul unui sfîrşit sau al unei părăsiri.

Sînt prea puţini aceia care pot suporta astfel de experienţe pînă la sfîrşit. Există totdeauna o primejdie serioasă în menţinerea unor conţinuturi care se cer obiectivate, în închiderea unei energii cu tendinţă de explozie, deoarece poţi atinge un moment cînd nu mai poţi stăpîni o energie debordantă. Şi atunci prăbuşirea rezultă dintr-un preaplin. Sînt trăiri şi obsesii cu care nu se poate vieţui. Nu este atunci o salvare în a le mărturisi? Experienţa teribilă şi obsesia îngrozitoare a morţii,

atunci cînd sînt păstrate în conştiinţă, devin ruinătoare. Vorbind despre moarte, ai salvat ceva din tine, dar în acelaşi timp a murit ceva din propria fiinţă, deoarece conţinuturile obiectivate îşi pierd actualitatea din conştiinţă. Din acest motiv, lirismul reprezintă o pornire de risipire a subiectivităţii; căci el indică o efervescenţă a vieţii în individ care nu poate fi stăpînită, ci pretinde necontenit expresie. A fi liric înseamnă a nu putea rămîne închis în tine însuţi. Această necesitate de exteriorizare este cu atît mai intensă cu cît lirismul este mai interior, mai profund şi mai concentrat. Pentru ce e liric omul în suferinţă şi în iubire? Pentru că aceste stări, deşi diferite ca natură şi orientare, răsar din fondul cel mai adînc şi mai intim al fiinţei noastre, din centrul substanţial al subiectivităţii, care este un fel de zonă de proiecţie şi radiere. Devii liric atunci cînd viaţa din tine palpită într-un ritm esenţial şi cînd trăirea este atît de puternică, încît sintetizează în ea întreg sensul personalităţii noastre. Ceea ce este unic şi specific în noi se realizează într-o formă atît de expresivă, încît individualul se ridică în planul universalului. Experienţele subiective cele mai adînci sînt şi cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge pînă la fondul originar al vieţii. Adevărata interiorizare duce la o universalitate inaccesibilă acelora care rămîn într-o zonă periferică. Interpretarea vulgară a universalităţii vede în aceasta mai mult o formă de complexitate în întindere decît o cuprindere calitativă, bogată. De aceea, ea vede lirismul ca un fenomen periferic şi inferior, produs al unei inconsistenţe spirituale, în loc să observe că resursele lirice ale subiectivităţii indică o prospeţime şi o adîncime lăuntrică dintre cele mai remarcabile.

Sînt oameni care devin lirici numai în momentele capitale ale vieţii lor; unii numai în agonie, cînd se actualizează întregul lor trecut şi-i năpădeşte ca un torent. Cei mai mulţi însă devin în urma unor experienţe esenţiale, cînd agitaţia fondului intim al fiinţei lor atinge paroxismul. Astfel, oameni înclinaţi înspre obiectivitate şi impersonalitate, străini de ei înşişi şi străini de realităţi profunde, odată prizonieri ai iubirii, încearcă un sentiment care actualizează toate resursele personale. Faptul că aproape toţi oamenii fac poezie atunci cînd iubesc dovedeşte că mijloacele gîndirii conceptuale sînt prea sărace pentru a exprima o infinitate internă şi că lirismul

interior îşi găseşte un mod adecvat de obiectivare numai cu un material fluid şi iraţional. Nu se petrece un caz analog cu experienţa suferinţei? N-ai bănuit niciodată ce ascunzi în tine şi ce ascunde lumea, trăiai periferic şi mulţumit, cînd cea mai serioasă experienţă după experienţa morţii (ca presentiment al muririi), experienţa suferinţei, pune stăpînire pe tine şi te transportă într-o regiune de existenţă infinit complicată, în care subiectivitatea ta te frămîntă ca într-un vîrtej. A fi liric din suferinţă însemnează a realiza acea ardere şi purificare interioară în care rănile încetează de a mai fi numai manifestări exterioare, fără complicaţii adînci, ci participă la sîmburele fiinţei noastre. Lirismul suferinţei este un cîntec al sîngelui, al cărnii şi al nervilor. Suferinţa adevărată izvorăşte din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuţi lirice. Numai aceia care vegetează într-o insensibilitate scandaloasă rămîn impersonali în cazul bolii, care întotdeauna realizează o adîncire personală.

Nu devii liric decît în urma unei afectări organice şi totale. Lirismul accidental îşi are sursa în determinante exterioare care, dispărînd, implicit dispare şi corespondentul interior. Nu există lirism autentic fără un grăunte de nebunie interioară. Este caracteristic faptul că începutul psihozelor se caracterizează printr-o fază lirică, în care toate barierele şi limitele obişnuite dispar pentru a face loc unei beţii interioare dintre cele mai fecunde. Astfel se explică productivitatea poetică din fazele prime ale psihozelor. Nebunia ar putea fi un paroxism al lirismului. De aceea ne mulţumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei. Starea lirică este o stare dincolo de forme şi sisteme. O fluiditate, o curgere interioară contopeşte într-un singur elan, ca într-o convergenţă ideală, toate elementele vieţii lăuntrice şi creează un ritm intens şi plin. Faţă de rafinamentul unei culturi anchilozate în forme şi cadre, care maschează totul, lirismul este o expresie barbară. Aici stă de fapt valoarea lui, de a fi barbar, adică de a fi numai sînge, sinceritate şi flăcări.

CÎT DE DEPARTE SÎNT TOATE!

Nu ştiu absolut deloc pentru ce trebuie să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebuie să avem prieteni şi aspiraţii, speranţe şi visuri. N-ar fi de-o mie de ori mai preferabilă o retragere într-un colţ îndepărtat de lume, unde nimic din ceea ce alcătuieşte zgomotul şi complicaţiile acestei lumi să nu mai aibă nici un ecou? Am renunţa atunci la cultură şi la ambiţii, am pierde totul şi n-am cîştiga nimic. Dar ce să cîştigi în lumea aceasta? Sînt unii pentru care orice cîştig n-are nici o importanţă, care sînt iremediabil nefericiţi şi singuri. Sîntem toţi atît de închişi unul altuia! Şi dacă am fi atît de deschişi încît să primim totul de la celălalt sau să-i citim în suflet pînă în adîncuri, cu cît i-am lumina destinul? Sîntem atît de singuri în viaţă, încît te întrebi dacă singurătatea agoniei nu este un simbol al existenţei umane. Este un semn de mare deficienţă în voinţa de a trăi şi a muri în societate. Mai pot exista mîngîieri în momentele din urmă? De o mie de ori este mai preferabil să mori undeva singur şi părăsit, cînd nevăzîndu-te nimeni poţi să te stingi fără teatru şi poză. Mi-e scîrbă de oamenii care în agonie se stăpînesc şi îşi impun atitudini pentru a face impresie. Lacrimile nu sînt arzătoare decît în singurătate. Toţi aceia care se vor înconjuraţi în agonie de prieteni o fac dintr-o frică şi dintr-o imposibilitate de a suporta momentele finale. Ei vor să-şi uite, în momentul capital, de moarte. De ce nu au un eroism infinit, de ce nu încuie uşa ca să suporte senzaţiile acelea nebune cu o luciditate şi o teamă dincolo de orice limită?

Sîntem atît de separaţi de toate! Şi tot ceea ce este nu e inaccesibil? Moartea cea mai adîncă şi mai organică este moartea din singurătate, cînd însăşi lumina este un principiu de moarte. În astfel de momente eşti separat de viaţă, de iubire, de zîmbete, de prieteni şi chiar de moarte. Şi te întrebi, paradoxal, dacă mai există altceva decît neantul lumii şi al tău.

A NU MAI PUTEA TRĂI

Sînt experienţe cărora nu le mai poţi supravieţui. După ele, simţi cum orice ai face nu mai poate avea nici o semnificaţie. Căci după ce ai atins limitele vieţii, după ce ai trăit cu exasperare tot ceea ce oferă acele margini periculoase, gestul zilnic şi aspiraţia obişnuită îşi pierd orice farmec şi orice seducţie. Dacă totuşi trăieşti, aceasta se datorează capacităţii de obiectivare prin care te eliberezi, prin scris, de acea încordare infinită. Creaţia este o salvare temporară din ghearele morţii.

Simt cum trebuie să plesnesc din cauza a tot ce-mi oferă viaţa şi perspectiva morţii. Simt că mor de singurătate, de iubire, de disperare, de ură şi de tot ce lumea asta îmi poate oferi. Este ca şi cum în orice trăire m-aş umfla ca un balon mai departe decît rezistenţa lui. În cea mai groaznică intensificare se realizează o convertire înspre nimic. Te dilaţi interior, creşti pînă la nebunie, pînă unde nu mai există nici o graniţă, la margine de lumină, unde aceasta este furată de noapte, şi din acel preaplin ca într-un vîrtej bestial eşti aruncat de-a dreptul în nimic. Viaţa dezvoltă plenitudinea şi vidul, exuberanţa şi depresiunea; ce sîntem noi în faţa vîrtejului interior care ne consumă pînă la absurd? Simt cum trosneşte viaţa în mine de prea multă intensitate, dar şi cum trosneşte de prea mult dezechilibru. Este ca o explozie pe care n-o poţi stăpîni, care te poate arunca şi pe tine în aer, iremediabil. La marginile vieţii ai senzaţia că nu mai eşti stăpîn pe viaţa din tine, că subiectivitatea este o iluzie şi că în tine se agită forţe de care n-ai nici o răspundere, a căror evoluţie n-are nici o legătură cu o centrare personală, cu un ritm definit şi individualizat. La marginile vieţii ce nu este prilej de moarte? Mori din cauza a tot ce există şi a tot ce nu există. Fiecare trăire este, în acest caz, un salt în neant. Cînd tot ce ţi-a oferit viaţa ai trăit pînă la paroxism, pînă la suprema încordare, ai ajuns la acea stare în care nu mai poţi trăi nimic fiindcă nu mai ai ce. Chiar dacă n-ai străbătut în toate direcţiile aceste trăiri, este suficient să le fi dus la limită pe principalele. Şi cînd simţi că mori de singurătate, de disperare sau de iubire, celelalte împlinesc acest cortegiu infinit dureros. Sentimentul că nu mai poţi

trăi după astfel de vîrtejuri rezultă şi din faptul unei consumări pe un plan pur interior. Flăcările vieţii ard într-un cuptor închis de unde căldura nu poate ieşi. Oamenii care trăiesc pe un plan exterior sînt salvaţi de la început; dar au ei ce salva, cînd nu cunosc nici o primejdie? Paroxismul interiorităţii şi al trăirii te duce în regiunea unde primejdia este absolută, deoarece existenţa care îşi actualizează în trăire rădăcinile ei cu o conştiinţă încordată nu poate decît să se nege pe ea însăşi. Viaţa este prea limitată şi prea fragmentară pentru a rezista la mari tensiuni. N-au avut toţi misticii, după marile extaze, sentimentul că nu mai pot continua să trăiască? Şi ce mai pot aştepta de la lumea aceasta acei care simt dincolo de normal viaţa, singurătatea, disperarea sau moartea?

PASIUNEA ABSURDULUI

Nu există argumente pentru a trăi. Acela care a ajuns la limită mai poate umbla cu argumente, cu cauze, efecte, consideraţii morale etc.? Evident, nu. Aceluia nu-i mai rămîn decît motive nemotivate spre a trăi. În culmea disperării, pasiunea absurdului este singura care mai aruncă o lumină demonică în haos. Cînd toate idealurile curente, moral, estetic, religios, social etc. …, nu mai pot direcţiona viaţa şi nu-i pot determina o finalitate, atunci cum se mai poate menţine viaţa spre a nu deveni neant? Numai printr-o legare de absurd, prin iubirea inutilului absolut, adică a ceva care nu poate lua o consistenţă, dar care, prin ficţiunea lui, poate să stimuleze o iluzie de viaţă.

Trăiesc pentru că munţii nu rîd şi viermii nu cîntă. O pasiune a absurdului nu se poate naşte decît într-un om în care s-a lichidat totul, dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare. Aceluia care a pierdut totul nu-i mai rămîne în viaţă decît pasiunea absurdului. Căci ce îl mai poate impresiona pe el din existenţă? Ce seducţii? Unii zic: sacrificarea pentru umanitate, pentru binele public, cultul frumosului etc. Nu-mi plac decît oamenii care au lichidat — chiar pentru scurt timp — cu aceste lucruri. Numai aceia au vieţuit în mod absolut. Şi numai ei au dreptul să vorbească despre viaţă. Poţi reveni la iubire sau la seninătate. Dar revii prin eroism, nu prin inconştienţă. O existenţă care nu ascunde o mare nebunie n-are nici o valoare. Cu ce se deosebeşte de existenţa unei pietre, a unui lemn sau a unui putregai? Dar vă spun: trebuie să ascunzi o mare nebunie ca să vrei să devii piatră, lemn sau putregai. Cînd ai gustat toate otrăvitoarele delicii ale absurdului, numai atunci eşti deplin purificat, fiindcă numai atunci ai dus lichidarea la ultima expresie. Şi nu este absurdă orice expresie ultimă?

Sînt oameni cărora le este dat să guste numai otrava din lucruri, pentru care orice surpriză este o surpriză dureroasă şi orice experienţă un nou prilej de tortură.

Dacă se va spune că această suferinţă îşi are motive subiective, ţinînd de o constituţie particulară, voi întreba: există un criteriu obiectiv pentru aprecierea suferinţei? Cine ar putea preciza că vecinul meu suferă mai mult decît mine sau că Isus a suferit mai mult decît toţi? Nu există măsură obiectivă, deoarece ea nu se măsoară după excitaţia exterioară sau indispoziţia locală a organismului, ci după modul în care suferinţa este simţită şi reflectată în conştiinţă. Or, din acest punct de vedere, ierarhizarea este imposibilă. Fiecare om rămîne cu suferinţa lui, pe care o crede absolută şi nelimitată. Şi dacă ne-am gîndi la cît a suferit lumea pînă acum, la agoniile cele mai teribile şi la chinurile cele mai complicate, la morţile cele mai crunte şi la cea mai dureroasă părăsire, la toţi ciumaţii, la toţi cei arşi de vii sau stinşi de foame, cu cît suferinţa noastră ar fi mai redusă? Pe nimeni nu-l poate mîngîia în agonie gîndul că toţi sînt muritori, precum în suferinţă nimeni nu va găsi o consolare în suferinţa trecută sau prezentă a altora. Căci în această lume organic insuficientă şi fragmentară, individul este pornit să trăiască în mod integral, dorind să facă din existenţa lui un absolut. Orice existenţă subiectivă este un absolut pentru sine însăşi. Din acest motiv, fiecare om trăieşte ca şi cum ar fi centrul universului sau centrul istoriei, şi atunci cum să nu fie suferinţa un absolut? Nu pot înţelege suferinţa altuia pentru a o diminua prin aceasta pe a mea. Comparaţiile în asemenea cazuri n-au nici un sens, deoarece suferinţa este o stare de singurătate interioară, în care nimic din afară nu poate ajuta. Este un mare avantaj că poţi suferi singur. Ce-ar fi dacă faţa omului ar putea exprima adecvat toată suferinţa interioară, dacă în expresie s-ar obiectiva întreg chinul interior? Am mai putea sta de vorbă între noi? N-ar trebui să vorbim atunci cu mîinile pe faţă? Viaţa ar fi realmente imposibilă dacă tot ce avem noi ca infinit de simţire ar fi exprimabil în liniile feţii.

Nimeni n-ar mai îndrăzni să se privească în oglindă, căci o imagine grotescă şi tragică în acelaşi timp ar amesteca în contururile fizionomiei pete şi dungi de sînge, răni care nu pot fi închise şi şiroaie de lacrimi care nu pot fi stăpînite. Aş avea o voluptate plină de groază să văd cum izbucneşte, în armonia comodă şi superficială de fiecare zi, un vulcan de sînge, ţîşniri roşii ca focul şi arzătoare ca deznădejdea,

cum toate rănile fiinţei noastre s-ar deschide iremediabil pentru a face din noi o erupţie sîngeroasă. Numai atunci am pricepe şi am aprecia avantajele singurătăţii, care ne face suferinţa atît de mută şi de inaccesibilă. Într-o erupţie sîngeroasă, într-un vulcan al fiinţei noastre, întreg veninul supt din lucruri nu ar fi suficient pentru a otrăvi întreagă această lume? Este atît venin, atîta otravă în suferinţă!

Singurătatea adevărată este numai aceea în care te simţi absolut izolat între cer şi pămînt. Nimic nu trebuie să devieze atenţia de la aceste fenomene ale absolutei izolări, ci o intuiţie de o luciditate groaznică trebuie să reveleze toată drama finităţii omului în faţa infinitului şi neantului acestei lumi. Plimbările singuratice — extrem de fecunde şi periculoase, în acelaşi timp, pentru viaţa interioară — trebuie astfel făcute încît nimic din ceea ce poate tulbura viziunea izolării omului în lume să nu intre în preocupările individului. Pentru a intensifica procesul de interiorizare şi de convertire înspre fiinţa ta proprie, plimbările singuratice sînt fecunde numai seara, cînd nimic din seducţiile obişnuite nu mai poate fura interesul şi cînd revelaţiile asupra lumii răsar din zona cea mai adîncă a spiritului, de acolo de unde s-a desprins de viaţă, din rana vieţii. Cîtă singurătate trebuie pentru a avea spirit! Cîtă moarte în viaţă şi cîte focuri lăuntrice! Singurătatea neagă atîta din viaţă, încît înflorirea spiritului rezultată din dislocările vitale devine aproape insuportabilă. Nu este caracteristic faptul că aceia se ridică împotriva spiritului care au prea mult spirit, care cunosc ce boală adîncă a afectat viaţa pentru a se naşte spiritul? Apologia spiritului o fac oamenii sănătoşi şi graşi, care n-au nici presentimentul a ceea ce înseamnă spirit, care n-au simţit niciodată torturile vieţii şi antinomiile dureroase de la baza existenţei. Cei care cu adevărat îl simt, aceia sau îl tolerează cu orgoliu, sau îl prezintă ca pe o calamitate. Nimeni nu este însă încîntat, în fondul fiinţei lui, de această achiziţie catastrofală pentru viaţă care este spiritul. Şi cum să fii încîntat de această viaţă fără farmec, fără naivitate şi fără spontaneitate? Prezenţa spiritului indică totdeauna un minus de viaţă, multă singurătate şi suferinţă îndelungată. Cine vorbeşte de salvarea prin spirit? Nu este

absolut deloc adevărat că trăirea în planul imanent al vieţii ar fi fost o trăire anxioasă, din care omul a ieşit prin spirit. Dimpotrivă, este cu mult mai adevărat că prin spirit s-a cîştigat un dezechilibru, o anxietate, dar şi o grandoare. Ce vreţi să cunoască din primejdiile spiritului aceia care nu cunosc nici măcar primejdiile vieţii? Este un semn de mare inconştienţă în a face apologia spiritului, precum este un semn de mare dezechilibru în a face apologia vieţii. Căci pentru omul normal viaţa este o evidenţă; numai bolnavul se încîntă şi o laudă, spre a nu se prăbuşi. Dar acela care nu mai poate lăuda nici viaţa şi nici spiritul?

EU ŞI LUMEA

Faptul că exist eu dovedeşte că lumea n-are nici un sens. Căci în ce fel pot găsi un sens în frămîntările unui om infinit dramatic şi nefericit, pentru care totul se reduce în ultimă instanţă la neant şi pentru care legea acestei lumi este suferinţa? Dacă lumea a permis un exemplar uman de tipul meu, aceasta nu poate dovedi decît că petele pe aşa-zisul soare al vieţii sînt atît de mari, încît îi vor ascunde lumina, cu timpul. Bestialitatea vieţii m-a călcat şi m-a apăsat, mi-a tăiat aripile în plin zbor şi mi-a furat toate bucuriile la care aveam dreptul. Tot zelul meu exagerat şi toată pasiunea nebună şi paradoxală pe care am pus-o pentru a deveni un individ strălucitor, toată vraja demonică pe care am consumat-o pentru a îmbrăca o aureolă viitoare şi întreg elanul pe care l-am risipit pentru renaşterea organică sau o auroră lăuntrică s-au dovedit mai slabe decît bestialitatea şi iraţionalitatea acestei lumi, care a vărsat în mine toate rezervele ei de negativitate şi otravă. Viaţa nu rezistă la mare temperatură. De aceea, am ajuns la concluzia că oamenii cei mai frămîntaţi, cu un dinamism lăuntric dus la paroxism, care nu pot accepta temperatura obişnuită, sînt meniţi prăbuşirii. Este un aspect al demonismului vieţii, în această ruină a celor care trăiesc în regiuni neobişnuite, dar şi un aspect al insuficienţei ei, care explică de ce viaţa este un privilegiu al oamenilor mediocri. Numai oamenii mediocri trăiesc la temperatura normală a vieţii; ceilalţi se consumă la temperaturi unde viaţa nu rezistă, unde nu pot respira decît fiind cu un picior dincolo de viaţă. Nu pot aduce nimic în această lume, căci n-am decît o metodă: metoda agoniei. Vă plîngeţi că oamenii sînt răi, răzbunători, nerecunoscători sau ipocriţi? Vă propun eu metoda agoniei prin care veţi scăpa temporar de toate aceste defecte. Aplicaţi-o fiecărei generaţii şi efectele vor fi imediat vizibile. Poate în felul acesta pot deveni şi eu folositor umanităţii!

Prin bici, prin foc sau injecţii, aduceţi pe fiecare om în agonie, la experienţa clipelor din urmă, pentru ca într-un groaznic chin să încerce marea purificare din viziunea morţii. Daţi-i apoi drumul şi lăsaţi-l să fugă de groază pînă cînd, epuizat,

va cădea jos. Şi vă garantez că efectul este incomparabil mai valabil decît toate cele obţinute prin căile normale. Dacă aş putea, aş aduce întreaga lume în agonie, pentru a realiza o purificare din rădăcini a vieţii; aş pune flăcări arzătoare şi insinuante la aceste rădăcini, nu pentru a le distruge, ci pentru a le da altă sevă şi altă căldură. Focul pe care l-aş pune eu acestei lumi n-ar aduce ruine, ci o transfigurare cosmică, esenţială. În acest fel, viaţa s-ar obişnui cu o temperatură înaltă şi n-ar mai fi un mediu de mediocrităţi. Şi poate în acest vis nici moartea n-ar mai fi imanentă în viaţă.

(Rînduri scrise azi, 8 aprilie 1933, cînd împlinesc 22 de ani. Am o senzaţie ciudată cînd mă gîndesc că am devenit la această vîrstă specialist în problema morţii.)

SENTIMENTUL SFÎRŞELII ŞI AL AGONIEI

Cunoaşteţi senzaţia groaznică de topire cînd simţi cum te iroseşti ca pentru a curge asemenea unui rîu, cînd îţi simţi anulată propria prezenţă într-o lichidare organică? Este ca şi cum din tine însuţi tot ce are consistenţă şi substanţă dispare într-o fluiditate epuizantă, după care nu mai rămîi decît cu capul. Vorbesc aici de o senzaţie precisă şi dureroasă, iar nu de una vagă şi nedeterminată. Simţi că din tine n-a mai rămas decît capul; un cap fără substrat şi fără fundament, lipsit de corp şi izolat ca într-o halucinaţie. Nu este nimic din acea sfîrşeală voluptuoasă şi vagă pe care o încerci în contemplaţii pe marginea mării sau în unele reverii melancolice, ci o sfîrşeală care te consumă şi distruge. Atunci nu-ţi mai convine nici un efort, nici o speranţă şi nici o iluzie. A rămîne tîmpit de catastrofa ta proprie, incapabil să acţionezi sau să gîndeşti, cuprins într-un întuneric rece şi apăsător, stingher ca în halucinaţii nocturne sau singuratic ca în clipele de regret este a ajunge la limita negativă a vieţii, la temperatura absolută, unde ultima iluzie de viaţă va îngheţa. Şi în acest sentiment de sfîrşeală se va revela sensul adevărat al agoniei, care nu este luptă din fantezie sau pasiune gratuită, ci zbaterea vieţii în ghearele morţii, cu puţine probabilităţi pentru viaţă. Nu poţi separa gîndul agoniei de cel al sfîrşelii şi al morţii. Agonia ca luptă? Dar luptă cu cine şi pentru ce? Este absolut falsă interpretarea agoniei ca elan exaltat de propria lui inutilitate sau ca zbucium cu finalitatea în el însuşi. În fond, agonia înseamnă frămîntare între viaţă şi moarte. Întrucît moartea este imanentă vieţii, aproape întreaga viaţă este o agonie. Decît, eu nu numesc agonice decît momentele dramatice ale acestei lupte între viaţă şi moarte, cînd fenomenul prezenţei morţii este trăit conştient şi dureros. Agonia adevărată este aceea în care treci în neant prin moarte, cînd sentimentul sfîrşelii te consumă iremediabil şi cînd moartea învinge. În orice agonie veritabilă este un triumf al morţii, chiar dacă după acele clipe de sfîrşeală continui să trăieşti.

Unde este lupta din fantezie în această frămîntare? Nu are caracter de definitivat orice agonie? Nu este ea asemănătoare unei boli de care nu ne mai

putem scăpa, dar care ne torturează cu intermitenţe? Momentele agonice indică o înaintare a morţii în viaţă, o dramă în conştiinţă, rezultată din ruperea echilibrului dintre viaţă şi moarte. Ele nu sînt posibile decît în acele senzaţii de sfîrşeală care scoboară viaţa înspre minusul ei absolut. Frecvenţa momentelor agonice este un indiciu de descompunere şi prăbuşire. Moartea este ceva scîrbos, este singura obsesie care nu poate deveni voluptuoasă. Chiar atunci cînd vrei să mori, aceasta o faci cu un regret implicit pentru dorinţa ta. Vreau să mor, dar îmi pare rău că vreau să mor. Acesta este sentimentul tuturor acelora care se abandonează neantului. Cel mai pervers sentiment este sentimentul morţii. Şi cînd te gîndeşti că sînt oameni care nu pot dormi din cauza obsesiei perverse a morţii! Cum aş vrea să nu mai ştiu nimic despre mine şi despre lumea asta!

GROTESC ŞI DISPERARE

Dintre formele multiple ale grotescului, aceea îmi pare mai ciudată şi mai complicată care îşi are rădăcinile în disperare. Celelalte vizează un paroxism de natură periferică. Decît, aceasta este important, grotescul nu e conceptibil fără un paroxism. Şi ce paroxism este mai adînc şi mai organic decît acela al disperării? Grotescul nu apare decît în paroxismul stărilor negative, cînd se realizează mari frămîntări dintr-un minus de viaţă; este o exaltare în negativitate.

Şi nu este o pornire nebună înspre negativitate în acea schimonosire bestială, chinuitoare şi paradoxală, cînd liniile şi contururile feţei deviază în forme de o stranie expresivitate, cînd orientarea privirii e furată de lumini şi umbre îndepărtate, iar gîndul urmează şerpuirile unei astfel de crispări? Adevărata disperare intensă şi iremediabilă nu se poate obiectiva decît în expresii groteşti. Căci grotescul este negaţia absolută a seninătăţii, această stare de puritate, transparenţă şi luciditate atît de departe de disperare, din care nu pot răsări, în primul rînd, decît haosul şi neantul.

Aţi avut vreodată satisfacţia bestială şi uluitoare de a vă privi în oglindă după nenumărate nopţi de nesomn; aţi simţit tortura insomniilor, cînd numeri fiecare clipă nopţi întregi, cînd nu mai eşti decît tu singur în această lume, cînd drama ta este cea mai esenţială din istorie, iar această istorie nu mai are nici o semnificaţie, nici nu mai există, cînd în tine cresc cele mai groaznice văpăi şi existenţa ta apare unică şi singură într-o lume născută numai pentru a-ţi consuma agonia ta; aţi simţit aceste momente nenumărate, infinite ca şi suferinţa, pentru ca atunci cînd vă priviţi să aveţi imaginea grotescului? Este o crispare generală, o schimonosire, o încordare de ultime clipe, cărora li se asociază o paloare de cea mai demonică seducţie, o paloare de om trecut prin cele mai groaznice prăpăstii de întuneric. Şi nu este acest grotesc, răsărit ca o expresie a disperării, asemănător unei prăpastii? Nu are el ceva din vîrtejul abisal al marilor adîncimi, din acea seducţie a infinitului care ni se deschide în faţă pentru a ne înghiţi şi căruia ne supunem ca fatalităţii? Ce bine ar fi

să poţi să mori aruncîndu-te într-un gol infinit! Complexitatea grotescului răsărit din disperare rezidă în capacitatea lui de a indica un infinit lăuntric şi un paroxism de cea mai extremă tensiune. Cum ar mai putea acest paroxism să se obiectiveze în ondulaţii plăcute de linii sau în puritate de contururi? Grotescul neagă în mod esenţial clasicul, precum neagă orice idee de stil, de armonie sau de perfecţie.

Că el ascunde de cele mai multe ori tragedii intime care nu se exprimă direct, aceasta este evident pentru cine înţelege formele multiple ale dramatismului interior. Cine şi-a văzut figura în ipostaza grotescă nu se va putea uita niciodată, fiindcă se va teme totdeauna de el însuşi. Disperarea este urmată de o nelinişte extrem de chinuitoare. Şi ce face acest grotesc altceva decît să actualizeze şi să intensifice teama şi neliniştea?

PRESENTIMENTUL NEBUNIEI

Oamenii niciodată nu vor înţelege pentru ce unii dintre ei trebuie să înnebunească, pentru ce există ca o fatalitate inexorabilă intrarea în haos, unde luciditatea nu se poate să dureze mai mult decît un fulger. Paginile cele mai inspirate, din care transpiră un lirism absolut, în care eşti prizonierul unei beţii totale a fiinţei, a unei exaltări organice, nu se pot scrie decît într-o astfel de tensiune nervoasă, încît o revenire înspre un echilibru este iluzorie. Nu se mai poate supravieţui normal după asemenea încordări. Resortul intim al fiinţei nu mai susţine evoluţia firească, iar barierele interioare îşi pierd orice consistenţă. Presentimentul nebuniei nu apare decît după experienţe mari şi capitale. Ca şi cum te-ai fi ridicat la înălţimi prea mari, unde te apucă vertigii, începi să te clatini, îţi pierzi siguranţa şi senzaţia normală de imediat şi concret. O mare greutate pare că apasă creierul şi-l strînge ca pentru a-l reduce la o iluzie, deşi numai aceste senzaţii ne descoperă îngrozitoarea realitate organică din care izvorăsc experienţele noastre. Şi în această apăsare, care vrea să te izbească de pămînt sau să te arunce în aer, apare groaza ale cărei elemente sînt greu de definit în asemenea caz. Nu este acea groază de moarte, persistentă şi obsedantă, care pune stăpînire pe om şi-l domină pînă la sufocare, ce se insinuează în tot ritmul fiinţei noastre pentru a lichida procesul vieţii din noi, ci o groază cu străfulgerări, apărînd rar, dar intens, ca o tulburare subită, dar care elimină pentru totdeauna posibilitatea unei limpezimi viitoare. Este imposibil de a preciza şi defini acest ciudat presentiment al nebuniei. Ceea ce este într-adevăr îngrozitor în el rezultă din faptul că noi presimţim în nebunie o pierdere totală în viaţă, că pierdem tot în mod iremediabil, deja trăind. Continuu să respir sau să mănînc, dar am pierdut tot ce eu am adăugat funcţiunilor biologice. Este numai o moarte aproximativă. În nebunie pierzi ce ai specific, ceea ce crezi tu că te individualizează în univers, perspectiva ta particulară şi o anumită orientare a conştiinţei. Prin moarte pierzi totul, dar această pierdere se face prin aruncare în neant. De aceea, frica de moarte este persistentă şi esenţială, dar mai puţin ciudată

decît frica de nebunie, în care semiprezenţa noastră este un element de nelinişte mult mai complex decît teama organică de o absenţă totală din neantul în care ne duce moartea. Şi nu ar fi nebunia o scăpare de mizeriile vieţii? Această întrebare este justificată numai teoretic, deoarece, practic, pentru omul care suferă de anumite anxietăţi, problema apare cu totul în altă lumină sau mai bine zis în altă umbră. Presentimentul nebuniei se complică de teama de luciditatea din nebunie, de teama momentelor de regăsire, de revenire, cînd intuiţia dezastrului ar putea fi atît de chinuitoare, încît să provoace o nebunie şi mai mare. Nu există salvare prin nebunie, fiindcă nu există om cu presentimentul nebuniei care să nu se teamă de lucidităţile eventuale într-o asemenea stare. Ai vrea haosul, dar ţi-e frică de luminile din el.

Forma nebuniei este determinată de condiţii organice şi temperamentale. Cum majoritatea nebunilor se recrutează dintre depresivi, este fatal ca forma depresivă să fie mai frecventă la nebuni decît stările de exaltare plăcută, veselă şi debordantă. Este atît de frecventă melancolia neagră la nebuni, încît aproape toţi tind spre sinucidere, o soluţie atît de grea pînă nu eşti nebun.

Aş vrea să înnebunesc într-un singur caz. Cînd aş şti că aş ajunge un nebun vesel, vioi şi permanent bine dispus, care nu-şi pune nici o problemă şi n-are nici o obsesie, dar care rîde fără sens de dimineaţa pînă seara. Deşi doresc infinit extaze luminoase, n-aş vrea nici de acestea, căci ele sînt urmate de depresiuni. Aş vrea însă o baie de lumină caldă care să răsară din mine şi să transfigureze întreaga lume, o baie care să nu semene încordării din extaz, ci să păstreze un calm de eternitate luminoasă. Departe de concentrarea extazului, ea să se asemene cu uşurinţa graţiei şi cu căldura zîmbetului. Întreaga lume să plutească în acest vis de lumină, în această încîntare de transparenţă şi imaterialitate. Să nu mai existe obstacol şi materie, formă şi margini. Şi într-un asemenea cadru să mor de lumină.

ASUPRA MORŢII

Sînt probleme care, odată tratate, te izolează în viaţă şi chiar te desfiinţează. Cînd ai intrat în ele înseamnă că nu mai ai nimic de pierdut şi nimic de cîştigat. Din perspectiva unei astfel de regiuni, aventura spirituală sau elanul indefinit înspre forme multiple de viaţă, avîntul absurd şi nemărginit înspre conţinuturi inaccesibile şi insatisfacţia de limitarea planurilor empirice — devin simple manifestări ale unei sensibilităţi exuberante, căreia-i lipseşte acea infinită seriozitate ce caracterizează pe acela care a intrat în problemele periculoase. A avea o infinită seriozitate este a fi pierdut. Nu e aici vorba de spiritul calm şi nici de gravitatea fără fond a oamenilor numiţi serioşi, ci de o tensiune atît de nebună, încît în fiecare moment al vieţii eşti ridicat în planul eternităţii. Vieţuirea în istorie nu mai are atunci nici o semnificaţie, deoarece clipa este trăită cu atîta exagerată încordare, încît timpul apare şters şi irelevant în faţa eternităţii. Este evident că în faţa unor probleme pur formale, oricît de dificile ar fi ele, o seriozitate infinită nu poate fi pretinsă, deoarece ele sînt produse exclusiv de incertitudinile inteligenţei şi nu răsar din structura organică şi totală a fiinţei noastre. Numai gînditorul organic şi existenţial este capabil de acest gen de seriozitate, fiindcă numai pentru el adevărurile sînt vii, produse ale unui chin lăuntric şi ale unei afecţiuni organice, iar nu ivite dintr-o speculaţiune inutilă şi gratuită. În faţa omului abstract, care gîndeşte pentru plăcerea de a gîndi, apare omul organic, care gîndeşte sub determinantul unui dezechilibru vital şi care este dincolo de ştiinţă şi dincolo de artă. Îmi place gîndul care păstrează o aromă de sînge şi de carne şi prefer de o mie de ori, unei abstracţii vide, o reflecţie răsărită dintr-o efervescenţă sexuală sau dintr-o depresiune nervoasă. Nu s-au convins, încă, oamenii că a trecut timpul preocupărilor superficiale şi inteligente şi că este infinit mai importantă problema suferinţei decît a silogismului, că un strigăt de deznădejde este infinit mai revelator decît cea mai subtilă distincţie şi că totdeauna o lacrimă are rădăcini mai adînci decît un zîmbet? De ce nu vrem să acceptăm valoarea exclusivă a adevărurilor vii, a adevărurilor răsărite din noi şi care revelează

realităţi şi valori constitutive nouă? De ce nu înţelegem că se poate gîndi viu asupra morţii, asupra celei mai periculoase probleme care există, şi că, dacă punerea ei te desfiinţează şi te izolează în viaţă, prin participarea intimă şi dureroasă ni se revelează totuşi un adevăr viu?

Se poate vorbi despre moarte fără experienţa agoniei? Moartea nu poate fi înţeleasă decît dacă viaţa este simţită ca o îndelungată agonie, în care moartea se îmbină cu viaţa. Moartea nu este ceva în afară, ontologic diferită de viaţă, deoarece moarte ca realitate autonomă de viaţă nu există. A intra în moarte nu înseamnează, cum crede mentalitatea curentă şi în genere creştinismul, a-ţi da ultima suflare şi a păşi într-o regiune de altă structură şi pozitivitate decît a vieţii, ci a descoperi în progresiunea vieţii un drum înspre moarte şi a găsi în pulsaţiile vitalului o adîncire imanentă în ea. În creştinism şi în metafizicile care recunosc nemurirea, intrarea în moarte este un triumf, este un acces al altor regiuni, metafizic diferite de viaţă. Prin moarte, care devine o regiune aparte a firii, omul se eliberează, iar agonia, în loc să deschidă perspective înspre viaţă, în care ea se realizează, descoperă sfere complet transcendente ei. În deosebire de aceste viziuni, sensul adevărat al agoniei îmi pare a fi revelaţia imanenţei morţii în viaţă. Pentru ce sentimentul imanenţei morţii în viaţă îl au aşa de puţini, iar experienţa agoniei este atît de rară? Nu cumva e falsă întreaga noastră presupoziţie, iar schiţarea unei metafizici a morţii devine verosimilă numai prin concepţia unei transcendenţe a acesteia?

Oamenii sănătoşi, normali şi mediocri nu au o experienţă a agoniei şi nici o senzaţie a morţii. Ei vieţuiesc ca şi cum viaţa ar avea un caracter de definitivat. Este în structura echilibrului superficial al oamenilor normali de a simţi viaţa într-o autonomie absolută de moarte şi de a o obiectiva pe aceasta într-o realitate transcendentă vieţii. De aceea, ei consideră moartea ca venind din afară, nu dintr-o fatalitate lăuntrică a firii. A trăi fără sentimentul morţii înseamnă a vieţui dulcea inconştienţă a omului comun, care se comportă ca şi cum moartea n-ar constitui o prezenţă veşnică şi tulburătoare. Este una din iluziile cele mai mari ale omului normal în a crede în definitivatul vieţii şi în a fi dincolo de sentimentul prizonieratului vieţii în moarte. Revelaţiile de ordin metafizic încep de-abia atunci

cînd echilibrul superficial al omului începe să se clatine şi cînd spontaneităţii naive i se substituie o dureroasă şi încordată frămîntare a vitalului.

Transcendenţa morţii apare în viziunea acelora care din incertitudinile vieţii nu desprind un substrat organic sau o agonie lăuntrică, ci o cauză exterioară, dezvoltînd la paroxism acel sentiment că eşti înghiţit de moarte într-un mod rapid şi brusc. Sentimentul morţii este atît de rar la aceştia, încît putem spune că nu există. Chiar dacă uneori atinge o intensitate puternică, manifestarea atît de distanţată în timp anulează posibilitatea unei obsesii dureroase. Faptul că senzaţia morţii nu apare decît acolo unde vitalul a suferit un dezechilibru sau o oprire a spontaneităţii lui iraţionale, cînd viaţa e zguduită în adîncimi şi cînd ritmul vitalului activează dintr-o tensiune totală, iar nu dintr-o expansiune superficială şi efemeră, dovedeşte, pînă la o certitudine interioară, imanenţa morţii în viaţă. Viziunea în adîncurile acesteia ne arată cît de iluzorie este credinţa într-o puritate vitală şi cît de fundată este convingerea despre un substrat metafizic al demoniei vieţii.

Dacă moartea este imanentă în viaţă, pentru ce conştiinţa morţii face imposibilă vieţuirea? La omul normal vieţuirea nu e tulburată, deoarece procesul de intrare în moarte se întîmplă cu totul naiv, prin scăderea intensităţii vitale. Pentru el nu există decît agonia din urmă, nu o agonie durabilă, legată de premisele vitalului. Într-o perspectivă adîncă, fiecare pas în viaţă este un pas în moarte, iar amintirea nu este decît un semn de neant. Omul normal, lipsit de înţelegere metafizică, nu are conştiinţa intrării progresive în moarte, deşi nici el, ca nici o fiinţă, nu scapă acestui destin inexorabil. Unde conştiinţa a căpătat o autonomie de viaţă, revelarea morţii devine atît de puternică, încît prezenţa ei distruge orice gen de naivitate, orice elan de bucurie şi orice voluptate naturală. Este ceva pervers şi infinit decăzut în a avea conştiinţa morţii. Toată poezia naivă a vieţii, toate seducţiile şi farmecele ei apar vide de orice conţinut, precum vide apar toate proiectările finaliste şi iluziile teologice ale omului.

A avea conştiinţa unei îndelungi agonii este a desprinde experienţa individuală dintr-un cadru naiv şi din integrarea ei naturală, pentru a-i demasca nulitatea şi insignifianţa, este a ataca înseşi rădăcinile iraţionale ale vieţii. A vedea cum se

întinde moartea peste această lume, cum distruge un arbore şi cum se insinuează în vis, cum ofileşte o floare sau o civilizaţie, cum roade din individ şi din cultură, ca un suflu imanent şi distrugător, este a fi dincolo de posibilitatea lacrimilor şi a regretelor, dincolo de orice categorii sau forme. Cine n-a avut sentimentul acelei teribile agonii, cînd moartea se înalţă în tine şi te cuprinde ca un aflux de sînge, ca o forţă interioară imposibil de stăpînit şi care te domină pînă la sufocare, sau cînd te strînge ca un şarpe provocîndu-ţi halucinaţii de groază, acela nu cunoaşte caracterul demonic al vieţii şi efervescenţele interioare din care răsar marile transfigurări. Este necesară o astfel de beţie neagră pentru a înţelege de ce ai vrea cît mai apropiat sfîrşitul unei asemenea lumi. Nu beţia luminoasă din extaz, unde viziuni paradiziace te cuceresc într-o încîntare de splendori şi sclipiri şi unde te înalţi într-o sferă de puritate în care vitalul se sublimează în imaterial, ci o torturare nebună, periculoasă şi ruinătoare a vitalului, caracterizează această beţie neagră în care moartea apare în seducţia groaznică a ochilor de şarpe din coşmaruri. Dar a avea astfel de senzaţii şi imagini înseamnă a fi atît de legat de esenţa realităţii, încît viaţa şi moartea şi-au demascat iluziile pentru a se realiza în tine în forma cea mai substanţială şi mai dramatică. O exaltată agonie îmbină ca într-un vîrtej îngrozitor viaţa cu moartea şi un bestial satanism împrumută lacrimi voluptăţii. Viaţa ca o lungă agonie şi ca drum înspre moarte nu este altceva decît o altă formulare a dialecticii demonice a vieţii, după care aceasta naşte forme pentru a le distruge într-o productivitate iraţională şi imanentă. Multiplicitatea formelor vitale nu se însumează într-o convergenţă transvitală sau într-o intenţionalitate transcendentă, ci se realizează într-un ritm nebun, în care nu poţi recunoaşte altceva decît demonia devenirii şi a distrugerii. Iraţionalitatea vieţii se manifestă în această expansiune debordantă de forme şi conţinuturi, în această pornire frenetică de a substitui aspecte noi celor uzate, fără ca această substituire să însemne un plus apreciabil sau o însumare calitativă. O relativă fericire ar simţi omul care s-ar abandona acestei deveniri şi, dincolo de orice problematică chinuitoare, ar încerca să soarbă toate posibilităţile oferite de clipă, fără raportarea continuă ce descoperă în fiecare moment o relativitate insurmontabilă. Experienţa naivităţii este singura

cale de salvare. Dar pentru acei care simt şi concep viaţa ca o îndelungă agonie, problema salvării rămîne o simplă problemă. Pe această cale, mîntuire nu va fi.

Revelarea imanenţei morţii în viaţă se realizează în genere prin boală şi stări depresive. Există, desigur, şi alte căi, dar acelea sînt cu totul accidentale şi individuale, ele neavînd o capacitate de revelare ca bolile şi stările depresive.

Dacă bolile au o misiune filozofică în lume, apoi aceea nu poate fi alta decît să arate cît de iluzoriu e sentimentul eternităţii vieţii şi cît de fragilă e iluzia unui definitivat şi a unei împliniri a vieţii. Căci în boală, moartea este totdeauna prezentă în viaţă. Stările cu adevărat maladive ne leagă de realităţile metafizice, pe care un om normal şi sănătos nu le poate înţelege niciodată. Este evident că între boli există o ierarhie în capacitatea lor de revelare. Nu toate prezintă cu aceeaşi durată şi intensitate experienţa imanenţei morţii în viaţă şi nu toate se manifestă în forme identice de agonie. Oricît s-ar individualiza şi specifica bolile în indivizi, există totuşi moduri de a muri legate de structura bolii ca atare. Întreg complexul stărilor maladive descoperă o chinuire a vitalului şi o dezintegrare a vieţii din funcţiile ei fireşti. Viaţa este astfel alcătuită, încît nu-şi poate realiza potenţialităţile ei decît comportîndu-se ca şi cum moartea nu ar constitui o prezenţă inexorabilă. Din acest motiv, în stările normale şi nerevelatoare, moartea este considerată ca venind din afară şi complet exterioară vieţii. Acelaşi sentiment îl au şi tinerii cînd vorbesc de moarte. Dar cînd maladia i-a lovit în plin elan, dispar toate iluziile şi seducţiile tinereţii. Este sigur că în lumea aceasta singurele experienţe cu adevărat autentice sînt cele izvorîte din boală. Toate celelalte poartă în mod fatal o marcă livrescă, deoarece într-un echilibru organic nu pot apărea decît stări sugerate şi a căror complexitate este mai mult un produs al unei imaginaţii exaltate decît al unei efervescenţe reale. Numai oamenii care suferă realmente sînt capabili de conţinuturi autentice şi de o infinită seriozitate. Ceilalţi sînt născuţi pentru graţie, armonie, iubire şi dans. — În fondul lor, cîţi nu ar renunţa la revelaţiile metafizice din disperare, agonie şi moarte, pentru o iubire naivă sau pentru voluptuoasa inconştienţă din dans?

Şi cîţi nu ar renunţa la o glorie crescută din suferinţă, pentru o existenţă anonimă şi fericită?

Orice boală este un eroism; dar un eroism de rezistenţă, iar nu de cucerire. Eroismul în boală se exprimă prin rezistenţa pe posturile pierdute ale vieţii. Aceste posturi sînt iremediabil pierdute nu numai pentru cei afectaţi organic de anumite maladii, dar şi pentru aceia la care stările depresive sînt atît de frecvente, încît faţă de structura lor subiectivă păstrează un caracter constituţional. Stările depresive nu revelează numai existenţa ca obiectivitate sensibilă, ci şi moartea. Astfel se explică de ce temerii de moarte, ce se manifestă la anumiţi depresivi, interpretările curente nu-i găsesc nici o justificare mai adîncă. Cum se poate ca într-o vitalitate mare, uneori chiar debordantă, să apară frica de moarte sau cel puţin problema morţii? Mirării acesteia, caracteristică mentalităţii curente, nu i se pot opune decît marile posibilităţi de înţelegere esenţială închise în structura stărilor depresive. Căci în aceste stări, în care dualizarea cu lumea devine dureroasă şi progresivă, omul se apropie tot mai mult de realităţile lui lăuntrice şi descoperă moartea în subiectivitatea lui proprie. Un proces de interiorizare înaintează pînă în centrul substanţial al subiectivităţii, depăşind toate formele sociale care o îmbracă pe aceasta. Odată depăşit şi acel centru, interiorizarea progresivă şi paroxistică descoperă o regiune unde viaţa se îmbină cu moartea, unde omul nu s-a desprins prin individualizare de sursele primare ale existenţei şi unde ritmul nebun şi demonic al lumii activează în deplina lui iraţionalitate.

Pentru un depresiv, senzaţia imanenţei morţii în viaţă adaugă un plus de intensitate depresiunii şi creează o atmosferă de continuă insatisfacţie şi nelinişte, care nu-şi vor găsi echilibrul şi pacea niciodată.

Prin senzaţia prezenţei morţii în structura vitalului, se introduce implicit un element de neant în fiinţare. Nu se poate concepe moarte fără neant, deci nici viaţă fără un principiu de absolută negativitate. Că neantul este implicat în ideea de moarte o dovedeşte frica de moarte, care nu este decît teama de neantul în care ne aruncă moartea. Imanenţa morţii în viaţă este un semn al triumfului final al

neantului asupra vieţii, dovedind prin aceasta că prezenţa morţii nu are alt sens decît să actualizeze progresiv drumul înspre neant.

Sfîrşitul şi deznodămîntul imensei tragedii a vieţii şi, îndeosebi, a omului, vor dovedi cît de iluzorie este credinţa în eternitatea vieţii — şi că, totuşi, unica împăcare pentru omul istoric este sentimentul naiv al eternităţii acestei vieţi.

Există, în fond, numai frică de moarte. Tot ceea ce numim diversitatea formelor de frică nu este altceva decît o manifestare cu aspecte variate în faţa aceleiaşi realităţi fundamentale. Temerile individuale sînt legate toate, prin corespondenţe ascunse, de teama esenţială în faţa morţii. Aceia care vor să înlăture frica de moarte prin raţionamente artificiale se înşală profund, deoarece este absolut imposibil să anulezi o temere organică prin construcţii abstracte. Cine-şi pune serios problema morţii este absolut imposibil să nu aibă şi o teamă. Chiar aceia care cred în nemurire sînt orientaţi înspre această credinţă tot din frica de moarte. Este, în această credinţă, un efort dureros al omului de a-şi salva — chiar fără o certitudine absolută — lumea valorilor în care a trăit şi la care a contribuit, de a înfrînge neantul din temporal şi de a realiza în etern universalul. În faţa morţii, acceptată fără nici o credinţă religioasă, nu rămîne însă nimic din ceea ce lumea crede a fi creat pentru eternitate. Toată lumea formelor şi a categoriilor abstracte se dovedeşte complet irelevantă în faţa morţii, iar pretenţia de universalitate a formalului şi categorialului devine iluzorie în faţa iremediabilului din procesul de aneantizare prin moarte. Căci niciodată o formă sau o categorie nu vor prinde existenţa în structura ei esenţială, precum niciodată nu vor înţelege rosturile intime ale vieţii şi morţii. Ce poate opune idealismul sau raţionalismul în faţa acestora? Nimic. Celelalte concepţii şi doctrine nu spun însă aproape nimic despre moarte. Singura atitudine valabilă ar fi o tăcere absolută sau un strigăt deznădăjduit.

Acei care susţin că frica de moarte nu-şi are o justificare mai adîncă, deoarece atît cît este un eu moartea nu există, iar cînd eşti mort eul a dispărut, uită de fenomenul atît de ciudat al agoniei treptate.

Unui om care are sentimentul puternic al morţii, ce mîngîiere poate să-i ofere separaţia artificială între eu şi moarte? Ce sens poate avea pentru cineva pătruns

adînc de senzaţia iremediabilului o subtilitate sau o argumentare logică? Sînt nule toate încercările de a devia pe un plan logic probleme de existenţă. Filozofii sînt prea orgolioşi pentru a-şi mărturisi frica de moarte şi prea pretenţioşi pentru a recunoaşte o fecunditate spirituală maladiei. Este o prefăcută seninătate în consideraţiile lor asupra morţii; în realitate, ei tremură mai mult decît toţi. Dar să nu se uite că filozofia este o artă de a-ţi masca sentimentele şi chinurile lăuntrice pentru a înşela lumea asupra rădăcinilor adevărate ale filozofării.

Sentimentul ireparabilului şi al iremediabilului, care însoţeşte totdeauna conştiinţa şi senzaţia agoniei, poate explica cel mult o acceptare dureroasă amestecată cu frică, în nici un caz o iubire sau o simpatie pentru fenomenul morţii. Arta de a muri nu se poate învăţa, fiindcă nu prezintă nici o tehnică, nici un complex de reguli sau de norme. Iremediabilul agoniei se experimentează în propria fiinţă a individului, cu suferinţe şi încordări infinite. Majoritatea oamenilor n-au conştiinţa agoniei lente din ei. Pentru aceştia există numai o agonie, aceea care precede intrarea absolută în neant. În conştiinţa lor, numai momentele acestei agonii prezintă revelaţii importante asupra existenţei. De aceea, ei aşteaptă totul de la sfîrşit în loc să prindă semnificaţia unei agonii lente şi revelatoare. Sfîrşitul le va descoperi însă prea puţin, şi astfel se vor stinge inconştienţi precum au şi trăit.

Că agonia se desfăşoară în timp, aceasta dovedeşte că temporalitatea nu este numai un caracter sau o condiţie pentru creaţie, ci şi pentru moarte, pentru fenomenul dramatic al muririi. Aici se manifestă caracterul demonic al timpului, în care se desfăşoară atît naşterea cît şi moartea, creaţia ca şi distrugerea, fără ca în acest complex să se evidenţieze o convergenţă înspre vreun plan transcendent.

Numai într-o demonie a timpului este posibil sentimentul iremediabilului, care ni se impune ca o necesitate ineluctabilă împotriva tendinţelor noastre cele mai intime. A fi absolut convins că nu poţi scăpa de o soartă amară pe care ai dori-o altcumva, că eşti supus unei fatalităţi implacabile şi că timpul nu va face altceva decît să actualizeze procesul dramatic al distrugerii, iată expresii ale iremediabilului şi ale agoniei. Nu este atunci neantul o salvare? Dar cum poate să existe o salvare

în nimic? Dacă este aproape imposibilă salvarea în existenţă, cum o să fie posibilă în absenţa completă de orice fel de existenţă?

Cum nici în neant şi nici în existenţă nu e salvare, praful să se aleagă de această lume cu toate legile ei eterne!

MELANCOLIA

Fiecare stare sufletească tinde să se adapteze unui exterior corespondent felului ei specific sau să transforme acest exterior într-o viziune potrivită naturii ei. Căci există o corespondenţă intimă, în toate stările mari şi adînci, între planul subiectiv şi planul obiectiv. Ar fi absurd să concepi un entuziasm debordant într-un mediu plat şi închis; dacă totuşi s-ar întîmpla, aceasta s-ar datora unei excesive plenitudini ce ar subiectiviza întreg mediul. Ochii omului văd în exterior ceea ce îl frămîntă în interior. Cadrul este de cele mai multe ori rezultatul unei proiecţii subiective fără de care stările sufleteşti şi experienţele intense nu-şi pot găsi o realizare deplină. Extazul niciodată nu reprezintă o consumare pur internă, ci transpune într-un exterior o beţie luminoasă lăuntrică. Este destul a privi faţa unui extatic, pentru a remarca tot ceea ce vizează tensiunea lui spirituală. Intenţionalitatea stărilor interioare este un fenomen care explică armonia dintre planuri, precum şi necesitatea prin care ele se cer reciproc, deoarece intenţionalitatea indică o imposibilitate a stărilor de a rămîne absolut pure.

Pentru ce melancolia cere un infinit exterior? Fiindcă este în structura ei o dilatare şi un gol cărora nu li se pot stabili graniţe. Trecerile de limite se pot realiza fie în mod pozitiv, fie negativ. Exuberanţa, entuziasmul, furia etc. sînt stări debordante a căror intensitate sparge orice bariere limitative şi creşte dincolo de echilibrul normal. Este un avînt pozitiv al vieţii, rezultat dintr-un plus de viaţă, dintr-un exces de vitalitate şi dintr-o expansiune organică. În stările pozitive, viaţa trece dincolo de determinările ei normale nu pentru a se nega, ci pentru a elibera rezervele care mocnesc şi care, acumulate, riscă o izbucnire violentă. Toate stările extreme sînt derivate ale vieţii, prin care ea se apără de ea însăşi. Transcenderea limitelor din stările negative are cu totul alt sens, deoarece ea nu pleacă din plenitudine, ci dintr-un gol ale cărui margini nu sînt demarcabile. Aceasta cu atît mai mult cu cît golul pare a răsări din rădăcinile fiinţei, întinzîndu-se progresiv, ca o

cangrenă. Este un proces de diminuare, iar nu de creştere; din acest motiv, el este o întoarcere înspre neant, iar nu o înflorire în existenţă.

Senzaţia de gol şi de dilatare înspre nimic, care nu lipseşte în melancolie, îşi află o rădăcină mai adîncă într-o oboseală, prezentă în toate stările negative.

Oboseala separă pe om de lume şi de lucruri. Ritmul intens al vieţii slăbeşte, iar pulsaţiile organice şi activitatea internă îşi pierd din acea încordare care diferenţiază viaţa în lume, care o stabileşte ca un moment imanent al existenţei. Oboseala este primul determinant organic al cunoaşterii, deoarece ea dezvoltă condiţiile indispensabile ale unei diferenţieri a omului în lume; prin ea, ajungi la acea perspectivă care situează lumea în faţa omului. Oboseala te face să trăieşti sub nivelul normal al vieţii, iar despre marile tensiuni vitale nu-ţi îngăduie să ai decît un presentiment. Sursa melancoliei pleacă deci dintr-o regiune unde viaţa este nesigură şi problematică. Astfel se explică fecunditatea ei pentru cunoaştere şi sterilitatea ei pentru viaţă.

Dacă în trăirile comune şi obişnuite contează intimitatea naivă cu aspectele individuale ale existenţei, în melancolie separarea de ele duce la un sentiment vag al lumii şi la o senzaţie a vagului acestei lumi. O experienţă intimă şi o viziune ciudată anulează formele consistente ale acestei lumi, cadrele individualizate şi diferenţiate, pentru a o îmbrăca într-o haină de o transparenţă imaterială şi universală. Detaşarea progresivă de ceea ce este individual şi concret te ridică la o viziune totală care, cîştigînd în întindere, pierde în concret. Nu există stare melancolică fără înălţarea de care vorbim, fără o expansiune spre culmi, fără o ridicare deasupra lumii. Dar nu acea înălţare răsărită din orgoliu sau din dispreţ, din disperare sau dintr-o pornire spre negativitate infinită, ci dintr-o reflexie prelungită şi o reverie difuză, născute în oboseală. În melancolie îi cresc omului aripi nu pentru a se bucura de lume, ci pentru a fi singur. Ce sens are singurătatea în melancolie? Nu este ea legată de sentimentul infinitului intern şi extern? Privirea melancolică este inexpresivă, concepută fără o perspectivă a nemărginitului. Nemărginirea interioară şi vagul lăuntric, ce nu trebuie asimilate acelei infinităţi fecunde din iubire, cer cu necesitate o întindere ale cărei margini sînt insesizabile.

Melancolia prezintă o stare vagă care nu intenţionează ceva determinat şi precizat. Trăirile comune cer obiecte palpabile şi forme cristalizate. Contactul cu viaţa se face, în acest caz, prin individual; este un contact strîns şi sigur.

Desprinderea de existenţă ca dat concret şi calitativ şi abandonarea în nemărginire ridică pe om din încadrarea lui firească. Perspectiva infinitului îl arată singur şi părăsit în lume. Sentimentul propriei finităţi este cu atît mai intens cu cît conştiinţa infinităţii lumii este mai mare. Dacă în unele stări această conştiinţă este deprimantă şi chinuitoare, în melancolie ea este mai puţin dureroasă, din cauza unei sublimări care face singurătatea şi părăsirea mult mai puţin apăsătoare, împrumutîndu-le uneori un caracter voluptuos.

Disproporţia dintre infinitatea lumii şi finitatea omului este un motiv serios de disperare; atunci însă cînd o priveşti într-o perspectivă de vis, aşa cum e în stările melancolice, aceasta încetează de a mai fi torturantă, lumea apărînd într-o frumuseţe stranie şi maladivă. Sensul adînc al singurătăţii vizează o suspendare dureroasă a omului în viaţă şi o frămîntare în izolare cu gîndul morţii. A trăi singur înseamnă a nu mai cere nimic şi a nu mai aştepta nimic de la viaţă. Singura surpriză a singurătăţii este moartea. Marii singuratici nu s-au retras niciodată spre a se pregăti pentru viaţă, ci pentru a suporta, interiorizaţi şi resemnaţi, lichidarea vieţii din ei. Din pustiu şi din grote nu se pot aduce mesaje pentru viaţă. Nu condamnă viaţa toate religiile plecate din pustiuri? Şi nu este în iluminările şi transfigurările marilor singuratici o viziune apocaliptică de sfîrşit şi prăbuşire, iar nu o aureolă de sclipiri şi triumfuri?

Singurătatea melancolicilor are o semnificaţie mult mai puţin adîncă; ea are uneori chiar un caracter estetic. Nu se vorbeşte de o melancolie dulce, de o melancolie voluptuoasă? Dar însăşi atitudinea melancolică, prin pasivitatea şi considerarea în perspectivă, nu este ea colorată estetic?

Atitudinea estetică în faţa vieţii se caracterizează printr-o pasivitate contemplativă care savurează din real tot ceea ce îi convine subiectivităţii, fără nici o normă şi fără nici un criteriu. Lumea este considerată ca un spectacol, iar omul ca un spectator care asistă pasiv la desfăşurarea unor aspecte. Concepţia spectaculară

a vieţii elimină tragicul şi antinomiile imanente existenţei, care odată recunoscute şi simţite te prind ca într-un vîrtej dureros în drama lumii. Experienţa tragicului presupune o tensiune atît de mare, încît vieţuirea estetică nici n-o poate bănui. În tragic, participarea intensă cu întreg conţinutul fiinţei noastre este atît de hotărîtoare, încît fiecare moment este o chestiune de destin, pe cînd în atitudinea estetică este o chestiune de impresie. Tragicul nu include ca un element central reveria, nelipsită în toate stările estetice. Ceea ce este estetic în melancolie se manifestă în tendinţa spre pasivitate, reverie şi încîntare voluptuoasă. Că ea nu poate fi asimilată integral unei stări estetice, aceasta derivă din aspectele ei multiforme. Nu este destul de frecventă melancolia neagră? Dar ce este, mai întîi, o melancolie dulce? Cine nu cunoaşte senzaţia de plăcere ciudată în după-amiezele de vară, cînd te abandonezi simţurilor fără nici o problematică specială şi cînd sentimentul unei eternităţi senine dezvoltă în suflet o împăcare dintre cele mai neobişnuite? Este ca şi cum grijile acestei lumi şi toate incertitudinile spirituale ar amuţi în faţa unui spectacol de o frumuseţe uluitoare, în seducţiile căruia orice problemă ar deveni inutilă. Dincolo de orice agitaţie, tulburare sau efervescenţă, o trăire liniştită soarbe cu o voluptate reţinută toată splendoarea cadrului. Este o notă esenţială a stărilor melancolice calmul, absenţa unei intensităţi deosebite. Regretul, care intră în structura melancoliei, explică şi el absenţa unei intensităţi particulare a acesteia. Dacă regretul poate fi persistent, el niciodată nu e atît de intens încît să provoace o suferinţă profundă. Actualizarea unor motive sau a unor întîmplări din trecut, însumarea în afectivitatea noastră prezentă a unor elemente care astăzi nu mai pot fi active, relaţia dintre o tonalitate afectivă a senzaţiilor şi mediul în care s-au născut, dar pe care l-au părăsit, sînt determinante esenţiale de melancolie. Regretul exprimă afectiv un fenomen profund: acela al înaintării în moarte prin vieţuire. Regret ceva ce a murit în mine şi din mine. Actualizez doar fantoma unor realităţi şi a unor experienţe trecute. Dar aceasta este suficient pentru a ne arăta cît a murit din noi. Regretul revelează semnificaţia demonică a timpului care, prilejuind o creştere în noi, cauzează implicit o anihilare.

Regretele fac pe om melancolic fără să-l paralizeze sau să-i rateze aspiraţiile, deoarece în regret există o conştiinţă a ireparabilului numai pentru trecut, viitorul fiind oarecum deschis. Melancolia nu este o stare de o gravitate concentrată, închisă, dezvoltată pe o afecţiune organică, deoareace în ea nu există nimic din acea groaznică senzaţie a ireparabilului pentru tot cursul existenţei, care nu lipseşte în unele cazuri de tristeţe adîncă. Chiar acea melancolie neagră este mai mult un caz de dispoziţie temporară, decît de una constituţională. Şi dacă ar fi ca în cazul al doilea, caracterul de reverie nu e complet exclus pentru a o asimila unei maladii, cu toate implicaţiile ei. Formal, atît în cazul melancoliei dulci şi voluptuoase, cît şi în cazul melancoliei negre, există aceleaşi cadre de elemente: gol intern, infinit exterior, vag de senzaţii, reverie, sublimare etc.; numai din punctul de vedere al tonalităţii afective a viziunii diferenţierea apare evidentă. S-ar putea ca multipolaritatea melancoliei să ţină mai mult de structura subiectivităţii decît de natura ei. În acest caz, starea melancolică, în caracterul ei difuz reveric şi vag, ar lua forme specifice în fiecare persoană. Nefiind o stare de o mare intensitate dramatică, ea oscilează şi fluctuează mult mai mult decît celelalte. Avînd mai mult virtuţi poetice decît active, ea are ceva dintr-o graţie reţinută (de aceea o întîlnim mai mult la femei), graţie pe care n-o întîlnim niciodată în tristeţea profundă şi intensă.

Nu lipseşte această graţie nici peisajelor de coloratură melancolică. Perspectiva întinsă din peisajul olandez sau din peisajul Renaşterii, cu eternităţi de lumină şi umbre, cu văi a căror şerpuire simbolizează infinitul şi cu raze ce împrumută un caracter de imaterialitate lumii, cu aspiraţiile şi regretele oamenilor ce schiţează un zîmbet de înţelegere şi bunăvoinţă — întreagă această perspectivă revelează o graţie melancolică şi uşoară. Într-un astfel de cadru, omul pare a zice cu regret şi cu resemnare: «Ce vreţi, dacă nu e mai mult?» La capătul oricărei melancolii există posibilitatea unei mîngîieri sau a unei resemnări. Elementele estetice din ea includ virtualităţi de armonie viitoare, care niciodată nu există într-o tristeţe profundă şi organică. Din acest motiv, o fenomenologie a tristeţii ajunge la ireparabil, pe cînd una a melancoliei la vis şi graţie.

TOTUL N-ARE NICI O IMPORTANŢĂ

Şi ce importanţă poate să aibă faptul că eu mă frămînt, că sufăr sau gîndesc? Prezenţa mea în lume va zgudui — spre marele meu regret — cîteva existenţe liniştite şi va tulbura naivitatea inconştientă şi plăcută a altora, spre şi mai marele meu regret. Deşi simt că tragedia mea este pentru mine cea mai mare tragedie din istorie — mai mare decît prăbuşirile de împăraţi sau decît cine ştie ce irosire în fundul unei mine —, totuşi am implicit sentimentul totalei mele nulităţi şi insignifianţe. Sînt convins

că nu sînt absolut nimic în univers, dar simt că singura existenţă reală este a mea. Şi dacă aş fi pus să aleg între existenţa lumii şi existenţa mea, aş înlătura pe cealaltă, împreună cu toate luminile şi legile ei, încumetîndu-mă să planez singur în neantul absolut. Deşi pentru mine viaţa este un chin, nu pot să renunţ la ea, fiindcă nu cred în absolutul valorilor transvitale pentru ca să mă sacrific în numele lor. Dacă aş fi sincer, ar trebui să spun că nu ştiu de ce trăiesc şi de ce nu încetez să trăiesc. Probabil cheia rămîne în fenomenul iraţionalităţii vieţii, care menţine viaţa fără motive. Şi dacă nu există decît motive absurde pentru a trăi? Dar acestea se mai pot numi motive? Lumea aceasta nu merită să te sacrifici pentru vreo idee sau vreo credinţă. Cu cît sîntem mai fericiţi astăzi, dacă alţii s-au sacrificat pentru binele şi luminarea noastră? Ce bine şi ce luminare? Dacă cineva s-a sacrificat pentru ca eu să fiu fericit acum, atunci eu sînt mai nefericit decît el, fiindcă nu înţeleg să-mi clădesc o existenţă pe un cimitir. Am momente cînd mă simt responsabil de întreaga mizerie a istoriei, cînd nu înţeleg pentru ce unii şi-au vărsat sîngele pentru noi. Cea mai mare ironie ar fi însă cînd s-ar putea stabili că aceia au fost mai fericiţi decît noi.Praful să se aleagă de întreaga istorie. Ar trebui să nu mă mai intereseze nimic în această lume; să-mi apară ridicolă însăşi problema morţii; suferinţa, limitată şi nerevelatoare; entuziasmul, impur; viaţa, raţională; dialectica vieţii, dialectică logică, iar nu una demonică; disperarea, minoră şi parţială; eternitatea, o vorbă; experienţa neantului, o iluzie; fatalitatea, o glumă… Căci mă gîndesc serios,

ce rost au toate acestea? De ce să mai pui probleme, să arunci lumini sau să accepţi umbre? N-ar fi mai bine să-mi îngrop lacrimile într-un nisip la marginea mării, în cea mai deplină singurătate? Dar n-am plîns niciodată, fiindcă lacrimile s-au transformat în gînduri. Şi nu sînt gîndurile acestea tot atîta de amare ca lacrimile?

EXTAZ

Nu ştiu ce sens poate avea într-un spirit sceptic, pentru care lumea aceasta este o lume în care nu se rezolvă nimic, prezenţa celui mai formidabil extaz, a celui mai revelator şi mai bogat, a celui mai complex şi mai periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenţei. Nu cîştigi în acest extaz nici un fel de certitudine explicită sau o cunoaştere definită, dar sentimentul unei participări esenţiale este atît de intens, încît debordează toate limitele şi categoriile cunoaşterii obişnuite. Este ca şi cum în lumea aceasta de obstacole, de mizerii şi de chin, prin care aspectele individuale ale existenţei ne apar în consistenţa lor ireductibilă, s-ar deschide o poartă înspre sîmburele interior al existenţei, pe care l-am prinde în cea mai simplă şi mai esenţială viziune, în cea mai splendidă încîntare metafizică. Stratul superficial de existenţă şi formele individuale par a se topi pentru a favoriza accesul regiunilor celor mai profunde. Şi mă întreb dacă adevăratul sentiment metafizic al existenţei este posibil fără această eliminare a straturilor superficiale şi a formelor individuale. Căci numai printr-o purificare a existenţei de elementele ei contingente şi întîmplătoare se poate atinge o zonă esenţială. Sentimentul metafizic al existenţei este de natură extatică şi orice metafizică îşi are rădăcina într-o formă particulară de extaz. În mod greşit se admite numai forma extatică religioasă. Există o multiplicitate de forme care depind de o formaţie spirituală specifică sau de o structură temperamentală, şi care nu trebuie neapărat să ducă la transcendenţă. De ce n-ar exista un extaz al existenţei pure, al rădăcinilor imanente ale existenţei? Şi nu se realizează o astfel de formă extatică în acea adîncire care destramă vălurile superficiale pentru a înlesni accesul sîmburelui interior al lumii? A ajunge la rădăcinile acestei lumi, a realiza beţia supremă, încîntarea extatică, experienţa originarului şi a primordialului este a trăi un sentiment metafizic plecat din extazul elementelor esenţiale ale firii. Extazul ca exaltare în imanenţă, ca o iluminare în lumea aceasta, ca viziune a nebuniei acestei lumi — iată un substrat pentru o metafizică, — valabilă chiar şi pentru ultimele clipe, pentru momentele finale. Căci

orice extaz adevărat este periculos. El este asemănător cu ultima fază a iniţierii din misterele egiptene, cînd în locul cunoaşterii explicite şi definitive se spunea: «Osiris este o divinitate neagră», adică absolutul rămîne în sine incognoscibil. Nu văd în extazul rădăcinilor ultime ale existenţei decît o formă de nebunie, nu de cunoaştere. Nu poţi avea această trăire extatică decît în singurătate, cînd ai senzaţia că planezi peste această lume. Şi singurătatea nu este un mediu de nebunie? Şi apoi, nu este caracteristic faptul că acest extaz poate să apară chiar unui individ sceptic? Nu este revelator pentru nebunia din extaz fenomenul acesta, al prezenţei celei mai ciudate certitudini şi a celei mai esenţiale viziuni într-un mediu de îndoială şi disperare?

Decît — nimeni nu va realiza stări extatice fără experienţa prealabilă a disperării, deoarece într-una, ca şi în cealaltă, se întîmplă purificări tot atît de mari dar cu conţinut diferit.

Rădăcinile metafizicii sînt tot atît de complicate ca şi rădăcinile existenţei.

LUMEA ÎN CARE NU SE REZOLVĂ NIMIC

Mai este ceva pe acest pămînt care să nu poată fi pus la îndoială, în afară de moarte, singurul lucru sigur în această lume? A te îndoi de toate şi a trăi totuşi, iată un paradox care nu este unul dintre cele mai tragice, deoarece îndoiala este mult mai puţin intensă şi încordată decît disperarea. Nu este caracteristic faptul că tipul cel mai frecvent de îndoială este cel cerebral, unde prin urmare participă omul numai cu o parte din fiinţa sa, în deosebire de participarea totală şi organică din disperare? Chiar în formele organice şi serioase ale îndoielii, intensitatea nu este niciodată echivalentă celei din disperare. Un anumit diletantism şi un gen particular de superficialitate caracterizează scepticismul faţă de fenomenul atît de complex şi de ciudat al disperării. Mă pot îndoi de orice, pot arunca un zîmbet dispreţuitor asupra lumii, dar aceasta nu mă împiedică să mănînc, să dorm liniştit sau să mă căsătoresc. În disperare, de a cărei profunzime nu te poţi convinge decît trăind-o, aceste acţiuni nu mai sînt posibile decît cu efort şi suferinţe. Nimeni, pe culmile disperării, nu mai poate şi nu mai are dreptul la somn. De aceea, nici un deznădăjduit autentic nu poate uita nimic din tragedia lui, păstrînd în conştiinţă actualitatea dureroasă a mizeriei lui subiective pînă dincolo de orice margini. Îndoiala este o nelinişte care se referă la probleme şi la lucruri, ea rezultă din conştiinţa irezolvabilităţii tuturor chestiunilor mari. Dacă s-ar rezolva marile probleme, scepticul ar reveni la stările normale. Cîtă diferenţă faţă de situaţia omului în disperare, care, dacă s-ar rezolva toate problemele, nu ar fi mai puţin neliniştit, deoarece neliniştea lui este răsărită din structura existenţei lui subiective. Disperarea este starea în care anxietatea şi neliniştea sînt imanente existenţei. Nimeni nu e torturat în disperare de probleme, ci de convulsiunile şi arderile în propria lui existenţă. Că nu se rezolvă nimic în această lume, este regretabil. N-a existat şi nu va exista nimeni care să se sinucidă din acest motiv. Atît de puţin influenţează neliniştea intelectuală neliniştea totală a fiinţei noastre. Din acest motiv, prefer de o mie de ori o existenţă dramatică, torturată pentru destinul ei în

lume şi chinuită de cele mai consumatoare flăcări interioare, decît un om abstract, frămîntat de probleme abstracte care nu angajează fondul subiectivităţii noastre. Dispreţuiesc în această gîndire absenţa riscului, a nebuniei şi a pasiunii. Cît de fecundă este o gîndire vie, pasionată, în care lirismul circulă ca sîngele în vine! Este extrem de interesant şi de dramatic procesul prin care oameni iniţial frămîntaţi de probleme pur abstracte şi impersonale, obiectivi pînă la uitare de sine, surprinşi de suferinţă şi boală au fost în mod fatal aduşi să reflecteze asupra propriei lor subiectivităţi şi asupra problemelor de trăire şi experienţă. Oamenii obiectivi şi activi nu găsesc destule elemente şi resurse în ei pentru a-şi considera destinul atît de interesant încît să-l pună în problemă. Pentru a face din destinul tău o problemă subiectivă şi universală în acelaşi timp, trebuie să scobori toate treptele unui iad lăuntric. Dacă n-ai ajuns încă cenuşă, atunci poţi face filozofie lirică, adică o filozofie în care ideea are rădăcini organice, tot atît de organice ca şi poezia. Atunci realizezi o formă superioară de existenţă personală, cînd lumea aceasta, cu toate problemele ei irezolvabile, nu merită nici măcar dispreţul. Nu fiindcă ai avea o excelenţă în lume sau o valoare deosebită, dar fiindcă nu te mai poate interesa nimic în afară de agonia ta personală.

CONTRADICŢII ŞI INCONSECVENŢE

Grija pentru unitate şi sistem n-au avut-o şi n-o vor avea nicicînd acei care scriu în momente de inspiraţie, cînd gîndul este o expresie organică şi personală ce urmează fluctuaţiile şi variaţiile dispoziţiei nervoase şi organice. Unitatea perfectă, preocuparea de sistem şi de consecvenţă indică o viaţă personală cu puţine resurse, schematică şi fadă întocmai ca şi contradicţiile din capriciu sau dintr-un paradox facil. Numai contradicţiile mari şi periculoase, antinomiile interioare irezolvabile dovedesc o viaţă spirituală fecundă, deoarece numai în ele fluxul şi abundenţa lăuntrică îşi pot găsi moduri de realizare. Oamenii care au numai cîteva stări sufleteşti şi care niciodată nu ajung la limită nu se pot contrazice, fiindcă puţinele tendinţe din ei nu se pot determina în opoziţii. Acei care trăiesc însă cu o exasperantă clocotire ura, disperarea, haosul, neantul sau iubirea, care se consumă în fiecare stare şi mor treptat cu fiecare şi în fiecare, aceia care nu pot respira decît pe culmi, care sînt singuri întotdeauna şi mai cu seamă atunci cînd umblă cu alţii, cum ar mai putea aceştia să crească într-o evoluţie liniară sau să se cristalizeze într-un sistem? Tot ceea ce este formă, sistem, categorie, cadru, plan sau schemă, considerate ca aspecte şi tendinţe de absolutizare, rezultă dintr-un minus de conţinuturi şi productivitate, dintr-o deficienţă de energie lăuntrică, dintr-o sterilitate a vieţii spirituale. Marile tensiuni ale acesteia ating haosul şi nebunia exaltării absolute. Nu există viaţă spirituală fecundă care nu cunoaşte stările haotice şi efervescenţa din paroxismul stărilor maladive, cînd inspiraţia apare ca o condiţie esenţială a creaţiei şi contradicţiile ca manifestări ale temperaturii interioare. Cine nu iubeşte stările haotice nu e creator, iar cine dispreţuieşte stările maladive n-are drept să vorbească de spirit. Numai ceea ce răsare din inspiraţie are valoare, ceea ce izvorăşte din fondul iraţional al fiinţei noastre, din zona intimă şi centrală a subiectivităţii. Tot ceea ce e produsul exclusiv al muncii, al silinţei şi al efortului n-are nici o valoare, iar produsele exclusive ale inteligenţei sînt sterile şi neinteresante. Mă încîntă îngrozitor elanul barbar şi spontan al inspiraţiei, curgerea

bogată a stărilor sufleteşti, sclipirea şi palpitaţia intimă, lirismul esenţial şi paroxismul vieţii spirituale, care fac din inspiraţie singura realitate valabilă în ordinea condiţiilor de creaţie.

ASUPRA TRISTEŢII

Dacă melancolia este o stare de reverie, difuză şi vagă, ce nu atinge niciodată o adîncime şi o concentrare intensă, tristeţea, dimpotrivă, prezintă o seriozitate închisă şi o interiorizare dureroasă. Poţi fi trist în orice loc; dar într-un plan închis, tristeţea cîştigă în intensitate, precum într-unul deschis melancolia creşte. Caracterul de concentrare al tristeţii rezultă din faptul că ea se naşte aproape totdeauna dintr-un motiv determinat, pe cînd în melancolie nimeni nu are precizat în conştiinţă un determinant exterior. Ştiu de ce sînt trist, dar nu ştiu de ce sînt melancolic. Stările melancolice durează mult, fără să atingă o intensitate particulară. Or, durata lor fiind mare, şterge din conştiinţă orice motiv iniţial, prezent în tristeţe, care nu durează mult, dar atinge o tensiune intimă şi închisă, ce niciodată nu va exploda, ci se va stinge în propria fiinţă. Nici melancolia şi nici tristeţea nu explodează, nu irită pe om pînă acolo încît să zguduie elementele fiinţei. Nu este caracteristic că se vorbeşte de un oftat, de un suspin, de tristeţe, dar niciodată de un strigăt de tristeţe? Ea nu e o stare debordantă, ci una care se stinge şi moare. Pentru nota diferenţială a tristeţii, este extrem de semnificativă apariţia ei atît de frecventă după marile satisfaceri şi împliniri vitale. De ce actului sexual îi urmează tristeţea, de ce după o beţie formidabilă sau după un paroxism dionisiac eşti trist? De ce marile bucurii aduc tristeţea? Fiindcă o dată cu elanul consumat în aceste excese mai rămîne numai senzaţia ireparabilului şi sentimentul părăsirii şi al pierderii, care ating o intensitate, în ordinea negativă, dintre cele mai puternice. Eşti trist după satisfacerile sexuale şi dionisiace, deoarece în loc să ai sentimentul unui cîştig, îl ai pe acela al unei pierderi. Tristeţea apare după toate fenomenele prin care viaţa pierde din ea însăşi. Intensitatea ei este echivalentă pierderilor. Astfel, fenomenul morţii provoacă cea mai mare tristeţe. Şi nu este revelator pentru diferenţa dintre melancolie şi tristeţe faptul că niciodată o înmormîntare nu poate fi numită melancolică? Tristeţea nu are nici un caracter estetic, caracter ce nu lipseşte decît rar melancoliei. Este interesant de urmărit cum

domeniul esteticului se îngustează din ce te apropii de experienţe şi de realităţi serioase, care au un caracter de răscruce sau de definitivat. Moartea este negaţia totală a esteticului, ca şi suferinţa sau tristeţea. Moartea şi frumuseţea! Două noţiuni care se resping în mod absolut. Căci nu cunosc nimic mai scîrbos decît moartea, nimic mai grav şi mai sinistru! Cum au putut fi poeţi care să găsească moartea mai frumoasă, această supremă negativitate care nu poate îmbrăca nici haina grotescului. Moartea este suprema realitate în ordinea negativă. Ironia este că te temi de ea cu atît mai mult cu cît o admiri. Şi trebuie să spun că negativitatea morţii îmi inspiră admiraţie. Dar este singurul lucru pe care-l pot admira, fără să-l iubesc. Grandoarea şi infinitatea morţii mi se impun. Dar disperarea mea e atît de mare, încît n-am nici speranţa morţii. Cum aş putea-o deci iubi? Despre moarte nu se poate scrie decît în contradicţii absolute. Cine va spune că are o idee precisă despre moarte dovedeşte că nici nu o presimte, deşi o poartă în el. Şi fiecare om poartă nu numai viaţa, dar şi moartea sa. Viaţa nu este decît o îndelungă agonie.

Tristeţea îmi pare a reflecta ceva din această agonie. Şi nu sînt crispările tristeţii reflexe agonice? Orice om cu adevărat trist în momente de mare intensitate a tristeţii păstrează în fizionomia lui crispări ce se adîncesc pînă în esenţa fiinţei. Aceste crispări, negaţii evidente ale frumuseţii, dovedesc atîta părăsire şi singurătate, încît te întrebi dacă fizionomia tristeţii nu este o formă de obiectivare a morţii în viaţă. Profunzimea impresionantă şi gravitatea solemnă ce se degajează din această fizionomie a tristeţii rezultă din faptul că acele riduri se adîncesc atît de tare, încît creşterea lor în adîncime devine un simbol pentru tulburarea şi infinita noastră dramă lăuntrică. Faţa omului în tristeţe dovedeşte atîta interioritate, încît exteriorul face direct accesibil interiorul. (Fenomene care se petrec şi în marile bucurii.) Tristeţea face misterul accesibil. Dar misterul tristeţii este atît de inepuizabil şi de bogat, încît tristeţea nu încetează niciodată de a fi enigmatică. Dacă există o scară a misterelor, atunci tristeţea intră în categoria misterelor infinite, care nu încetează niciodată de a se arăta, fiindcă sînt inepuizabile. Şi orice mister adevărat este inepuizabil.

Este o constatare pe care, spre regretul meu, o verific în fiecare clipă: nu pot fi fericiţi decît oamenii care nu gîndesc nimic, adică aceia care gîndesc numai cît trebuie vieţii. Căci a gîndi numai cît trebuie vieţii nu înseamnă a gîndi. Adevărata gîndire seamănă unui demon care tulbură sursele vieţii, sau unei maladii ce afectează rădăcinile acestei vieţi. A gîndi în fiecare clipă şi a-ţi pune probleme capitale la tot pasul, a avea permanent în conştiinţă îndoiala asupra propriului tău destin, a simţi oboseala de a trăi, a fi obosit de gînduri şi de existenţa ta pînă dincolo de orice rezistenţă, a lăsa o dîră de sînge şi de fum după tine, ca simboluri ale dramei şi ale morţii fiinţei tale, înseamnă a fi nefericit în aşa măsură, încît ţi-e scîrbă de tot fenomenul acesta al gîndirii şi te întrebi dacă reflexivitatea nu e o pacoste pe capul omului. Multe sînt de regretat în lumea în care n-ar trebui să regret nimic. Şi mă întreb: merită lumea aceasta regretul meu?

INSATISFACŢIA TOTALĂ

Ce blestem o fi pe capul unora de a nu se simţi bine nicăieri? Nici cu soare, nici fără soare, nici cu oameni şi nici fără oameni. A nu cunoaşte ceea ce înseamnă buna dispoziţie, iată un lucru impresionant. Cei mai nefericiţi oameni sînt aceia care n-au dreptul la inconştienţă. A avea un grad dezvoltat de conştiinţă, a fi în fiecare moment conştient, a-ţi da seama în fiecare clipă de situaţia ta în raport cu lumea, a trăi într-o veşnică încordare de cunoaştere este a fi pierdut pentru viaţă. Cunoaşterea este o plagă pentru viaţă, iar conştiinţa o rană deschisă în sîmburele vieţii. Nu este omul un animal abandonat morţii? Şi nu este o tragedie în faptul de a fi om, adică un animal veşnic nesatisfăcut, suspendat între viaţă şi moarte? Sînt complet plictisit sau mai bine zis distrus de această calitate de a fi om. Dacă aş putea, aş renunţa pe loc, dar ce să mă fac, animal? Drumul înapoi nu-l pot parcurge. Şi apoi, aş risca să devin un animal care cunoaşte istoria filozofiei. A deveni supraom îmi pare o imposibilitate şi o prostie, o fantezie ridicolă. N-ar exista o soluţie aproximativă într-un fel de supraconştiinţă? Nu s-ar putea vieţui dincolo, nu dincoace (înspre animalitate), de toate formele complexe de conştiinţă, de nelinişti şi chinuri, de tulburările nervoase şi de experienţele spirituale, într-o sferă de existenţă unde accesul veşniciei n-ar mai fi un simplu mit? Personal îmi dau demisia din omenire. Nu mai vreau şi nu mai pot să fiu om. Căci ce aş mai putea face în această calitate? Să lucrez la un sistem social şi politic sau să nefericesc o fată? Să mai urmăresc inconsecvenţele în sistemele de filozofie sau să activez pentru realizarea idealului moral sau estetic? Toate acestea îmi par prea puţin. Şi chiar dacă mi-ar părea mult, cum se întîmplă uneori, nu mă pot totuşi atrage. Renunţ la omenia mea, chiar dacă pe treptele pe care mă voi urca voi fi singur, dar absolut singur. Şi apoi nu sînt atît de singur în lumea aceasta, de la care nu mai aştept nimic? Dincolo de toate idealurile curente şi de formele obişnuite, într-o supraconştiinţă s-ar mai putea probabil respira. Acolo, o beţie a eternităţii ar reduce la nimic toate fleacurile acestei lumi şi nici o problemă, şi nici un chin lăuntric n-ar

mai tulbura extazul unei eternităţi în care fiinţa ar fi tot atît de pură şi de imaterială ca nefiinţa.

BAIA DE FOC

Există atîtea căi prin care se poate ajunge la senzaţia de imaterialitate, încît stabilirea unei ierarhii este o încercare extrem de dificilă, dacă nu inutilă. Căci fiecare realizează o astfel de senzaţie după structura sa temperamentală sau după dominarea, în momentul respectiv, a unor elemente specifice. Cred totuşi că baia de foc pentru ea însăşi este încercarea cea mai fecundă pentru a atinge o astfel de senzaţie. A simţi în toată fiinţa ta o ardere intensă şi o căldură totală, a simţi cum cresc flăcările în tine şi te cuprind ca într-un infern, a fi tu însuţi un fulger şi o scînteiere, iată ceea ce înseamnă o baie de foc. Ca în orice baie se realizează o purificare, o curăţire de elemente care pot anula pînă şi existenţa. Valurile de căldură şi flăcările care se ridică nu ard ele sîmburele existenţei, nu consumă din viaţă, nu reduc elanul la o pură aspiraţie, răpindu-i caracterul său imperialist? A trăi o baie de foc, a simţi jocul unei călduri interioare, plină de flăcări, nu este a atinge o puritate imaterială în viaţă, o imaterialitate asemănătoare cu dansul flăcărilor? Emanciparea de sub greutate, de sub forţele atracţionale, ce se întîmplă în această baie de foc, nu fac viaţa o iluzie sau un vis? Decît şi aceasta e prea puţin faţă de senzaţia finală, care este una dintre cele mai paradoxale şi mai ciudate, cînd din sentimentul acelei irealităţi de vis ajungi la sentimentul prefacerii în cenuşă. Nu există baie interioară de foc al cărei rezultat final să nu fie învolburarea stranie din sentimentul acestei prefaceri în cenuşă, cînd într-adevăr poţi vorbi de imaterialitate. Atunci cînd flăcările lăuntrice au ars tot din tine, cînd nu mai rămîne nimic din existenţa ta individuală, cînd numai cenuşa a mai rămas, ce senzaţie de viaţă mai poţi avea? Am o voluptate nebună şi de o infinită ironie cînd mă gîndesc că cineva ar sufla cenuşa mea în cele patru colţuri ale lumii, că vîntul ar împrăştia-o cu o iuţeală frenetică, risipindu-mă în spaţiu ca pe o eternă mustrare pentru această lume.

DEZINTEGRAREA DIN VIAŢĂ

Nu toţi oamenii au pierdut naivitatea; de aceea, nu toţi oamenii sînt nefericiţi. Aceia care au trăit şi trăiesc asimilaţi, naivi, în existenţă, nu din prostie sau imbecilitate — căci naivitatea exclude astfel de deficienţe, ea fiind o stare mult mai pură —, ci dintr-o iubire instinctivă şi organică pentru un farmec natural al lumii, pe care naivitatea îl descoperă întotdeauna, aceia ating o armonie şi realizează o integrare în viaţă, care merită a fi invidiată sau cel puţin apreciată de cei care rătăcesc pe culmile disperării. Dezintegrarea din viaţă corespunde unei pierderi totale a naivităţii, acest dar încîntător pe care ni l-a distrus cunoaşterea, duşmană declarată a vieţii. Vieţuirea cosmică, bucuria pentru existenţa şi pitorescul aspectelor individuale, încîntarea pentru farmecul spontan al firii, trăirea inconştientă a contradicţiilor anulîndu-le implicit caracterul tragic, sînt expresii ale naivităţii, teren fecund pentru iubire şi entuziasm. A nu ţi se proiecta dureros în conştiinţă contradicţiile este a atinge bucuria virginală a naivităţii, este a fi incapabil de tragedie şi de conştiinţa morţii, care presupun o complexitate din cele mai deconcertante şi o dezagregare paradoxală. Naivitatea este opacă pentru tragic, dar e deschisă pentru iubire, căci omul naiv, nefiind consumat de propriile sale contradicţii interioare, are destule rezerve pentru a se dărui. Pentru acela care a realizat dezintegrarea din viaţă, tragicul cîştigă o intensitate extrem de dureroasă, deoarece contradicţiile nu se petrec numai în el însuşi, ci şi între lume şi el. Nu există decît două atitudini fundamentale: cea naivă şi cea eroică. Restul se încadrează în nuanţele dintre ele. Ca să nu mori de imbecilitate, n-are sens să alegi decît între aceste două. Şi cum naivitatea, pentru omul care a ajuns în faţa acestei alternative, este un bun pierdut, pe care este problematic dacă-l mai poţi recîştiga, mai rămîne doar eroismul. Atitudinea eroică este privilegiul şi blestemul celor dezintegraţi din viaţă, a celor suspendaţi şi incapabili de orice satisfacţie sau fericire. A fi erou — în sensul cel mai universal al acestui cuvînt — este a dori un triumf absolut. Dar acest triumf nu poate fi obţinut decît prin moarte. Orice eroism

înseamnă o transcendere a vieţii, care implică în mod fatal un salt în neant. Şi orice eroism este un eroism al neantului, chiar dacă în conştiinţa eroului nu intră acest element, chiar dacă el nu-şi dă seama că avîntul lui pleacă dintr-o viaţă care şi-a pierdut resorturile normale. Tot ceea ce nu izvorăşte din naivitate şi nu duce la naivitate aparţine neantului. Există vreo atracţie pentru neant în om? Desigur că ea este mult prea misterioasă pentru ca să o putem sesiza. Dar din moment ce eu părăsesc seducţiile vieţii naive sau sînt silit să le părăsesc, pentru a mă arunca în lume fără nici un sens — căci eroismul meu este grotesc, n-are nici viziunea triumfului —, trebuie să existe această atracţie misterioasă.

DESPRE REALITAEA CORPULUI

Nu voi înţelege niciodată cum au putut exista atîţia oameni care să declare corpul o iluzie, precum nu voi înţelege niciodată cum a putut fi conceput spiritul în afară de drama vieţii, în afară de contradicţiile şi deficienţele acesteia. Se vede că acei oameni n-au avut conştiinţa cărnii, a nervilor şi a fiecărui organ în parte. Dar nu voi înţelege niciodată cum de n-au avut-o, deşi bănuiesc în această inconştienţă organică o condiţie esenţială a fericirii. Cei care nu s-au desprins din iraţionalitatea vieţii, care sînt încadraţi în ritmul ei organic, anterior apariţiei conştiinţei, nu ating niciodată starea în care realitatea ta corporală îţi este în fiecare moment prezentă în conştiinţă. Căci această prezenţă în conştiinţă a realităţii corporale indică o boală esenţială a vieţii. Şi nu este o boală în a-ţi da seama încontinuu de nervii tăi, de picioare, de stomac, de inimă etc., în a ajunge la conştiinţa fiecărei părţi din tine? Nu indică acest proces o dezintegrare a acestor părţi din funcţiile lor fireşti? Realitatea corpului este una dintre cele mai groaznice realităţi. Aş vrea să văd ce ar mai însemna spiritul fără frămîntările cărnii, sau conştiinţa fără o mare sensibilitate nervoasă. Cum au putut concepe oamenii viaţa fără corp, cum au putut ei concepe o existenţă autonomă şi originară a spiritului? Aceasta n-au putut-o face decît aceia care n-au spirit, oamenii sănătoşi şi inconştienţi. Căci spiritul este fructul unei maladii a vieţii, precum omul nu este decît un animal îmbolnăvit. Existenţa spiritului este o anomalie în viaţă. Am renunţat la atîtea, de ce n-aş renunţa şi la spirit? Dar nu este oare renunţarea o boală a spiritului, înainte de a fi una a vieţii?

NU ŞTIU

Nu ştiu ce e bine şi ce e rău; ce e permis şi ce nu e permis; nu pot condamna şi nu pot lăuda. Nu este nici un criteriu valabil în această lume şi nici un principiu consistent. Mă miră faptul că unii se mai preocupă de teoria cunoaşterii. Dacă aş fi sincer, ar trebui să mărturisesc că puţin îmi pasă de relativitatea cunoaşterii noastre, căci lumea aceasta nu merită s-o cunoşti. Am adesea senzaţia unei cunoaşteri integrale care epuizează întreg conţinutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din tot ce se învîrte în jurul meu. Simt un gust amar în mine, o amărăciune drăcească, bestială, cînd însăşi problema morţii îmi pare fadă. Pentru întîia oară îmi dau seama cît de greu de definit este această amărăciune. Poate şi din motivul că umblu după motive de ordin teoretic, atunci cînd ea izvorăşte dintr-o regiune eminamente preteoretică.

În acest moment, nu cred în absolut nimic şi n-am nici o speranţă. Îmi par lipsite de sens toate expresiile şi realităţile care dau farmec vieţii. Nu am nici sentimentul trecutului, nici al viitorului, iar prezentul îmi pare o otravă. Nu ştiu dacă sînt disperat, căci lipsa oricărei speranţe poate să fie şi altceva decît disperare. Nu m-ar putea supăra nici un fel de calificativ, deoarece nu mai am nimic de pierdut. Cum am pierdut totul! Şi cînd mă gîndesc că acum se deschid flori şi cîntă paseri! Cît de departe sînt toate!

Singurˆtatea individualˆ

ŞI SINGURĂTATEA COSMICĂ

Există două feluri de a simţi singurătatea: a te simţi singur în lume şi a simţi singurătatea lumii. Cînd te simţi singur, trăieşti o dramă pur individuală; sentimentul părăsirii este posibil chiar în cadrul unei splendori naturale. În acest caz, interesează numai neliniştile subiectivităţii tale. A te simţi aruncat şi suspendat în lume, incapabil de a te adapta ei, consumat în tine însuţi, distrus de propriile tale deficienţe sau exaltări, chinuit de insuficienţele tale, indiferent de aspectele exterioare ale lumii, care pot fi strălucitoare sau sumbre, tu rămînînd în aceeaşi dramă lăuntrică, iată ce înseamnă singurătate individuală. Sentimentul singurătăţii cosmice, deşi se petrece tot într-un individ, derivă nu atît din frămîntarea lui pur subiectivă cît din senzaţia părăsirii acestei lumi, a neantului exterior. Este ca şi cum toate splendorile acestei lumi ar dispărea deodată pentru ca monotonia esenţială a unui cimitir s-o simbolizeze. Sînt mulţi care se simt torturaţi de viziunea unei lumi părăsite, iremediabil abandonate unei singurătăţi glaciale, pe care n-o ating, măcar, nici slabele reflexe ale unei lumini crepusculare. Care sînt mai nefericiţi, acei care simt singurătatea în ei, sau aceia care o simt în afară, în exterior? Imposibil de răspuns. Şi apoi, de ce să mă chinuiască ierarhia singurătăţii? A fi singur, în orice fel, nu e destul?

Dau în scris, pentru toată lumea care va veni după mine, că n-am în ce să cred pe acest pămînt şi că unica scăpare este uitarea absolută. Aş vrea să uit de tot, să mă uit complet, să nu mai ştiu nimic de mine şi de lumea aceasta. Adevăratele confesiuni nu se pot scrie decît cu lacrimi. Dar lacrimile mele ar îneca această lume, precum focul meu interior ar incendia-o. N-am nevoie de nici un sprijin, de nici un îndemn şi de nici o compătimire, căci deşi sînt cel mai decăzut om, mă simt totuşi atît de puternic, atît de tare şi de fioros! Căci sînt singurul om care trăiesc fără speranţă. Or, aceasta este culmea eroismului, paroxismul şi

paradoxul eroismului. Suprema nebunie! Toată pasiunea haotică şi dezorientată din mine ar trebui s-o canalizez pentru a uita totul, pentru a nu mai fi nimic, pentru a scăpa de spirit şi de conştiinţă. Am şi eu o speranţă: speranţa uitării absolute. Dar aceasta mai e speranţă, nu e ea disperare? Nu-i această speranţă negarea tuturor speranţelor viitoare? Vreau să nu mai ştiu nimic, nici măcar să ştiu că nu ştiu nimic. De ce atîtea probleme, discuţii şi supărări? De ce atîta conştiinţă a morţii? Pînă cînd atîta filozofie şi atîta gîndire?

APOCALIPS

Cum aş vrea ca, într-o zi, toţi oamenii cu ocupaţii sau cu misiuni, căsătoriţi sau nu, tineri şi bătrîni, femei şi bărbaţi, serioşi sau superficiali, trişti sau veseli, să părăsească locuinţa şi birourile lor şi, renunţînd la orice fel de datorii şi obligaţii, să iasă în stradă şi să nu mai voiască să facă nimic. Toată această lume îndobitocită, care munceşte fără nici un sens sau se iluzionează cu aportul personal la binele umanităţii, care lucrează pentru generaţii viitoare sub impulsul celei mai sinistre amăgeli, ar trăi în astfel de momente capitale o răzbunare pentru toată mediocritatea unei vieţi nule şi sterile, pentru toată irosirea care n-a avut nimic din excelenţa marilor transfigurări. Mi-ar plăcea acele clipe cînd nimănui nu i-ar mai trebui amăgirea idealului, cînd orice satisfacţie în datele imediate ale vieţii ar fi imposibilă şi orice resemnare iluzorie şi cînd toate cadrele unei vieţi normale ar plesni definitiv. Toţi oamenii care suferă în tăcere şi care nu îndrăznesc să-şi verse amărăciunea nici cel puţin în suspine ar urla atunci într-un cor de o sinistră dizarmonie, cu strigăte stranii care să cutremure acest pămînt. Apele să curgă mai repede şi munţii să se clatine ameninţător, arborii să-şi arate rădăcinile ca o veşnică şi hidoasă mustrare, păsările să croncăne imitînd corbii, iar animalele să fugă speriate pînă la epuizare. Toate idealurile să fie declarate nule; credinţele fleacuri; arta o minciună şi filozofia o glumă. Totul să fie o înălţare şi o prăbuşire. Bucăţi de pămînt să se avînte în aer şi apoi să se risipească, duse de vînt; planetele să descrie pe fondul cerului arabescuri bizare, linii întortocheate şi groteşti, figuri schimonosite şi îngrozitoare. Vîrtejuri de focuri să crească într-un ritm sălbatic şi un zgomot barbar să năpădească întreaga lume, pentru a şti pînă şi cea mai mică vietate că sfîrşitul e apropiat. Tot ceea ce e formă să devină inform şi un haos să înghită, într-un vîrtej universal, tot ceea ce această lume a avut ca structură, consistenţă şi formă. Să fie un zbucium nebun, un zgomot colosal, o teroare şi o explozie, după care să nu mai rămînă decît o tăcere eternă şi o uitare definitivă. În aceste clipe finale, oamenii să trăiască la o aşa temperatură, încît tot ceea ce

umanitatea a simţit pînă acum ca regrete, aspiraţii, iubire, deznădejde sau ură să izbucnească în ei într-o astfel de explozie, încît după ea să nu mai rămînă nimic. Într-o astfel de clipă, cînd toţi oamenii şi-ar părăsi ocupaţiile, cînd nimeni n-ar mai găsi un sens în mediocritatea datoriei, cînd existenţa ar plesni de contradicţiile ei interioare, ce ar mai rămîne în afară de triumful nimicului şi de apoteoza finală a nefiinţei?

MONOPOLUL SUFERINŢEI

Mă întreb: pentru ce numai unii suferă? Există vreo raţiune în această selecţiune, care scoate din rîndul oamenilor normali o categorie de aleşi, pentru a-i arunca în cele mai groaznice torturi? Unele religii susţin că prin suferinţă te încearcă Divinitatea sau că prin ea ispăşeşti un rău sau o necredinţă. Decît, această concepţie poate să fie valabilă pentru iluzia omului religios, nu însă pentru acela care vede cum suferinţa se găseşte la indivizi indiferent de valoare, ba uneori este mai frecventă la cei nevinovaţi şi puri. Nu există nici o justificare de valoare în fenomenul suferinţei. Nu este posibilă absolut nici o fundamentare a suferinţei pe o ierarhie de valori. Şi apoi, rămîne de văzut dacă e posibilă o ierarhie a valorilor.

Aspectul cel mai ciudat al celor care suferă este în credinţa absolutei lor suferinţe, care îi face să creadă într-un fel de monopol al suferinţei. Am impresia că numai eu sufăr, că toată suferinţa acestei lumi s-a concentrat în mine, că numai eu mai am drept la suferinţă, deşi îmi dau seama că există suferinţe şi mai groaznice, că poţi să mori căzînd bucăţi de carne din tine, fărîmiţîndu-te sub propria ta privire, devenind iluzie în cea mai perfectă conştienţă. Există suferinţe monstruoase, criminale şi inadmisibile. Te întrebi: cum de se pot întîmpla şi, dacă se întîmplă, cum se mai poate vorbi de finalitate sau de alte poveşti? Mă simt atît de impresionat în faţa suferinţei, încît îmi pierd aproape tot curajul. Şi-l pierd, fiindcă nu pricep de ce există suferinţă în lume. Derivarea ei din bestialitatea, iraţionalitatea şi demonia vieţii explică prezenţa suferinţei în lume, dar nu găseşte justificarea. Sau este probabil că suferinţa n-are nici o justificare, ca şi existenţa în genere. Existenţa a trebuit să fie? Există vreo raţiune în faptul de a fi? Sau existenţa nu-şi are o altă raţiune decît una imanentă? Existenţa există numai ca existenţă? Fiinţa este numai fiinţă? De ce să nu admitem un triumf final al nefiinţei, de ce să nu admitem că existenţa merge înspre neant şi fiinţa înspre nefiinţă? Nu cumva singura realitate absolută este nefiinţa? Un paradox tot atît de mare cît paradoxul acestei lumi.

Deşi fenomenul suferinţei mă impresionează şi uneori mă încîntă, n-aş putea totuşi scrie o apologie a suferinţei, fiindcă suferinţa durabilă — şi nu există suferinţă adevărată, decît cea durabilă —, dacă purifică în primele faze, în ultimele tîmpeşte, detrachează, distruge şi anarhizează pînă la descompunere. Entuziasmul facil pentru suferinţă manifestat în exclamaţii este o caracteristică a esteţilor şi a diletanţilor suferinţei, care o asimilează unui divertisment, neînţelegînd ce forţă teribilă de descompunere există în suferinţă, cîtă dezagregare şi cîtă otravă, dar şi cîtă fecunditate, pe care o plăteşti însă scump. A avea monopolul suferinţei este a vieţui suspendat deasupra unei prăpăstii. Şi orice suferinţă adevărată este o prăpastie.

Cîtă laşitate în concepţia celor care susţin că sinuciderea este o afirmaţie a vieţii! Pentru a-şi scuza lipsa de îndrăzneală, inventează diverse motive sau elemente care să le scuze neputinţa. În realitate, nu există voinţă sau hotărîre raţională de a te sinucide, ci numai determinante organice, intime, care predestinează la sinucidere.

Sinucigaşii simt o pornire patologică înspre moarte, pe care, deşi îi rezistă conştient, ei n-o pot totuşi suprima. Viaţa din ei a ajuns la un astfel de dezechilibru, încît nici un motiv de ordin raţional n-o mai poate consolida. Nu există sinucideri din hotărîri raţionale, rezultate din reflexii asupra inutilităţii lumii sau asupra neantului acestei vieţi. Iar cînd ni se opune cazul acelor înţelepţi antici ce se sinucideau în singurătate, eu voi răspunde că sinuciderea lor era posibilă numai prin faptul că au lichidat viaţa din ei, că au distrus orice pîlpîire de viaţă, orice bucurie a existenţei şi orice fel de tentaţie. A gîndi mult asupra morţii sau asupra altor probleme periculoase este desigur a da o lovitură mai mult sau mai puţin mortală vieţii, dar nu este mai puţin adevărat că acea viaţă, acel corp în care se frămîntă astfel de probleme trebuie să fi fost anterior afectat pentru a permite astfel de gînduri. Nimeni nu se sinucide din cauza unor întîmplări exterioare, ci din cauza dezechilibrului său interior şi organic. Aceleaşi condiţii exterioare defavorabile pe

unii îi lasă indiferenţi, pe alţii îi afectează, pentru ca pe alţii să-i aducă la sinucidere. Pentru a ajunge la ideea obsedantă a sinuciderii trebuie atîta frămîntare lăuntrică, atît chin şi o spargere atît de puternică a barierelor interioare, încît din viaţă să nu mai rămînă decît o ameţeală catastrofală, un vîrtej dramatic şi o agitaţie stranie. Cum o să fie sinuciderea o afirmaţie a vieţii? Se spune: te sinucizi, fiindcă viaţa ţi-a provocat decepţii. Ca atare ai dorit-o, ai aşteptat ceva de la ea, dar ea nu ţi-a putut da. Ce dialectică falsă! Ca şi cum acel ce se sinucide n-ar fi trăit înainte de a muri, n-ar fi avut ambiţii, speranţe, dureri sau deznădejdi. În sinucidere, faptul important este că nu mai poţi trăi, care nu rezultă dintr-un capriciu, ci din cea mai groaznică tragedie interioară. Şi a nu mai putea trăi este a afirma viaţa? Orice sinucidere, din moment ce e sinucidere, e impresionantă. Mă mir cum oamenii mai caută motive şi cauze pentru a ierarhiza sinuciderea sau pentru a-i căuta diverse feluri de justificări, cînd n-o depreciază. Nu pot concepe o problemă mai imbecilă decît aceea care s-ar ocupa cu ierarhia sinuciderilor, care s-ar referi la sinuciderile din cauză înaltă sau la cele din cauză vulgară etc.… Oare faptul de a-ţi lua viaţa nu este el atît de impresionant încît orice căutare de motive pare meschină? Am cel mai mare dispreţ pentru acei care rîd de sinuciderile din iubire, deoarece aceştia nu înţeleg că o iubire ce nu se poate realiza este pentru cel ce iubeşte o anulare a fiinţei lui, o pierdere totală de sens, o imposibilitate de fiinţare. Cînd iubeşti cu întreg conţinutul fiinţei tale, cu totalitatea existenţei tale subiective, o nesatisfacere a acestei iubiri nu poate aduce decît prăbuşirea întregii tale fiinţe. Marile pasiuni, cînd nu se pot realiza, duc mai repede la moarte decît marile deficienţe. Căci în marile deficienţe te consumi într-o agonie treptată, pe cînd în marile pasiuni contrariate te stingi ca un fulger. N-am admiraţie decît pentru două categorii de oameni: pentru acei care pot oricînd înnebuni şi pentru acei care în fiecare clipă se pot sinucide. Numai aceştia mă impresionează, fiindcă numai în ei clocotesc mari pasiuni şi se dezvoltă mari transfigurări. Acei care trăiesc viaţa pozitiv, cu siguranţa fiecărei clipe, încîntaţi de trecut, prezent şi viitor, n-au decît stima mea. Singuri aceia care în fiecare moment iau contact dramatic cu realităţile ultime mă zguduie pînă dincolo de orice rezistenţă.

De ce nu mă sinucid? Fiindcă mie mi-e scîrbă atît de moarte, cît şi de viaţă. Sînt un om care ar trebui aruncat undeva, într-un cazan cu flăcări. Nu pricep absolut deloc ce-o fi cu mine în acest univers. Simt în acest moment o necesitate de a striga, de a scoate un urlet care să îngrozească întreaga lume, să facă pe toţi să tremure, să plesnească într-o nebunie de groază. Un trăsnet teribil îl simt virtual în mine şi mă mir cum nu izbucneşte pentru a nimici lumea asta, pe care aş înghiţi-o pentru totdeauna în neantul meu. Mă simt fiinţa cea mai teribilă care a existat vreodată în istorie, mă simt o bestie apocaliptică plină de flăcări şi întunecimi, de elanuri şi de disperări. Sînt o fiară cu un zîmbet grotesc, ce se adună în ea însăşi pînă la iluzie şi se dilată pînă la infinit, ce moare şi ce creşte în acelaşi timp, încîntată între nimic şi tot, exaltată între speranţa nimicului şi disperarea totului, crescută în parfumuri şi otrăvuri, arsă de iubire şi de ură, nimicită de lumini şi de umbre. Simbolul meu este moartea luminii şi flacăra morţii. În mine se stinge tot ceea ce e sclipire, pentru a renaşte în fulger şi în trăsnet. Şi întunericul însuşi nu arde el în mine?

LIRISMUL ABSOLUT

Aş vrea să izbucnesc într-o explozie radicală cu tot ce am în mine, cu toată energia şi cu toate conţinuturile, să curg, să mă descompun şi, într-o expresie nemijlocită, distrugerea mea să fie opera mea, creaţia, inspiraţia mea. Să mă realizez în distrugere, să cresc în cea mai nebună avîntare pînă dincolo de margini, şi moartea mea să fie triumful meu. Aş vrea să mă topesc în lume şi lumea în mine, să naştem în nebunia noastră un vis apocaliptic, straniu ca toate viziunile de sfîrşit şi magnific asemenea marilor crepuscule. Din ţesătura visului nostru să crească splendori enigmatice şi umbre cuceritoare, forme ciudate şi adîncimi halucinante. Un joc de lumină şi de întuneric să îmbrace sfîrşitul într-un decor fantastic şi o transfigurare cosmică să ridice totul pînă dincolo de orice rezistenţă, cînd avîntul duce la nimic, iar formele plesnesc într-o exaltare de agonie şi încîntare. Un foc total să înghită lumea aceasta, şi flăcările lui, mai insinuante decît zîmbetul de femeie şi mai imateriale decît melancolia, să provoace voluptăţi crepusculare, complicate ca moartea şi fascinante ca neantul în clipele de tristeţe. Sînt necesare trăiri nebune pentru ca lirismul să atingă ultima lui expresie, pentru ca încordările lui să treacă marginile subiectivismului normal. Lirismul absolut este lirismul clipelor din urmă. Căci în lirismul absolut expresia se confundă cu realitatea, expresia e totul, este fiinţa într-o anumită ipostază. Ea încetează a mai fi o obiectivare parţială, minoră şi nerevelatoare, devenind parte din tine. Aici nu mai are importanţă numai sensibilitatea sau inteligenţa, ci întreaga fiinţă, întreg corpul, întreaga viaţă din tine, cu ritmul şi pulsaţiile ei. Lirismul total, lirismul absolut este însuşi destinul adus la gradul de autocunoaştere absolută. Niciodată acest lirism nu va lua formă în expresii detaşate, ci fiecare expresie este bucată din tine. Din acest motiv, el nu este prezent decît în momente capitale, cînd stările pe care le exprimă se consumă deodată cu expresia. Sentimentul agoniei, fenomenul complex al muririi, cînd se manifestă se şi consumă. Este o suprapunere între act şi realitate; căci actul nu mai este o manifestare a realităţii, ci realitatea însăşi. Lirismul absolut — pornirea totală

de a te obiectiva — este dincolo de poezie, sentimentalism etc.… El este mai aproape de un fel de metafizică a destinului, căci în el o actualitate totală a vieţii şi conţinutul cel mai adînc al fiinţei se manifestă pentru a se rezolva într-un fel sau altul. De regulă, lirismul absolut rezolvă totul în sensul morţii. Căci tot ceea ce este capital e în legătură cu moartea.

Simt că ar trebui să se deschidă sub mine un gol mare şi întunecos, care să mă înghită pentru totdeauna într-o noapte de veci. Şi mă mir cum de acest proces se-ntîmplă numai în simţire, şi nu şi în realitate. Nimic nu mi-ar părea în aceste momente mai natural decît să mă scufund înspre adîncimi de întuneric, unde nimic din claritatea fadă a acestei lumi n-ar mai avea nici o urmă de reflex. Nu vreau să caut o explicaţie organică a acestei porniri din mine înspre întuneric, fiindcă nu pot găsi una pentru beţia de lumină. Dar mă gîndesc totuşi cu nedumerire ce sens poate să aibă această alternanţă dintre o experienţă a luminii şi o experienţă a întunericului. Întreaga concepţie a polarităţii îmi pare insuficientă, căci în înclinarea spre regiunile nopţii există o nelinişte mult mai profundă, care nu poate răsări dintr-o schemă a firii, dintr-o geometrie a existenţei. Sentimentul că eşti înghiţit în noapte, într-o noapte care se deschide sub tine, nu este posibil decît atunci cînd simţi ceva greu pe creier şi în toată fiinţa, ca presiunea pe întreg organismul a unei imensităţi de noapte. Cum o să mă înghită, pe veci, noaptea fără de margini a acestei lumi!

Senzaţia confuziei absolute! Adică a nu putea face nici o distincţie, nici o diferenţiere şi nici o încadrare, a nu putea lămuri nimic, a nu înţelege şi a nu aprecia nimic. Senzaţia acestei confuzii absolute face din orice filozof un poet, dar nu toţi filozofii o pot atinge şi o pot trăi cu o intensitate durabilă. Căci dacă ar atinge-o, n-ar mai putea filozofa abstract şi rigid. Este plin de dramatism procesul acesta prin care un filozof devine poet. — Din lumea definitivă a formelor şi a

problemelor abstracte, care într-un vîrtej al simţirii, în confuzia tuturor elementelor sufleteşti, se împletesc în alcătuiri ciudate şi haotice. Cum să mai poţi face filozofie abstractă, cînd în tine se desfăşoară o dramă complicată, în care se întîlnesc presentimentul erotic cu o nelinişte metafizică chinuitoare, frica de moarte cu aspiraţiile spre naivitate, renunţarea totală cu un eroism paradoxal, disperarea cu orgoliul, presentimentul nebuniei cu dorinţa de anonimat, strigătul cu tăcerea, elanul cu nimicul? Şi toate acestea se petrec în acelaşi timp, simultan. Toate tendinţele acestea cresc în cel mai mare clocot posibil, în cea mai mare nebunie interioară, într-o confuzie absolută. Cum să mai faci atunci filozofie sistematică şi în ce fel să mai poţi fi capabil de o arhitectonică bine definită? Sînt oameni care au început cu lumea formelor şi sfîrşesc în confuzia absolută. De aceea, ei nu mai pot filozofa decît poetic. Dar în confuzia absolută, nu mai importă nimic în afară de chinurile şi voluptăţile nebuniei.

ESENŢA GRAŢIEI

Sînt multe căi prin care se poate realiza o detaşare de pămînt, o avîntare şi o înălţare deasupra unei menţineri oarbe în viaţă. Există însă numai graţia, a cărei detaşare de pămînt nu înseamnă o rupere a contactului cu forţele iraţionale ale vieţii, ci un salt inutil, un avînt dezinteresat în care farmecul naiv şi ritmul iraţional al vieţii îşi păstrează toată prospeţimea. Orice graţie este un avînt, o bucurie a înălţării.

Mişcările graţioase, cu ondulaţiile lor, dau impresia de planare deasupra lumii, de zbor uşor şi imaterial. Spontaneitatea lor are ceva din uşurinţa unei bateri din aripi, din naturaleţea unui zîmbet şi din puritatea unui vis de primăvară. Nu şi-a găsit graţia în dans forma cea mai vie de realizare? În sentimentul graţios al vieţii, aceasta este simţită ca o tensiune imaterială, ca un flux pur de vitalitate, ce nu depăşeşte niciodată armonia imanentă oricărui ritm graţios. Este un fel de vis al vieţii în orice graţie, un joc dezinteresat, o expansiune care-şi găseşte limita în ea însăşi, nu în afară. De aceea, graţia dă iluzia plăcută a libertăţii, a abandonării spontane şi directe, a unui vis pur, crescut sub raze de soare. Disperarea prezintă un paroxism al individuaţiei, o interiorizare dureroasă şi singulară pe culmi, o izolare a omului în lume. Toate stările rezultate dintr-o rupere a contactului normal cu lumea şi care te duc înspre culmile singurătăţii individuale intensifică fenomenul individuaţiei, determină pînă la paroxism individualizarea omului în lume. Graţia omului nu duce la paroxismul individuaţiei, ci la un sentiment armonic de împlinire naivă, în care fiinţa niciodată nu ajunge la un sentiment al singurătăţii şi al izolării. Şi formal graţia refuză singurătatea, căci mişcările de ondulaţie prin care se obiectivează exprimă o receptivitate pentru viaţă, un elan deschis şi primitor pentru seducţiile şi pitorescul existenţei. Graţia reprezintă o stare de iluzie în care viaţa îşi neagă şi îşi transcende antinomiile şi dialectica ei demonică, în care contradicţiile, ireparabilul, fatalitatea şi iremediabilul dispar temporar, într-un fel de vieţuire sublimată. Există multă sublimare în graţie, multă puritate aeriană, care însă

niciodată nu poate atinge marile purificări de pe culmi, unde se realizează sublimul. Experienţele zilnice şi formele comune de trăire nu duc niciodată viaţa pînă acolo unde ea ar cunoaşte nebunia absolută a tensiunii paroxistice sau a vîrtejului interior, precum nu realizează nici o emancipare de sub greutate, o trecere vremelnică peste forţa gravitaţională, care uneori poate fi un simbol al morţii. Graţia este o emancipare de sub greutate, o emancipare de sub presiunea atracţiilor subterane, o evadare din ghearele bestiale ale pornirilor demonice din viaţă, ale tendinţelor ei negative. Transcenderea negativităţii este o notă esenţială a sentimentului graţios al vieţii. Nu este de mirare pentru ce, într-un astfel de sentiment, viaţa apare mai luminoasă, mai învăluită în raze şi în sclipiri. Căci, depăşind negativitatea şi demonicul pe calea unei armonii de forme şi a unei uşurinţe pline de ondulaţii, atinge o stare de armonie plăcută mai repede decît pe căile complicate ale credinţei, unde armonia rezultă după contradicţii şi frămîntări complexe. Ce diversă e lumea cînd te gîndeşti că alături de graţie poate să existe o teamă continuă, care torturează pe unii oameni pînă la epuizare. Cine n-a încercat teama de tot, frica de lume, anxietatea universală, neliniştea absolută, chinul oricărui moment de vieţuire, acela nu va înţelege niciodată ce înseamnă zbaterea materială, nebunia cărnii şi nebunia morţii. Cine are sentimentul graţios al vieţii nu poate realiza şi nu poate înţelege acest chin al supremei nelinişti, care nu poate apărea decît într-un teren maladiv. Tot ceea ce e profund în lumea aceasta nu poate răsări decît din boală. Ceea ce nu răsare din boală n-are decît o valoare estetică, formală. A fi bolnav înseamnă a trăi, vrînd-nevrînd, pe culmi. Dar culmile nu indică neapărat înălţimi, ci şi prăpăstii, adîncimi. A trăi în culmile disperării este a atinge cele mai groaznice abisuri. Nu există decît culmi abisale, deoarece de pe adevăratele culmi te poţi prăbuşi oricînd. Şi numai în asemenea prăbuşiri atingi culmile. Graţia reprezintă o stare de mulţumire şi uneori chiar de fericire. Nici abisuri şi nici suferinţe mari. De ce sînt femeile mai fericite decît bărbaţii? Din cauză că la ele graţia şi naivitatea sînt incomparabil mai frecvente decît la bărbaţi. Desigur, nici ele nu sînt scutite de boli şi de insatisfacţii; dar aici vorbim de sentimentul care predomină. Graţia naivă a femeilor le transpune într-o stare de

echilibru superficial, care niciodată nu poate duce la tragedii consumatoare sau la încordări periculoase. Femeia nu riscă nimic pe planul spiritual, fiindcă la ea dualismul dintre spirit şi viaţă are o intensitate antinomică mult mai redusă decît la bărbaţi. Sentimentul graţios al existenţei nu duce la revelaţii metafizice, la viziunea realităţilor esenţiale, la perspectiva ultimelor clipe, care te fac ca în fiecare moment al vieţii să trăieşti ca şi cum n-ai mai trăi. Femeile sînt nişte nulităţi simpatice. Cu cît te gîndeşti mai mult la ele, cu atît le înţelegi mai puţin. Este un proces analog cu acela care te reduce la tăcere din ce gîndeşti mai mult asupra esenţei ultime a lumii. Dar, pe cînd aici rămîi înmărmurit în faţa unui infinit indescifrabil, în cazul femeii nulitatea îţi pare mister, cînd ea nu este în fond decît nulitate. Pe lîngă satisfacerea necesităţilor sexuale, singurul sens în lume al femeii îmi pare a fi acela de a da prilej bărbatului să scape temporar de presiunea chinuitoare a spiritului. Căci femeia poate fi o salvare vremelnică pentru acei care trăiesc pe culmi, deoarece, fiind extrem de puţin dezintegrată din viaţă, contactul cu ea înseamnă o întoarcere spre voluptăţile naive şi inconştiente ale vieţii, înspre imaterialitatea uşoară a graţiei, care, dacă n-a salvat lumea, le-a salvat pe femei.

Cum să mai ai idealuri cînd există pe acest pămînt orbi, surzi sau nebuni? Cum să mă bucur de lumina pe care altul n-o mai poate vedea sau de sunetul pe care nu-l poate auzi? Mă simt responsabil de întunericul tuturora şi mă cred un hoţ al luminii. Oare n-am furat noi toţi lumina celor care nu văd sau sunetul celor care n-aud? Nu e responsabilă luciditatea noastră de întunecimea nebunilor? Nu ştiu de ce, dar cînd mă gîndesc la asemenea lucruri îmi pierd curajul şi voinţa; îmi pare inutilă gîndirea şi nulă orice compătimire. Căci nu mă simt atît de normal şi de mediocru pentru a putea compătimi pe cineva. Trebuie să fii un om care trăieşte în afară de orice risc pentru a putea compătimi pe altul. Orice compătimire este un semn de superficialitate. Căci ori plesneşti în faţa nenorocirilor iremediabile, în faţa destinelor frînte, ori amuţeşti pentru totdeauna. Mila şi consolarea sînt nu numai ineficace, dar sînt şi insulte. Şi apoi, cum să compătimeşti pe altul cînd tu însuţi

suferi infinit? Compătimirea este un sentiment care nu angajează. De aceea îl găsim la atîţia! În lumea aceasta încă n-a murit nimeni de suferinţa altuia. Iar acela care a zis că moare pentru noi n-a murit, ci a fost omorît.

ETERNITATE ŞI MORALĂ

Pînă astăzi, încă nimeni n-a putut spune ce e bine şi ce e rău. Şi e sigur că în viitor va fi tot aşa. Faptul impresionant nu consistă în această relativitate, ci în imposibilitatea de a te dispensa de întrebuinţarea acestor expresii. Nu ştiu ce e bine şi ce e rău, dar calific acţiunile în bune şi rele. Dacă m-ar întreba cineva de ce numesc o acţiune bună şi alta rea, nu i-aş putea răspunde. Este un proces instinctiv, care mă face să apreciez sub prisma criteriilor morale; cînd mă gîndesc ulterior la acea apreciere, nu-i mai găsesc nici o justificare. Morala a devenit atît de complexă şi de contradictorie deoarece valorile ei nu se mai constituie în ordinea vieţii, ci s-au cristalizat într-o regiune transcendentă ei, păstrînd slabe legături cu tendinţele iraţionale şi vitale. Cum să întemeiezi o morală? Mi-e atît de scîrbă de acest cuvînt, «bine», este atît de fad şi de inexpresiv! Morala spune: lucraţi pentru triumful binelui! Dar cum? Prin împlinirea datoriei, prin respect, prin sacrificiu, modestie etc. Toate acestea îmi par simple vorbe, deoarece ele nu cuprind numai un vag formal, dar mai cu seamă un vag în determinările concrete de conţinuturi. Căci în faţa faptului imediat toate principiile morale sînt atît de nule, încît te întrebi de ce n-ar fi mai acceptabilă o viaţă fără criterii. Aş iubi o lume în care n-ar exista nici un criteriu, nici o formă şi nici un principiu, o lume a absolutei indeterminări. Căci în lumea noastră toate criteriile, formele şi principiile sînt atît de fade, încît semiprezenţa lor este mai exasperantă decît cel mai groaznic absolutism normativ. Îmi închipui o lume de fantezie şi vis, crescută în lumini portocalii, şi unde nu s-ar mai vorbi de bine şi de rău, unde întreagă această discuţie în jurul valabilităţii normelor n-ar mai avea nici un sens. Şi apoi, din moment ce realitatea este iraţională în esenţa sa, ce rost mai are să cauţi norme ca să delimitezi binele de rău, ce rost are să mai distingi ceva? Morala nu poate fi salvată, iar acei care susţin că în faţa eternităţii ea totuşi poate fi salvată se înşală enorm. Ce spun aceştia? În lume triumfă temporar plăcerea, satisfacţiile minore, păcatul etc., dar în faţa eternităţii rămîne numai fapta bună, numai realizarea morală. Ce s-a ales din

plăcerile acestei lumi? Neantul! Singura care triumfă este virtutea. După toate mizeriile acestei lumi, apare triumful final al binelui şi biruinţa definitivă a virtuţii. Decît, aceştia n-au remarcat că dacă eternitatea înghite, anulîndu-le, toate plăcerile şi satisfacţiile superficiale, ea nu înghite mai puţin tot ceea ce se numeşte virtute, faptă bună, acţiune morală. Eternitatea nu duce nici la triumful binelui şi nici la triumful răului, ci anulează totul. Condamnarea epicureismului în numele eternităţii este un nonsens. Cu cît voi rămîne eu mai mult prin faptul că sufăr, decît altul prin faptul că petrece? Obiectiv, ce semnificaţie poate avea faptul că unul se crispează în agonie, iar altul se destinde cu o femeie? Atît suferinţa cît şi plăcerea se consumă subiectiv în indivizii respectivi. Ori suferi, ori nu suferi, tot vei fi înghiţit etern şi iremediabil în neant. Nu se poate absolut deloc vorbi de un acces obiectiv al eternităţii, ci numai de o trăire subiectivă a acestei eternităţi, care nu se poate realiza decît prin discontinuităţi în vieţuirea timpului. Nimic din ceea ce creează omul nu poate atinge un triumf final, o victorie definitivă. De ce să ne încîntăm cu iluziile morale, cînd am putea găsi iluzii şi mai frumoase? Toţi acei care vorbesc de salvarea morală în faţa eternităţii se gîndesc la ecoul indefinit în timp al acţiunii morale, la rezonanţa nelimitată şi la perpetuarea ei durabilă. Aceasta nu e deloc adevărat, deoarece oamenii aşa-zişi virtuoşi, care nu sînt în fond decît nişte fricoşi, dispar mai repede din conştiinţa lumii decît aceia care s-au epuizat în plăceri. Dar chiar dacă ar fi contrariul, ce înseamnă supravieţuirea cu cîteva zeci de ani? Nimic. Orice plăcere nesatisfăcută este o ocazie pierdută pentru viaţă. Nu voi veni, în numele suferinţei, să opresc lumea de la plăceri, de la orgii, de la excese. Numai oamenii mediocri vorbesc de consecinţele plăcerilor. Dar consecinţele durerii nu sînt şi mai mari? Numai un om mediocru poate dori să moară la bătrîneţe. Deci suferiţi, beţi, sorbiţi cupa plăcerii pînă la urmă, plîngeţi sau rîdeţi, scoateţi strigăte de disperare sau de bucurie, cîntaţi de iubire sau de moarte, căci şi aşa nimic nu se alege de tot! Întreaga morală n-ar vrea să facă din această viaţă decît o sumă de ocazii pierdute.

MOMENT ŞI ETERNITATE

Eternitatea nu e inteligibilă decît dacă e privită ca experienţă, în funcţie de o trăire subiectivă. Conceptul obiectiv al eternităţii n-are nici un sens pentru individ, deoarece finitatea lui temporală elimină posibilitatea de a trăi o infinitate temporală, o veşnicie, ca durată infinită, ca proces nelimitat în timp. Experienţa eternităţii depinde de intensitatea trăirii subiective, iar nu de obiectivitatea substanţială sau de o durată continuă. Intrarea în eternitate nu se poate realiza decît într-o transcendere a timpului, prin sustragerea de la raportarea continuă a clipelor una la alta. Este necesară o luptă dramatică şi intensă cu timpul, pentru ca, odată depăşit mirajul succesiunii momentelor, să mai rămînă numai trăirea exasperată a clipei, care să te avînte de-a dreptul în veşnicie. În ce fel vieţuirea absolută în moment permite un acces al eternităţii? Simţul pentru devenire, pentru timp rezultă dintr-un sentiment al insuficienţei clipelor, al relativităţii şi condiţionărilor lor. Acei care au o conştiinţă intensă a temporalităţii trăiesc fiecare moment cu gîndul la cel următor, la succesiune şi la transformare. Decît, eternitatea nu e accesibilă decît în eliminarea raportărilor, prin vieţuirea clipei în mod absolut. În orice experienţă a eternităţii este un salt şi o transfigurare, deoarece se pretinde o astfel de încordare prealabilă pentru a ajunge la împăcarea senină din contemplaţia eternităţii, încît puţini sînt capabili de ea. Contemplaţia aceasta nu este importantă prin cît durează, ci prin intensitatea ei. Revenirea la trăirile obişnuite nu diminuează nimic din fecunditatea acestei experienţe intense. Ceea ce importă este frecvenţa acestei contemplaţii. Numai prin experienţe frecvente se poate ajunge la beţia eternităţii, la starea de încîntare pură, în care transfigurările se îmbracă în aureole sublime şi imateriale, în care voluptăţile au ceva suprapămîntesc, de o transcendenţă luminoasă şi fermecătoare. Izolarea momentului din succesiune îi atribuie acestuia un caracter absolut; nu în mod obiectiv, ci subiectiv. Un absolut pentru simţirea noastră, dar căruia nu i se poate atribui un element de irealitate şi fantezie. Căci, din perspectiva eternităţii, timpul

cu toată multiplicitatea lui de clipe individuale este, dacă nu ireal, destul de irelevant pentru realităţile esenţiale.

În eternitate trăieşti fără să regreţi şi fără să aştepţi ceva. Nu este, în structura momentului trăit ca atare, o scoatere din relativitatea gustului şi a categoriilor, o depăşire a imanenţei în care ne cuprinde temporalitatea vieţii? Trăirea imanentă în viaţă este imposibilă fără trăirea simultană în timp, deoarece viaţa ca activitate dinamică şi progresivă are temporalitatea ca un atribut constitutiv. Caracterul dramatic al vieţii este inconceptibil fără elementul temporal. Cu cît viaţa este mai intensă, cu atît timpul este mai esenţial şi mai revelator. Şi apoi, viaţa prezintă o multiplicitate de direcţiuni, de avînturi intenţionale, care nu se pot desfăşura decît în timp. Cînd vorbeşti de viaţă spui clipe, iar cînd vorbeşti de eternitate, clipă. Nu este un minus de viaţă în experienţa eternităţii, în această înfrîngere a timpului, în această transcendere a momentelor? Este, în această transfigurare, mai repede o deviere a vieţii în alt plan, unde antinomismul şi dialectica tendinţelor vitale se purifică la mari înălţimi. Acei care au nativ în ei tendinţele de contemplaţie a eternităţii, cum sînt acei care se dezvoltă în culturile orientale, nu cunosc lupta dramatică de transcendere a timpului şi nici eforturile de interiorizare, aşa cum le depunem noi, care sîntem infectaţi pînă în rădăcini de temporalitate. Dar şi contemplaţia eternităţii este pentru noi un prilej de viziuni cuceritoare şi de încîntări stranii. Pentru cine are conştiinţa eternităţii totul e permis, fiindcă pentru el dispar toate diferenţierile într-o viziune de o monumentală seninătate, izvorîtă ca după o mare renunţare. Eternitatea nu poate fi iubită cu pasiunea cu care iubeşti o femeie, sau cu care-ţi iubeşti destinul tău sau disperarea ta proprie. Este însă în tendinţa spre regiunile eternităţii o atracţie ce seamănă cu un zbor înspre un cer senin de vară, sau cu avîntarea înspre discreţia unei lumini stelare. Azurul şi lumina de stele sînt simboluri pentru această eternitate, în care nu mai doreşti şi nu mai regreţi nimic.

ISTORIE ŞI ETERNITATE

Nu înţeleg ce rost mai are să trăiesc în istorie, să am idealurile epocii, să mă preocupe gîndul culturii sau problemele sociale. Sînt plictisit de cultură şi de istorie; mi-e aproape imposibil să mai particip la frămîntările lumii istorice, la idealuri şi aspiraţii temporale. Istoria este ceva ce trebuie depăşit. Şi nu poţi depăşi istoria decît atunci cînd trecutul, prezentul şi viitorul nu mai au pentru tine nici o importanţă, cînd ţi-e indiferent cînd şi unde trăieşti. Cu cît sînt mai avantajat dacă trăiesc astăzi, decît dacă aş fi trăit în Egiptul de acum patru mii de ani? Sîntem nişte imbecili atunci cînd deplîngem soarta unora care au trăit în epoci care nu ne convin nouă, care n-au cunoscut creştinismul sau descoperirile şi invenţiile ştiinţei moderne. Dacă timpul n-ar fi ireversibil, n-aş regreta deloc să trăiesc în orice epocă a istoriei, fiindcă nici una nu e mai bună decît cealaltă. Neexistînd o ierarhie a atitudinilor şi concepţiilor de viaţă, toţi au dreptate şi nici unul. Epocile istorice reprezintă forme închise de viaţă, care trăiesc cu convingerea în valabilitatea lor definitivă, pentru ca dinamismul şi dialectica vieţii istorice să ajungă la alte forme, insuficiente şi limitate, şi ele, ca tot ce trăieşte sub soare. Întreaga istorie îmi pare atît de nulă, încît mă mir cum de există oameni care toată viaţa se ocupă numai cu trecutul. Ce interes mai pot avea cercetarea idealurilor altor epoci, credinţele oamenilor sau zvîrcolirile cîtorva indivizi sifilitici? Vor fi mari creaţiile oamenilor, dar pe mine nu mă interesează. Nu găsesc eu o împăcare mai mare în contemplaţia eternităţii? Nu om şi istorie, ci om şi eternitate, iată un raport valabil în lumea în care nu merită nici să respiri. Nimeni nu neagă istoria dintr-un capriciu trecător, ci sub imboldul unor mari tragedii, pe care puţini le bănuiesc. Oamenii cred că ai gîndit abstract asupra istoriei şi apoi ai negat-o în urma calculului şi a reflecţiei, cînd în realitate negaţia izvorăşte din cea mai mare întristare. În acest moment, cînd neg întreg trecutul umanităţii, cînd nu mai vreau să iau parte la viaţa istorică, sînt apucat de o întristare mortală, dureroasă pînă dincolo de închipuire. S-ar putea foarte bine ca tristeţea să fi fost latentă, iar aceste gînduri s-o fi actualizat şi

intensificat. Simt un gust amar de moarte şi de neant în mine, care mă arde ca o otravă puternică. Sînt atît de trist, încît toate aspectele acestei lumi nu mai pot avea pentru mine nici o valoare. Cum să mai pot vorbi de frumuseţe, cum să mai pot face consideraţii estetice, cînd sînt trist, trist de moarte. Am mai pierdut o parte din existenţă: frumosul. Aşa ajungi să pierzi totul….

Nu vreau să mai ştiu de nimic. Depăşind istoria, realizezi supraconştiinţa, care intră ca un element important în experienţa eternităţii. Supraconştiinţa te duce într-o regiune unde toate antinomiile, toate contradicţiile şi incertitudinile acestei lumi nu mai au nici o valoare, unde nu mai ştii că exişti şi că mori. Toţi aceia care umblă după eternitate o fac din frica de moarte. Singurul rost mai adînc al experienţei eternităţii este să te facă să uiţi că mori. Dar cînd revii din contemplaţia eternităţii?

A NU MAI FI OM

Tot mai mult mă conving că omul este un animal nefericit, abandonat în lume, silit să-şi găsească o modalitate proprie de viaţă, aşa cum natura n-a mai cunoscut înaintea lui. De pe urma aşa-zisei lui libertăţi, suferă mai mult decît după cel mai mare prizonierat posibil în existenţa naturală. Şi atunci nu mă mir de ce omul ajunge uneori să invidieze o floare sau o altă plantă. A voi să trăieşti ca o plantă, să creşti înrădăcinat, înflorind şi uscîndu-te sub soare, în cea mai deplină inconştienţă, a dori să fii o parte intimă din fecunditatea pămîntului, o expresie anonimă a cursului vieţii este a fi disperat de rosturile şi sensul omenirii. Şi de ce să nu schimb cu o floare? Cunosc ce înseamnă a fi om, a avea idealuri şi a trăi în istorie. Ce mai pot aştepta de la asemenea realităţi? Este desigur mare lucru a fi om; încerci una dintre cele mai serioase tragedii, o dramă aproape monumentală, căci a fi om înseamnă a vieţui într-o ordine de existenţă cu totul nouă, mai complicată şi mai dramatică decît cea naturală. Din ce scobori de la om înspre natura neanimată, intensitatea fenomenului dramatic scade treptat, pînă la a deveni nulă. Omul tinde tot mai mult să ia monopolul dramei şi al suferinţei din lume. De aceea mîntuirea este pentru el o problemă atît de arzătoare şi de insolubilă. Nu pot avea mîndria că sînt om, fiindcă am trăit acest fenomen pînă în rădăcini. Numai aceia care n-au vieţuit cu mare intensitate acest fenomen se mai pot mîndri că sînt oameni, deoarece ei tind să devină. Astfel, încîntarea lor este firească. Între oameni există unii care n-au depăşit cu mult forma de existenţă animală sau de plantă. Este natural ca ei să dorească şi să admire fenomenul om. Dar acei care cunosc ce înseamnă a fi om caută să devină orice, numai om nu. Dacă ar fi posibil, m-aş transforma în fiecare zi într-o formă particulară de viaţă animală şi de plantă. Să fiu succesiv toate formele de flori, să fiu buruiană, ghimpe, trandafir, să fiu arbore de ecuator, cu crengi întortocheate, plantă de mare, bătută de valuri, sau de munte, în prada vînturilor; să fiu pasăre cu glas melodios sau pasăre croncănitoare şi de pradă, călătoare sau sedentară, să fiu bestie de pădure sau animal domestic. Toate

speciile să le trăiesc cu o frenezie sălbatică şi inconştientă, să parcurg seria întreagă a naturii, să-mi schimb forma cu uşurinţa unei graţii naive, fără teatru, întocmai ca într-un proces natural. Cum aş umbla prin cuiburi, prin grote, prin singurătăţi de munte şi de mare, prin dealuri sau prin cîmpii! Numai această aventură cosmică, trăită în interiorul substanţial al vieţii, în intimitatea ei organică, urmînd arabescul formelor vitale şi pitorescul naiv al plantelor, mi-ar mai putea deştepta gustul să redevin om. Căci dacă diferenţa dintre om şi animal rezidă în faptul că animalul nu poate fi decît animal, pe cînd omul poate fi ne-om, adică altceva decît el însuşi, — atunci eu sînt un ne-om.

MAGIE ŞI FATALITATE

Îmi vine greu să-mi închipui bucuria oamenilor cu sensibilitate magică, a acestor oameni care simt că pot totul, cărora nici o rezistenţă nu le pare prea mare şi nici un obstacol insurmontabil. Magia presupune o astfel de comuniune cu viaţa, încît orice manifestare subiectivă

este o expresie a pulsaţiei totale a vieţii. Este în ea toată plenitudinea integrării în fluxul vieţii, toată exuberanţa activării în sensul şi direcţia imanentă a acestei vieţi. Sensibilitatea magică nu poate duce decît la bucurie, deoarece pentru ea nu există iremediabilul, ireductibilul şi fatalul, ca elemente din structura interioară a existenţei. A simţi că poţi totul, că absolutul e în mîna ta, că exuberanţa ta este exuberanţa acestei lumi, că ritmul universal palpită în tine frenetic şi intens, că tu eşti lumea, că existenţa nu e conceptibilă decît în măsura în care trece prin tine, a găsi sensul lumii, actualizat în fiecare moment în expresia cea mai deplină, este desigur a realiza o formă de bucurie greu de bănuit şi care este un monopol al celor dotaţi cu sensibilitate magică. Pentru magie nu există boli, sau, dacă există, viziunea magică le concepe în aşa măsură remediabile, încît caracterul lor de ireductibilitate dispare. Optimismul magic vede totul sub raporturi de echivalenţă, de aceea, pentru el, orice încercare de individualizare a bolii şi de aplicare a unui tratament specific este iluzorie. Magia contestă şi neagă tot ceea ce e negativitate în viaţă, tot ceea ce e esenţă demonică în dialectica vieţii. A avea sensibilitate magică înseamnă a nu pricepe nimic din marile realităţi dureroase, nimic din ceea ce viaţa prezintă ca iremediabil şi fatal, ca mizerie, destin şi moarte. Iluziile magiei neagă ireparabilul din lume, neagă moartea ca realitate fatală şi universală. Subiectiv, acest fenomen este plin de importanţă, deoarece el creează o stare de beatitudine şi de exaltare euforică omului. Căci el trăieşte ca şi cum n-ar muri niciodată. Or, toată problema morţii, în faţa omului, se reduce la conştiinţa subiectivă a morţii. Pentru cine n-are această conştiinţă, faptul că va intra prin moarte în neant n-are nici o importanţă. A-ţi da seama permanent de moarte este a

realiza paroxismul conştiinţei. În magie, conştiinţa n-a cîştigat acea autonomie de viaţă care îi dă caracterul unei forţe centrifugale, ci păstrează încă un caracter vital.

Sînt infinit mai complicaţi aceia care au conştiinţa fatalităţii, pentru care există în lume irezolvabilul, ireparabilul şi iremediabilul, acei care simt că uneori efortul e nul, iar regretul imposibil, care înţeleg că fatalitatea constituie un aspect al acestei lumi, un aspect esenţial. Căci toate realităţile esenţiale se desfăşoară sub semnul fatalităţii, care se bazează pe incapacitatea vieţii de a-şi depăşi condiţiile şi limitele ei imanente. Magia realizează ceva efectiv în lucrurile de nimic, în aspectele uşoare cărora le lipseşte esenţialul şi monumentalul, dar este nulă în faţa realităţilor de ordin metafizic, unde se cere de cele mai multe ori tăcere, de care este incapabilă sensibilitatea magică. A trăi cu conştiinţa puternică a fatalităţii, a imposibilităţii şi incapacităţii în faţa marilor probleme, pe care nu le poţi pune fără să fi angajat dramatic în existenţă, este a vieţui subiectiv semnul de întrebare care domină peste această lume şi a cărui ondulaţie interogativă este ca un simbol al infinitului necunoştibil şi inaccesibil.

Spuneţi că disperarea şi agonia sînt valabile numai ca preliminarii, că idealul este depăşirea lor, că vieţuirea îndelungată în ele duce la automatizare? Vorbiţi de drumul bucuriei ca de singurul salvator, iar pe celelalte le dispreţuiţi? Numiţi vieţuirea în momente agonice o stare de egoism şi găsiţi generozitate numai în bucurie? Ne propuneţi bucuria: dar cum s-o primim din afară? Căci dacă ea nu creşte din noi, nu izvorăşte din rezervele şi ritmul nostru interior, orice intervenţie exterioară este sterilă. Este atît de uşor să recomanzi bucuria celor ce nu se pot bucura! Şi cum să te poţi bucura, cînd eşti chinuit în fiecare moment de obsesia nebuniei! Îşi dau seama aceia care recomandă bucuria cu o facilitate excesivă ce înseamnă a te teme de înnebunirea apropiată, ce înseamnă a fi torturat în fiecare clipă de presentimentul unei groaznice nebunii? Cum să te bucuri atunci cînd simţi că vei înnebuni? Şi apoi, se adaugă conştiinţa morţii, mai persistentă şi mai sigură decît cea a nebuniei. Ce rost are să-i vorbeşti de bucurie unui om care se află într-o

imposibilitate organică de a se bucura? Bucuria va fi o stare paradiziacă, dar ea nu poate fi cîştigată decît printr-o evoluţie firească, printr-un proces natural. S-ar putea foarte bine ca la un moment dat să sfîrşim cu dramatismul momentelor agonice şi să intrăm într-o regiune de seninătate paradiziacă şi de bucurie calmă. Oare pentru mine porţile paradisului să fie închise pentru totdeauna? Pînă acum n-am putut găsi cheia fericirii, pentru a le deschide. Şi cum nu ne putem bucura, ne mai rămîne doar drumul tuturor suferinţelor, al unei exaltări nebune şi nelimitate. Să ducem vieţuirea momentelor agonice pînă la ultima expresie, să trăim drama noastră lăuntrică la paroxism, în mod absolut. Nu ne mai rămîne decît suprema tensiune, după care se va mai vedea doar o dîră de fum… Căci focul din noi va arde totul. Bucuria nu trebuie justificată, deoarece ea este o stare atît de pură şi de generoasă, încît orice elogiu este inutil. Justificarea ei este inutilă chiar şi în faţa deznădăjduiţilor, întrucît aceştia sau sînt organic deznădăjduiţi şi atunci bucuria este o imposibilitate, sau nu sînt organic şi atunci bucuria le oferă destule seducţii pentru a face inutilă orice justificare. Este de o mie de ori mai multă complexitate într-o disperare absolută, decît într-o bucurie absolută. Poate din acest motiv porţile paradisului sînt prea înguste pentru acei care şi-au pierdut speranţa…

Nu este absolut nimeni care în fondul sufletului să nu aibă un regret — oricît de palid şi de indecis — după durerea şi boala de care a scăpat. Acei care suferă intens şi îndelungat, deşi doresc să se refacă, nu se poate să nu se gîndească la o pierdere fatală prin însănătoşirea lor probabilă. Atunci cînd durerea face parte din fiinţa ta, eventuala depăşire a ei este imposibil să nu echivaleze cu o pierdere, precum este imposibil să nu provoace un regret. Ceea ce am mai bun în mine datoresc suferinţei; dar şi ceea ce am pierdut din viaţă nu mai puţin ei se datoreşte. Din acest motiv, suferinţa nu poate fi nici blestemată, dar nici iubită. Păstrez faţă de ea un sentiment particular, greu de definit, ciudat şi insesizabil, de un farmec analog luminii crepusculare. Beatitudinea în suferinţă este o simplă iluzie, căci plăcerea artificială din suferinţă rezultă din necesitatea de a găsi o împăcare cu

fatalitatea durerii, pentru a nu te distruge total prin ea. Ultimele rezerve de viaţă mocnesc în această beatitudine iluzorie. Singurul asentiment dat suferinţei este acela pe care-l exprimă regretul eventualei vindecări. Dar regretul acesta este atît de impalpabil şi de difuz, încît nu se poate cristaliza în conştiinţa nimănui. Toate durerile care se sting aduc cu ele un sentiment de tulburare, ca şi cum intrarea într-un ritm echilibrat ţi-ar închide calea pentru regiuni torturante şi încîntătoare în acelaşi timp, şi de care nu te poţi despărţi fără să întorci ochii înapoi. Deşi suferinţa nu ţi-a revelat frumuseţea, ce lumini îţi mai pot fura privirea? Nu oare pentru că luminile acestea tremură ca şi cum s-ar stinge? Te mai atrage presimţirea nopţii din suferinţă?

Poţi nega un sens vieţii din atîtea puncte de vedere, încît o enumerare a lor devine inutilă. Disperarea, infinitul, moartea sînt numai cele mai evidente. Există însă atîtea determinante intime care te pot duce la o negaţie totală a sensului vieţii! Căci în ce priveşte atitudinea în faţa vieţii nu mai există adevăr sau neadevăr, ci numai reacţiunea spontană a intimităţii fiinţei noastre.

Subiectivism? Dar puţin îmi pasă că alţii cred altcumva. Şi apoi, o experienţă subiectivă adîncă te ridică în planul universalităţii, întocmai cum momentul te ridică în acela al eternităţii. A ţi se reproşa că disperarea e un fenomen cu totul personal şi irelevant pentru alţii este tot atît de absurd ca şi atunci cînd ţi s-ar spune că, murind, se petrece în tine un fenomen pur individual şi care, ca atare, nu angajează pe nimeni. Oamenii preţuiesc atît de puţin singurătatea!

Cum se petrece ceva în singurătate, se grăbesc să-i decreteze sterilitatea. Ei atribuie o valoare exclusivă produselor sociale, fiindcă au iluzia că au colaborat cu toţii. Toţi vor să facă, să realizeze ceva efectiv, să supravieţuiască prin realizările lor. Ca şi cum de acestea nu s-ar alege praful! Şi ce s-ar putea alege altceva? Ce se poate alege altceva decît nimicul? Sînt nemulţumit de orice. Chiar dacă aş fi ales Dumnezeul acestei lumi, mi-aş da imediat demisia, iar dacă lumea întreagă s-ar

rezuma la mine, dacă lumea întreagă aş fi eu, m-aş risipi în bucăţi pînă la dispariţie... Cum de pot avea momente cînd am impresia că înţeleg totul?!

ENTUZIASMUL CA FORMĂ A IUBIRII

Sînt oameni în care viaţa se realizează în forme de o puritate şi de o limpezire greu de imaginat pentru acela ce trăieşte prins în contradicţii dureroase şi în avînturi haotice. A fi prins în lupte interioare, a te consuma într-un dramatism intim şi a trăi destinul tău sub semnul iremediabilului este a vieţui în regiuni în care orice limpezire sau puritate devin iluzorii. Aceia în care viaţa se desfăşoară într-o creştere fără obstacol, care trăiesc într-un ritm lipsit de dramatism, ating o stare de mulţumire şi încîntare, unde aspectele lumii sînt pline de farmec şi de lumină. Şi nu este entuziasmul o astfel de stare ce îmbracă aspectele lumii într-o strălucire plină de seducţii şi de bucurii? A descrie entuziasmul înseamnă a remarca o formă cu totul particulară de iubire, înseamnă a individualiza un mod de abandonare a omului în lume. Iubirea are atîtea feţe, atîtea devieri şi atîtea forme, încît este destul de greu să găseşti un sîmbure central sau o formă tipică a iubirii. Este o problemă esenţială a oricărei erotici de a arăta care este manifestarea originară a iubirii, cum se realizează ea primordial. Vorbind de iubirea dintre sexe, de iubirea pentru Divinitate, de iubirea pentru natură sau artă, vorbim de entuziasm ca o formă de iubire etc. Care este, dintre aceste manifestări, cea mai organică, primordială şi structurală? Trebuie să existe una, faţă de care celelalte să se menţină într-o dependenţă, dacă nu chiar derivare. Nu pot concepe multiplicitatea formelor erotice fără iradierea, fără fosforescenţa şi căldura centrală a uneia singure, care, întocmai ca un soare, împrăştie razele sale indiferent de natura obiectelor sau de aspectul formelor. Teologii susţin că forma primordială de iubire este iubirea lui Dumnezeu. Toate celelalte manifestări n-ar fi decît reflexe palide ale acestei iubiri fundamentale. Unii panteişti cu tendinţe estetizante susţin că natura, iar unii esteţi puri, arta. Pentru alţii, bazaţi pe biologie, sexualitatea pură, fără afectivitate, sau pentru unii metafizicieni, sentimentul identităţii universale. Decît, nici unii dintre aceştia nu vor putea dovedi că această formă este absolut constitutivă omului, deoarece în decursul vieţii istorice a oscilat şi variat în aşa

măsură, încît nimeni astăzi nu poate determina caracterul ei precis. Cred că forma cea mai esenţială a iubirii este iubirea dintre bărbat şi femeie, care este nu numai sexualitate, ci implică un complex întreg de stări afective, a căror fecunditate este destul de sesizabilă. Mă întreb: s-a sinucis cineva pentru Dumnezeu, pentru natură, pentru artă? Toate acestea sînt realităţi prea abstracte pentru a putea fi iubite cu intensitate. Iubirea este cu atît mai intensă cu cît este legată cu ceva individual, concret şi unic. Iubeşti o femeie pentru ceea ce o diferenţiază în lume, pentru unicitatea ei. Nimic în lume nu o poate înlocui în momentele cînd iubirea este puternică. Toate celelalte forme de iubire participă la această iubire centrală, deşi tendinţa lor este să devină autonome. Astfel, entuziasmul e privit ca perfect autonom de sfera Erosului, cînd în realitate rădăcinile lui se adîncesc în substanţa cea mai intimă a iubirii, dînd naştere însă la o formă cu tendinţe de emancipare din sfera eroticului. Este, în natura internă a oricărui om entuziast, o receptivitate cosmică, universală, o capacitate de a primi totul, de a se orienta, în orice direcţie, dintr-un impuls şi un exces interior, de a nu pierde nimic şi de a participa la orice acţiune cu o vitalitate debordantă, ce se risipeşte pentru voluptatea realizării şi pasiunea faptului, pentru gustul dezinteresat al frămîntării şi pentru cultul dinamic al eficienţei. Pentru omul entuziast nu există criterii, perspective şi calcul, ci numai abandonare, frămîntare şi dăruire. Bucuria îndeplinirii şi extazul efectivului sînt notele acestui om, pentru care viaţa este un elan din care contează numai fluiditatea vitalului, numai avîntul imaterial, care ridică viaţa la o înălţime de unde forţele distructive îşi pierd intensitatea şi negativitatea. Fiecare avem stări de entuziasm, dar acestea sînt prea rare pentru a ne defini. Aici vorbim de acei oameni la care entuziasmul predomină, a cărui frecvenţă este atît de mare, încît alcătuieşte nota specifică a unei individualităţi. Entuziastul nu cunoaşte înfrîngeri, fiindcă pe el nu-l interesează obiectele, ci iniţiativa şi voluptatea activării ca atare. El nu începe o acţiune fiindcă a reflectat asupra utilităţii şi sensului ei, ci fiindcă nu poate altcum. Succesul sau insuccesul, dacă nu îi sînt indiferente, în nici un caz nu-l stimulează sau îl ratează. Ultimul dintre oameni care ratează în această lume este entuziastul. Viaţa este mult mai mediocră şi mai fragmentară, în esenţa sa, decît bănuiesc

oamenii. Nu este aici explicaţia faptului pentru ce decădem cu toţii, pentru ce ne pierdem vioiciunea pulsaţiilor interioare şi ne închistăm luînd forme, cristalizîndu-ne în dauna productivităţii şi dinamismului interior? Pierderea fluidităţii vitale şi debordante îţi distruge receptivitatea şi posibilitatea de a îmbrăţişa viaţa cu generozitate şi elan. Entuziastul este singurul care se menţine viu pînă la bătrîneţe. Toţi ceilalţi, cînd nu sînt născuţi morţi, ca majoritatea oamenilor, mor înainte de vreme. Sînt atît de rari oamenii cu adevărat entuziaşti! Ar fi greu să ne închipuim o lume în care toţi ar iubi totul. O lume de oameni entuziaşti oferă o imagine mai cuceritoare decît imaginea paradisului, fiindcă tensiunea sublimă şi generozitatea radicală întrec orice viziune paradiziacă. Posibilităţile de renaştere continuă, de transfigurare şi intensificare a vieţii fac din entuziast un om care este permanent dincolo de tentaţiile demonice, de frica de neant şi de chinurile momentelor agonice. Viaţa entuziastului nu cunoaşte tragicul, fiindcă entuziasmul este singura expresie de viaţă complet opacă pentru fenomenul morţii. Chiar şi în graţie, o formă atît de apropiată de entuziasm, această necunoaştere, această neglijare organică şi ignorare iraţională a morţii este mai puţin vădită. Căci ondulaţiile graţiei sînt uneori o aluzie îndepărtată la caracterul de iluzie al vieţii. Există în graţie mult farmec melancolic; în entuziasm, nu există deloc. Admiraţia mea teribilă pentru oamenii entuziaşti derivă din faptul că eu nu pot pricepe cum de există astfel de oameni într-o lume în care moartea, neantul, tristeţea şi disperarea alcătuiesc un cor atît de sinistru, încît fac imposibile eforturile noastre de a mai auzi melodii sublime şi transcendente. Că sînt oameni care nu disperează niciodată, iată un fapt impresionant şi care dă de gîndit. Cum se poate ca în entuziasm specificarea obiectelor să fie inexistentă? Cum se poate să realizezi numai dintr-o plenitudine şi un exces în mod permanent? La ce realizare ciudată şi paradoxală a ajuns iubirea în entuziasm? Iubirea, cu cît e mai intensă, e mai individuală şi mai legată de o specificare a obiectului. Bărbaţii care iubesc cu adevărat, cu o pasiune puternică, nu pot iubi în acelaşi timp mai multe femei, ci numai una. Cu cît pasiunea este mai intensă, cu atît obiectul pasiunii capătă o proeminenţă mai mare. Să ne închipuim o astfel de pasiune erotică, la un moment dat, lipsită de obiect, să ne închipuim

iubirea unui bărbat fără femeia înspre care s-ar orienta iubirea lui. Ce am avea altceva decît o plenitudine de iubire? Nu sînt oameni cu mari virtualităţi de iubire, dar care n-au iubit niciodată în sensul acelei iubiri tipice, originare? Entuziasmul este o iubire în care obiectul nu s-a specificat. Toate dispoziţiile de iubire, în loc să se orienteze direct spre femeie sau, la femeie, spre bărbat, se revarsă în manifestări, în acţiuni generoase şi în receptivitatea universală pe care nu o întîlnim în iubirea realizată în mod natural. Căci entuziastul este un deviat superior al Erosului. Paradoxul lui este de a nu iubi o femeie, de a nu-şi epuiza iubirea în cultul reciproc dintre sexe, ci de a o revărsa în acea abandonare dezinteresată, care face din orice entuziast o fiinţă pură şi inaccesibilă. Poate fiindcă iubirea lui are un acces atît de mare. Dintre toate formele iubirii, entuziasmul este cel mai purificat de sexualitate, mult mai purificat decît iubirea mistică, absolut incapabilă să se elibereze de simbolica sexuală sau de cultul naturist, în care intră, de asemenea, atîtea elemente ale acestei simbolici. Din acest motiv, lipseşte în entuziasm neliniştea şi vagul, care fac din sexualitate un determinant şi un element în tragicul uman. Entuziastul este o fiinţă eminamente neproblematică. El poate totuşi să înţeleagă mult şi multe, fără să cunoască însă incertitudinile dureroase, sensibilitatea haotică a spiritului problematic. A-ţi pune probleme înseamnă a fi pierdut, deoarece spiritele problematice nu pot rezolva nimic, fiindcă nu le place nimic. Şi apoi, unde este la ele capacitatea de a se abandona la orice, unde este acel paradox încîntător al iubirii ca stare pură, unde este acea actualitate permanentă şi totală, care te face ca în fiecare moment să te deschizi pentru tot, şi, în fine, unde este iraţionalitatea naivă din entuziasm? Mitul biblic al cunoaşterii ca păcat este cel mai profund mit din cîte au închipuit oamenii. Or, fericirea debordantă a entuziaştilor este de a nu cunoaşte tragedia cunoaşterii. De ce nu am spune-o? Cunoaşterea adevărată este cel mai mare întuneric. Aş renunţa oricînd la toate problemele din lumea aceasta, care nu duc la nimic, pentru o naivitate dulce şi inconştientă. Spiritul sfîşie, nu înalţă. În entuziasm, ca şi în graţie sau în magie, spiritul nu s-a separat de viaţă, nu reprezintă un element de antinomie în lume. Aici există secretul fericirii, în indiviziunea iniţială, care menţine o unitate inseparabilă, o

convergenţă organică. A fi entuziast înseamnă a fi incapabil de orice dualism. Şi orice dualism este o otravă. De obicei, viaţa nu se menţine fecundă şi productivă decît prin tensiuni şi antinomii, care reprezintă un principiu de luptă şi de încordare agonică. Entuziasmul depăşeşte acest principiu, realizînd viaţa fără dramatism, exprimînd un elan fără tragism şi iubind fără sexualitate.

LUMINĂ ŞI ÎNTUNERIC

Cît de nule sînt toate interpretările filozofice şi istorice ale religiilor, nimic n-o poate ilustra mai bine decît absoluta neînţelegere a semnificaţiei dualismului luminii şi a întunericului în religiile orientale şi în orice mistică. Aceste interpretări susţin că ridicarea la rangul de principii metafizice a luminii şi întunericului ar deriva din observarea alternanţei regulate a zilei cu noaptea, prima reprezentînd un principiu de viaţă, iar a doua de mister şi de moarte. Aparent, interpretarea este cum nu se poate mai firească. Dar pentru cine caută determinante mai adînci, ea este complet insuficientă, ca toate explicările exterioare. Problema luminii şi a întunericului este legată de problema stărilor extatice. Nimeni nu ajunge să atribuie acestui dualism o valoare explicativă atît de mare, dacă n-a cunoscut obsesia complicată şi ciudată a prizonieratului simultan sau succesiv în forţele luminii sau ale întunericului. Stările extatice amestecă umbrele cu scînteile, care joacă într-un dans bizar în întuneric, combină într-o viziune dramatică sclipiri instantanee cu un mister de umbre fugitive, alcătuieşte o adevărată scară de nuanţe între lumină şi întuneric. Dar nu această desfăşurare este impresionantă, ci faptul că eşti dominat, eşti cuprins şi obsedat de ele. Culmea extazului o atingi în senzaţia finală, în care parcă mori din cauza luminii şi a întunericului. Este infinit ciudat că în viziunea extatică dispar toate obiectele înconjurătoare, toate formele curente prin care lumea se individuează. Nu mai există decît o proiecţie monumentală de umbre şi de lumini. Cum se face această selecţie şi purificare e greu de explicat, precum tot atît de greu de explicat este compatibilitatea între puterea lor de fascinare, de dominare, şi imaterialitatea lor. Este o demonie atît de curioasă în orice exaltare extatică! Şi cînd, din tot ce are lumea aceasta în extaz, nu mai rămîne decît întunericul şi lumina, cum să nu le atribuim un caracter absolut? O constatare simplă, a alternanţei exterioare a acestor două aspecte, nu poate duce niciodată la o absolutizare în aşa măsură. Frecvenţa stărilor extatice, în Orient şi mistica tuturor veacurilor, este de natură a verifica presupunerea noastră. Nimeni nu găseşte un absolut în afară, ci numai

înăuntru. Or, extazul, acest paroxism al interiorităţii, nu revelează decît sclipiri şi umbre interioare. Faţă de culoarea acestora, ziua şi noaptea îşi pierd orice expresivitate, orice farmec deosebit. Stările extatice ating o astfel de esenţialitate, încît accesul lor în zone profunde de existenţă produce o impresie de orbire şi halucinaţie metafizică. Extazul nu prinde decît esenţe pure şi, ca atare, imateriale. Dar imaterialitatea lor produce vertigii şi obsesii de care nu poţi scăpa decît convertindu-le în principii metafizice.

RENUNŢAREA

Ai văzut bătrîneţea, durerea şi moartea, şi ţi-ai zis că plăcerea este o iluzie, că toţi oamenii ce petrec nu înţeleg nimic din instabilitatea lucrurilor, fiind prada celei mai mari iluzii. Şi atunci ai fugit de lume, convins de vremelnicia frumuseţii şi a tuturor splendorilor. Spus-ai: Nu mă voi reîntoarce pînă ce nu voi scăpa de naştere, de bătrîneţe şi de moarte.

Mult orgoliu şi suferinţă sînt în orice renunţare. În loc să te retragi cu cea mai mare discreţie, fără revoltă şi fără ură, declari, cu patos şi îngîmfare, ignoranţa şi iluzionarea celorlalţi, condamni plăcerea şi toate voluptăţile în care trăiesc oamenii. Toţi cei care au renunţat şi s-au dedat unei practici ascetice, trăind în pustiu, au făcut-o din convingerea că ei au depăşit în mod esenţial relativităţile omeneşti. Accesul la sentimentul unei veşnicii subiective le-a dat iluzia unei eliberări totale. Decît, incapacitatea lor de eliberare efectivă o dovedesc condamnarea plăcerii şi dispreţul pentru oamenii care trăiesc numai pentru a trăi. Dacă m-aş retrage în cel mai groaznic deşert, dacă aş renunţa la tot şi n-aş mai cunoaşte decît singurătatea absolută, niciodată n-aş avea îndrăzneala de a dispreţui plăcerea şi pe oamenii care o împărtăşesc. Din moment ce eu prin renunţare şi singurătate nu pot cîştiga efectiv eternitatea, ci mor ca absolut toţi ceilalţi, de ce să dispreţuiesc şi de ce să numesc calea mea cea adevărată? Oare nu sînt toţi marii profeţi lipsiţi de discreţie şi de înţelegere omenească? Văd durerea, bătrîneţea şi moartea şi îmi dau seama că nu pot fi depăşite. Dar de ce să tulbur plăcerile altuia cu aceste constatări? Este foarte drept că pe acela care a văzut în faţă asemenea realităţi şi care le trăieşte convins de neînduplecata lor veşnicie, ce altceva îl mai poate tenta, decît renunţarea? Suferinţa duce la renunţare. Dar dacă lepra m-ar cuprinde, n-aş condamna bucuria altuia. Căci în orice condamnare există multă invidie. Budismul şi creştinismul sînt o răzbunare şi o invidie a suferinzilor. Simt că în agonie n-aş putea face decît apologia orgiei. Nu recomand nimănui renunţarea, fiindcă gîndul instabilităţii nu se poate depăşi decît de puţini, în pustie. În deşert, ca şi în

societate, instabilitatea lucrurilor ţi se oferă cu aceeaşi aromă dureroasă. Cînd te gîndeşti că nimic nu s-a ales de marii singurateci şi că iluziile lor au fost mai mari decît ale celor naivi sau ignoranţi!

Gîndul renunţării este atît de amar, încît este de mirare cum omul a ajuns să-l conceapă. Cine n-a simţit în momentele de amărăciune şi de tristeţe un fior rece prin tot corpul, o senzaţie de părăsire şi de ineluctabil, de moarte cosmică şi de neant individual, de vid subiectiv şi nelinişte inexplicabilă, acela nu cunoaşte preliminariile groaznice ale renunţării, rezultate ale unei îndelungi dureri.

Dar cum să renunţi? Unde să te duci, pentru a nu renunţa deodată, deşi numai această renunţare are valoare? În mediul şi clima noastră, nu mai avem avantajul pustiului exterior, ci numai al unuia interior. Nu avem cadrul pentru renunţare. Neputînd sta liberi sub soare, fără alt gînd decît al eternităţii, cum o să devenim sfinţi sub acoperişuri? Este o dramă specific modernă aceea de a nu putea renunţa decît prin sinucidere. Dar dacă deşertul nostru lăuntric s-ar materializa, nu ne-ar copleşi imensitatea lui?

Pentru ce nu plesnesc, pentru ce nu mă risipesc în bucăţi, pentru ce nu curg ca un izvor de munte? Nu este în mine atîta energie pentru a cutremura lumea asta, nu este în mine atîta nebunie încît să dispară orice urmă de claritate? Nu este singura mea bucurie bucuria haosului şi nu este plăcerea mea avîntul ce mă prăbuşeşte? Nu sînt înălţările mele căderi şi nu este explozia mea iubirea mea? Oare eu nu pot iubi decît distrugîndu-mă? Cum de există în iubirea mea atîta nelinişte, teamă şi nesiguranţă? Să fiu închis complet pentru stările pure? Să fie în iubirea mea atîta otravă? Trebuie să mă abandonez complet tuturor stărilor, să nu mă mai gîndesc la ele şi să le trăiesc cu cel mai deplin exces. Nu m-am luptat şi nu mă lupt destul cu moartea, să-mi mai fie şi Eros un duşman? De ce cînd renaşte iubirea în mine mi-e atît de frică, de ce îmi vine să înghit întreaga această lume, pentru a opri creşterea iubirii mele? Mizeria mea este de a voi să fiu înşelat în dragoste, pentru a avea motive în plus să sufăr. Numai în iubire poţi vedea ce

decăzut eşti. Căci acela care a privit moartea în faţă mai poate iubi? Şi-ar putea muri el din cauza iubirii?

Precum în extaz se realizează purificarea de toate elementele individuale şi contingente, rămînînd numai lumina şi întunericul, ca elemente capitale şi esenţiale, tot asemenea, în nopţile cu insomnii, din tot ce are lumea aceasta multiplu şi divers, nu mai rămîne decît un motiv obsedant sau un element intim, cînd nu este prezenţa evidentă a unei persoane. Cîtă vrajă ciudată este în acele melodii care izvorăsc din tine în nopţile fără somn, care se dezvoltă asemenea unui flux, pentru a se stinge într-un reflux care nu este un simbol de părăsire, ci seamănă uşurinţei unui pas înapoi din nu ştiu care dans! Ritmul şi evoluţia sinuoasă a unei melodii interioare pun atunci stăpînire pe tine şi te cuprind într-o încîntare ce nu poate fi extatică, fiindcă este prea mult regret în această tălăzuire melodică. Regret, după ce? Greu de spus, căci insomniile sînt atît de complicate, încît e imposibil să-ţi dai seama ce-ai pierdut. Poate fiindcă pierderea e infinită… Obsesiile se individualizează numai în insomnii, deoarece numai în ele se poate realiza prizonieratul într-o formă de gîndire sau de simţire. În insomnii, prezenţa unui gînd sau a unui sentiment este organică, este constitutivă, şi se impune cu exclusivitate şi imperialism. Tot ce apare în ele se realizează melodic, într-o formă de ondulaţie misterioasă. Fiinţa iubită se purifică într-o imaterialitate, întocmai cum s-ar risipi într-o melodie. Şi atunci nu poţi şti absolut deloc dacă iubirea ta e vis sau realitate. Caracterul impalpabil ce-l împrumută realităţii această convertire în melodic a tot ceea ce se petrece în insomnii provoacă în sufletul omului o nelinişte şi o tulburare, care nu sînt atît de intense pentru a duce la o anxietate universală, ci păstrează toate elementele unei nelinişti şi tulburări de esenţă muzicală. Moartea însăşi, fără să înceteze a fi hidoasă, se manifestă într-o universalitate de noapte, a cărei impalpabilă transparenţă, deşi e fructul iluziei, nu este mai puţin muzicală. Dar tristeţea acestei nopţi universale este întocmai ca tristeţea muzicii orientale, în care predomină mai mult misterul morţii decît al iubirii.

Precum, în explicarea naşterii iubirii, fenomenul iraţionalităţii («iubirea e oarbă») este revelator, tot aşa, în senzaţia iubirii, fenomenul topirii este nu mai puţin revelator şi semnificativ. Iubirea este o formă de comuniune şi de intimitate. Or, ce poate exprima mai bine această formă decît fenomenul subiectiv al topirii, al spargerii tuturor barierelor individuaţiei? A te topi în iubire înseamnă a încerca un fior organic, ce reduce toată viaţa din tine la o pulsaţie şi la o pîlpîire, greu de definit. Cu ce te pune în contact iubirea? Nu este ea universalul şi specificul absolut în acelaşi timp? Nu este paradoxul iubirii de a atinge un vag general, deşi ea se orientează înspre o singură fiinţă? Comuniunea mai adîncă nu se realizează decît prin individual. Iubesc o fiinţă; dar întrucît ea este un simbol al totului, eu particip ontologic la tot şi la esenţă, în mod inconştient şi naiv. Participarea universală a iubirii presupune specificarea obiectului; căci nu poţi avea un acces total fără accesul absolut al unei fiinţe individuale. Exaltarea şi vagul în iubire răsar dintr-o presimţire şi dintr-o prezenţă nereflectată în suflet, iraţională, a vieţii în genere, care creşte în tine la paroxism. Orice iubire adevărată reprezintă o culme căreia sexualitatea nu-i răpeşte nimic din înălţimea ei. Sexualitatea nu atinge ea culmi? Nu se atinge în ea un paroxism unic, extatic pînă dincolo de orice margini? Decît, fenomenul curios al iubirii este de a deplasa din centrul conştiinţei sexualitatea, deşi iubirea fără sexualitate nu se poate concepe. Fiinţa iubită creşte atunci în tine purificată şi obsedantă, cu un nimb de transcendenţă şi intimitate simultan, în sclipirile şi reflexele căruia sexualitatea devine periferică, dacă nu în mod real şi efectiv, în tot cazul subiectiv şi imaginativ. Iubire spirituală între sexe nu există, ci numai o transfigurare organică, prin care persoana iubită se fixează în tine, evoluînd în carnea ta pînă la a-ţi da iluzia spiritualităţii. Numai în astfel de condiţii este posibilă o senzaţie de topire, cînd carnea tremură de un fior total, cînd ea nu mai este un obstacol şi o rezistenţă materială, ci arde de focuri lăuntrice şi curge de fluidităţi insesizabile. Sărutul nu e posibil decît într-o astfel de senzaţie de topire, de comuniune imanentă şi fecundă. Existenţial şi ontologic, sărutul te apropie mai mult

de esenţa intimă a vieţii decît o reflexiune îndelungată şi complicată. Căci nu prin forme şi categorii se ajunge la realităţile esenţiale. Şi dacă ajungi la acestea în mod inconştient şi naiv, ai pierdut ceva? Numai cînd eşti conştient simţi cît ai pierdut. Nu cred ca esenţa şi intimitatea vieţii să fi rămas un bun pierdut pentru aceia care nu s-au aventurat pe căile spiritului.

Numai întîia iubire are valoare. Cine a dus-o pînă la capăt, cine a trăit toate formele şi farmecele ei, acela poate să afirme că nu e certat cu Eros. Dar cînd dintr-o şovăială şi nesiguranţă lăuntrică, dintr-o lipsă de curaj şi avînt în prima tinereţe, nu ţi-ai manifestat iubirea, ci ai omorît în tine expansiunile erotice, te-ai refuzat unei abandonări integrale, ce mai poţi spera, atunci, de la iubire? Vai de acei care n-au schimbat nici un cuvînt cu prima lor iubită! Cum vor mai găsi cuvinte pentru a doua? Şi oare mai renaşte iubirea? Depinde de om şi de tristeţile lui. Căci îndelungile întristări paralizează în aşa măsură elanul iubirii, încît te întrebi dacă tristeţea nu este un reflex al morţii, precum iubirea este al vieţii. Acea senzaţie de presiune interioară, cînd simţi cum te aduni în tine, cum creierul e parcă strîns şi corpul apăsat de greutăţi interne, cînd orice avîntare moare sub glasul obscur şi nelămurit al unor chemări din adîncuri negre şi copleşitoare, face din tristeţe o otravă care, picurînd în iubire, o întunecă şi o stăvileşte. Iubirea este prin esenţă deschisă, ca o floare de primăvară. Şi nu închide răcoarea tristeţii petalele acestei flori? Uneori învinge iubirea, alteori tristeţea; cîteodată se amestecă într-un aliaj complex, provocînd o stare de nelinişte, cînd atît viaţa cît şi moartea îşi cer drepturile lor. Cum atacă tristeţile rădăcinile lui Eros! Şi oare de ce întristările sînt numai de moarte? Sînt prea trist spre a fi născut pentru iubire!

Acel care a spus că somnul este egal cu speranţa a avut o intuiţie admirabilă a îngrozitoarei importanţe a somnului, precum şi a nu mai puţinei importanţe a nesomnului. Insomnia este o realitate atît de mare, încît îmi vine să mă întreb dacă

omul nu este un animal ce nu poate dormi. De ce să-i spui omului animal raţional, cînd găseşti la unele animale raţiune cîtă vrei? Nu există însă în scara întregii vieţi animale, în afară de om, un singur animal care să vrea să doarmă şi să nu poată. În somn uiţi drama vieţii tale, uiţi complicaţiile şi obsesiile, aşa încît fiecare deşteptare este un început nou de viaţă, este o speranţă nouă. Viaţa păstrează astfel o discontinuitate plăcută care dă impresia unei continue regenerări, a unei renaşteri permanente. Insomniile duc, dimpotrivă, la un sentiment al agoniei, la o tristeţe eternă şi iremediabilă, la o disperare absolută. Pentru un om sănătos, adică pentru un animal, a te preocupa de insomnii este a te complăcea în neseriozităţi, fiindcă el nu ştie că sînt unii care ar plăti un somn cu o avere, cărora le e frică de pat şi care ar sacrifica o ţară pentru inconştienţa din somn, ce o răpesc în mod brutal amarnicele lucidităţi şi haosul insomniei. Există o mare, o infinită legătură între insomnie şi disperare. Mă întreb dacă poate exista disperarea fără insomnii, dacă este posibilă o pierdere totală a nădejdii fără concursul nesomnului. Deosebirea dintre iad şi rai nu poate fi decît aceasta: în rai poţi dormi cînd vrei, în iad niciodată. N-a pedepsit Dumnezeu pe om luîndu-i somnul şi dîndu-i cunoaşterea? Şi nu este în unele închisori pedeapsa cea mai groaznică atunci cînd nu te lasă să te culci? Nebunii suferă mult de insomnii; de aceea depresiunile teribile în care trăiesc, dezgustul de viaţă şi înclinarea spre sinucidere. Este imposibil să iubeşti viaţa atunci cînd nu poţi dormi. Şi apoi, senzaţia aceea de scufundare, de prăbuşire în adîncimi, de scafandru al neantului, care se naşte în unele clipe de veghe absolută, nu indică ea o formă de nebunie? Acei care se sinucid, aruncîndu-se în ape sau din etajele caselor, o fac desigur sub un impuls orb şi o atracţie nebună înspre adîncimi. Cine nu s-a cutremurat la viziunea interioară a scufundării lui în ape adînci, la senzaţia unei imersiuni nelimitate, evoluînd înspre profunzimi marine, ca şi cum ai vrea să fugi de lumină spre a locui pe fundul oceanelor sau al mărilor, cine n-a simţit lăuntric o împleticeală în aer, trasînd arabescuri de o absurdă complexitate sau descriind vîrtejuri ca o pulbere cosmică, acela nu va pricepe niciodată substratul atracţiei teribile înspre neant, ce îndeamnă pe unii oameni la suprema renunţare.

Mă simt un om fără sens şi nu-mi pare rău că n-am nici un sens. Şi de ce mi-ar părea rău, cînd de haosul meu nu se poate alege decît haosul? În mine nu există nici o voinţă înspre formă, spre cristalizare, sau un ideal. De ce nu zbor, de ce nu-mi cresc aripi? Nu este în dorinţa mea de zbor o fugă de existenţă? Şi n-aş fugi în acest zbor cu toată existenţa, cu tot ce e fiinţă? Simt în mine atîta fluiditate, încît mă mir cum de nu mă topesc şi nu curg. Aş vrea ca fiinţa mea să se transforme într-un fluviu cu ape tulburi şi năvalnice, care să poarte numele meu şi care să curgă ca o ameninţare apocaliptică. Oare va stinge această apă focul din mine, şi focul din mine va evapora această apă? În mine sînt numai aburi şi scîntei, inundaţii de foc şi incendii de apă.

Este în mine atîta confuzie, zăpăceală şi haos, încît nu ştiu cum un suflet omenesc poate să le suporte. Tot ce vreţi găsiţi în mine, absolut tot. Sînt o fiinţă rămasă de la începutul lumii, în care elementele nu s-au cristalizat şi în care haosul iniţial îşi joacă încă nebunia şi învolburarea lui. Eu sînt contradicţia absolută, paroxismul antinomiilor şi limita încordărilor; în mine totul e posibil, căci eu sînt omul care voi rîde în clipa supremă, în faţa neantului absolut, voi rîde în agonia finală, în clipa ultimei tristeţi.

Nu se poate anula timpul decît prin vieţuirea absolută în moment, în abandonarea totală la seducţiile clipei. Atunci realizezi eternul prezent, care nu este decît un sentiment de prezenţă eternă a lucrurilor. Să nu-ţi pese de timp, de devenire şi de nimic. Eternul prezent este existenţă, fiindcă numai în trăirea integrală a lui existenţa capătă o pozitivitate şi o evidenţă. Prezentul, scos în mod subiectiv din succesiunea clipelor, este fiinţare, este depăşire a nimicului, care nu poate apărea decît acolo unde temporalitatea devine constitutivă pentru existenţă.

Căci temporalitatea existenţei introduce un element de neant în fiinţare, deoarece tot ceea ce se consumă în timp îşi dovedeşte implicit inconsistenţa. Fericiţi sînt aceia care pot trăi în moment, care pot trăi prezentul absolut, pe care nu-i interesează decît beatitudinea clipei şi încîntarea pentru veşnica prezenţă şi eterna actualitate a lucrurilor. Şi nu se atinge în iubire absolutul momentului? Nu este inconştienţa din iubire adevărata trăire a clipei? Nu depăşeşte adevărata iubire temporalitatea? Acei care nu pot iubi într-o abandonare spontană o fac nu numai din tristeţe şi angoasă, dar şi din cauza luptei dramatice cu timpul, din incapacitatea de a depăşi esenţial temporalitatea. N-a sosit timpul cînd trebuie să declarăm război pe moarte şi pe viaţă timpului? Şi nu este timpul duşmanul nostru, al tuturora?

Cea mai mare prostie pe care a conceput-o mintea omenească este ideea de eliberare prin omorîrea dorinţei. De ce să pui frîne vieţii, de ce să o distrugi pentru un cîştig atît de puţin fecund cum este acela al unei indiferenţe totale, al unei eliberări care nu înseamnă nimic? Cu ce îndrăzneală mai poţi vorbi de viaţă, după ce ai nimicit-o complet în tine? Am mai multă stimă pentru un om cu dorinţele contrariate, nenorocit în dragoste şi disperat, decît pentru un înţelept rece, de o impasibilitate orgolioasă şi respingătoare. Nu pot concepe o lume mai antipatică decît una de înţelepţi. Ar trebui distruşi iremediabil toţi înţelepţii acestui pămînt, pentru ca viaţa să continue a exista mai departe aşa cum e: oarbă, iraţională.

Fiecare stat ar face bine să aresteze pe toţi înţelepţii şi să-i închidă într-un castel părăsit, ca să nu mai tulbure pe nimeni. Căci urăsc înţelepciunea acestor oameni pe care adevărurile nu-i dor, care nu suferă cu nervii, carnea şi sîngele lor. Trebuie declarate nule toate adevărurile oamenilor uscaţi, care gîndesc fără spermă la creier, fără angoasă şi fără disperare. Apreciez numai adevărurile vitale, organice şi spermatice, fiindcă ştiu că nu există adevăr, ci numai adevăruri vii, fructe ale neliniştii noastre. Toţi oamenii care gîndesc viu au dreptate, deoarece nu există argumente hotărîtoare împotriva lor. Şi chiar dacă ar fi, ele nu pot fi doborîte decît

prin uzare. Că mai sînt oameni care caută adevărul, nu pot avea decît regrete. Sau înţelepţii n-au înţeles nici acum că adevărul nu poate să existe?

FRUMUSEŢEA FLĂCĂRILOR

Întregul farmec al flăcărilor este de a cuceri printr-un joc ciudat, care este dincolo de armonie, de proporţie şi de măsură. Nu simbolizează avîntul impalpabil al flăcărilor graţia şi tragedia, naivitatea şi disperarea, voluptatea şi tristeţea? Nu este în transparenţa lor consumatoare, în imaterialitatea lor arzătoare, uşurinţa şi zborul care rezultă după marile purificări, după marile arderi lăuntrice? Aş vrea să fiu ridicat de elanul şi transcendenţa flăcărilor, să fiu aruncat de impulsul lor insinuant şi fin, să plutesc într-o mare de flăcări, să mă consum într-o moarte eterică, într-o moarte de vis. Frumuseţea stranie a flăcărilor este de a da iluzia unei morţi sublime, a unei morţi pure, asemenea unui azur auroral. Nu este caracteristic că vorbim de moartea în flăcări numai la fiinţe întraripate, uşoare şi graţioase? Moartea în flăcări o vedem ca o ardere de aripi, o moarte imaterială. Oare numai fluturii mor în flăcări? Dar aceia care mor de flăcările din ei?

Adevăratele femei sînt acelea a căror prezenţă te face să uiţi de probleme, idei, nelinişti universale şi chinuri metafizice. Pentru cei tulburaţi adînc de o nelinişte metafizică, intimitatea unei femei este un corectiv şi o reconfortare. Prin femei se poate realiza temporar o inconştienţă dulce, plăcută şi încîntătoare. Născute aproape numai pentru iubire, ele îşi epuizează întreg conţinutul fiinţei lor în avîntul erotic. Femeile iubesc mai mult decît bărbaţii şi suferă mai mult decît ei. Dar pe cînd bărbatul, din experienţa iubirii sau dintr-o mare suferinţă, dezvoltă un gînd sau un sens de universalitate, pentru femeie ele rămîn strict individuale, fără o proiecţie sau o adîncire în esenţial şi etern. Femeia trăieşte voluptăţile sau îndură durerile ca şi cum acestea ar fi exclusiv individuale. Nu există femei care în suferinţa lor personală să descopere esenţa suferinţei, fiindcă femeile sînt opace pentru universal. Fiinţe eminamente patice, ele nu transformă şi nu transfigurează experienţele subiective, nu le trăiesc cu acea intensitate ce purifică şi exaltă, ci se

lasă dominate de ele. Stările sufleteşti la femei nu sînt creatoare, fiindcă se menţin într-o sferă pur individuală şi accidentală şi ca atare sînt lipsite de semnificaţie şi de o valoare simbolică, de un sens revelator. Femeia este un animal incapabil de cultură şi de spirit, iar atunci cînd se explică sterilitatea ei prin condiţii istorice se realizează un act de cea mai crasă ignoranţă. Femeile n-au creat nimic în nici un domeniu. Şi ceea ce e mai grav este că în acele domenii în care ele au lucrat şi activat mai mult au creat mai puţin, cum e cazul cu muzica. Faptul că în această artă, în care femeile s-au exercitat mai mult decît bărbaţii, ele n-au produs nimic original mă face să declar categoric şi iremediabil că femeia nu e o fiinţă istorică. Să mai amintim că nu există un gînd original de la o femeie, o singură creaţie durabilă în artă, că aceste fiinţe vizuale n-au creat nimic în pictură, că, dimpotrivă, s-au remarcat puţin în unele ştiinţe cu care înclinările feminine nu pot avea nici o afinitate? În esenţa sa, femeia este o fiinţă accesibilă numai la valorile vitale ale Erosului şi complet inaccesibilă la valorile suprapuse sau deviate ale acestor valori vitale. Îmi place femeia fiindcă alături de ea încetez să gîndesc şi pot cu deplinătate să realizez, pentru scurt timp, experienţa iraţionalului. Alături de femeie, uiţi că suferi din cauza spiritului, treci peste dualităţile chinuitoare şi revii înspre un fond originar de viaţă, înspre conţinuturi primordiale şi indivizibile, derivate, ca expresii organice, din esenţa iraţională a vieţii. Pentru cavalerii neantului, contactul cu femeia nu poate fi decît un drum care, dacă nu duce la salvare, nu este mai puţin adevărat că duce la împăcare temporară, la o uitare reconfortantă. Graţia femeii tempereazăă tragedia bărbatului.

Urăsc înţelepţii pentru că sînt comozi, fricoşi şi rezervaţi. Iubesc infinit mai mult pe oamenii dominaţi de mari pasiuni care îi devoră pînă la moarte, decît egalitatea de dispoziţie a înţelepţilor, ce îi face insensibili atît la plăcere, cît şi la durere. Înţeleptul nu cunoaşte tragicul pasiunii, nu cunoaşte frica de moarte, precum nu cunoaşte avîntul şi riscul, eroismul barbar, grotesc sau sublim. Sufletul lui nu vibrează, este rece şi îngheţat. De aceea vorbeşte în maxime şi dă sfaturi.

Alura lui de transcendenţă şi superioritate îl face incapabil de tragedii, de dramatism infinit sau de exaltare eroică. Înţeleptul nu trăieşte nimic şi nu simte nimic, nu doreşte şi nu aşteaptă nimic. Stabilind toate conţinuturile vieţii într-o echivalenţă, el trage toate consecinţele acestei anulări. Cît de complexă îmi pare însă o existenţă care, stabilind această echivalenţă, nu încetează totuşi să se frămînte, pînă la limită, în anumite conţinuturi. Existenţa de înţelept este sterilă şi goală, fiindcă este complet lipsită de elemente contradictorii, de antinomii şi deznădejdi, fiindcă nu cunoaşte tragismul marilor pasiuni. Sînt infinit mai fecunde acele existenţe care, trăgînd toate consecinţele, nu încetează de a se contrazice, nu încetează de a fi devorate de contradicţii organice şi insurmontabile. Resemnarea înţeleptului răsare dintr-un gol interior, iar nu dintr-un foc lăuntric. Prefer să mor de un foc interior decît de vidul şi resemnarea înţeleptului.

ÎNTOARCEREA ÎN HAOS

Înapoi înspre haosul iniţial, înspre haosul absolut! Să desfăşurăm subiectiv un proces care să reprezinte intrarea în confuzia primordială, în vîrtejul de început al lumii. În noi să crească un avînt înspre învolburarea cosmică, înainte de apariţia formelor, înainte de individuaţie. Simţirea noastră să pîlpîie de acest efort şi de această nebunie, de aceste văpăi şi de aceste prăpăstii. În interiorul nostru să dispară legile lumii, precum şi toate consistenţele ei, toate cristalizările şi toate structurile, pentru ca, în această topire şi dezechilibrare, accesul vîrtejului absolut să fie deplin. Nemaiexistînd legi şi fiinţe individuale, putem reface subiectiv procesul de la cosmos înspre haos, de la natură înspre indiviziunea originară, de la formă înspre vîrtej. Destrămarea lumii realizează un proces contrar evoluţiei cosmice, un proces invers şi retrospectiv. Un apocalips răsturnat, dar izvorît din aceeaşi sensibilitate şi aceleaşi aspiraţii. Căci nimeni nu poate dori întoarcerea în haos, fără să fi suferit toate ameţelile apocalipsului.

Cîtă groază şi cîtă bucurie nu încerc la gîndul că aş fi prins deodată în vîrtejul haosului iniţial, în confuzia şi în paradoxala lui simetrie. Simetria acestui vîrtej este singura simetrie haotică, lipsită de o excelenţă formală şi de un sens geometric.

Dar există în orice vîrtej o posibilitate viitoare de formă, precum în haos este o posibilitate de cosmos. Aş vrea să trăiesc la începutul lumii, în vîrtejurile demonice ale haosului originar. Să existe în mine posibilităţi de forme, dar nici una să nu fie realizată şi efectivă. Totul să vibreze de o nelinişte universală de început, ca o trezire din neant.

Nu pot trăi decît la începutul sau la sfîrşitul acestei lumi.

IRONIE ŞI AUTOIRONIE

Cînd ai negat totul, cu frenezie, şi ai lichidat radical cu toate formele de existenţă, cînd nimic n-a rezistat pornirii şi excesului de negativitate, de cine te mai poţi lega, decît de tine însuţi, de cine să mai rîzi sau să plîngi, afară de tine? După ce întreaga lume a căzut în ochii tăi, cazi în mod iremediabil şi tu. Nelimitatul din ironie anulează toate conţinuturile din viaţă. Nu vorbim de ironia elegantă, inteligentă şi fină, născută dintr-un sentiment de superioritate sau orgoliu facil, de acea ironie prin care unii oameni îşi mărturisesc emfatic distanţa lor de lume, ci de ironia tragică, de ironia infinit amară, de ironia din disperare. Singura ironie adevărată este aceea care supleneşte o lacrimă sau o crispaţie, dacă nu un rînjet grotesc şi criminal. Există o mare deosebire între ironia oamenilor care au suferit şi ironia celor superficiali şi comozi. Căci la întîii ea indică o imposibilitate de participare naivă la viaţă, legată de sentimentul unei pierderi definitive a valorilor vitale, pe cînd la ceilalţi această imposibilitate de participare nu se reflectează dureros în conştiinţă, fiindcă sentimentul unei pierderi ireparabile nu există. Ironia indică o crispare internă, o adîncire de riduri, o lipsă de spontaneitate şi iubire, de comuniune şi înţelegere umană! Ea este un dispreţ voalat, o transfigurare a unei realităţi şi a unor deficienţe. Ironia dispreţuieşte gestul naiv şi spontan, fiindcă starea ironică este dincolo de iraţional şi naiv. Este însă, în ironie, multă invidie faţă de oamenii naivi. Ironicul, neputîndu-şi manifesta admiraţia lui pentru simplicitate, din cauza enormului său orgoliu, invidiază şi învenineează, dispreţuieşte şi se crispează. Din acest motiv, îmi pare mult mai autentică ironia amară, ironia tragică şi agonică, decît cea surîzătoare, ce izvorăşte dintr-un scepticism uşor, cu seninătăţi vagi şi echivoce, cu pretenţii de lumină şi bunăvoinţă. Cît de caracteristic este faptul că în autoironie se întîlneşte numai forma tragică de ironie, că ironicul este în asemenea caz numai agonic! Nu se poate ajunge la autoironie prin zîmbete, ci numai prin suspine, care sînt suspine chiar dacă sînt complet înăbuşite. Căci autoironia este o expresie a disperării. Ai pierdut lumea asta, te-ai pierdut şi pe

tine. Şi atunci un rîs negru, înveninat şi sinistru, însoţeşte toate gesturile tale, ca o mască hidoasă, distruge toate iluziile de elan şi pe ruina tuturor surîsurilor naive, dulci şi mîngîietoare, apare surîsul agonic, mai crispat decît în măştile primitive şi mai definitiv decît în cele egiptene.

DESPRE MIZERIE

Cînd mă gîndesc la faptul că mizeria este strîns legată de existenţa omenească, nu mai pot adera la nici o teorie şi la nici o doctrină de reformă socială. Toate îmi par egal de stupide şi de inutile. Chiar şi tăcerea îmi pare un urlet. Animalele, care trăiesc fiecare din silinţa lor, nu cunosc mizeria, fiindcă nu cunosc ierarhia şi dependenţa unora de alţii. Fenomenul mizeriei apare numai la om, fiindcă numai el a putut să-şi creeze din semen un supus. Nici un animal nu-şi bate joc de altul, asemănător pînă la identitate cu el. Numai omul este capabil de atît autodispreţ.

Toată caritatea din lume nu face decît să evidenţieze şi mai mult mizeria, arătînd-o mai îngrozitoare şi mai ininteligibilă decît în părăsirea absolută. Ca şi în faţa ruinelor, în mizerie te doare vidul de umanitate, regretul că oamenii nu schimbă esenţial ceea ce este în putinţa lor de a schimba. De altă parte, acest sentiment se combină cu unul al imanenţei şi eternităţii mizeriei, al caracterului ei ineluctabil şi fatal, acolo unde există viaţă omenească. Deşi ştii că oamenii ar putea înlătura mizeria, îţi dai totuşi seama de veşnicia ei, dînd astfel naştere la un sentiment neobişnuit de nelinişte amară, la o stare sufletească paradoxală şi tulbure, în care omul apare în toată inconsistenţa şi mizeria lui. Căci mizeria obiectivă din viaţa socială nu este decît un reflex palid al infinitei lui mizerii lăuntrice. Cînd mă gîndesc la mizerie, îmi trece orice poftă de a mai trăi. Ar trebui să arunc tocul din mînă şi să mă duc într-un bordei, unde sprijinul adus sărăciei ar însemna mai multă umanitate efectivă decît o carte, ce nu face altceva decît să otrăvească şi mai mult această lume nenorocită şi singură. Mă apucă o deznădejde mortală cînd mă gîndesc la mizeria îngrozitoare a omului, la putregaiul şi cangrena sa. Acest animal raţional — n-ar mai fi! — se apucă de construcţii, de teorii, se pasionează de ideologii în faţa mizeriei, în loc să arunce tot ceea ce are pe el, într-un gest de înţelegere înaltă şi de comuniune adîncă. Deşi nu se poate interveni în existenţa nimănui şi deşi nu poţi scoate pe nimeni efectiv din singurătatea

durerii, totuşi pasivitatea e criminală, precum criminală e şi mila aproximativă, aşa cum e mila tuturor oamenilor. Prezenţa mizeriei în lume compromite pe om mai mult decît orice şi explică de ce grandomania acestui animal va trebui să aibă un sfîrşit catastrofal. Cînd văd mizeria, mi-e ruşine pînă şi de faptul că există muzică, devenită în asemenea cadru inexpresivă şi rece. Esenţa vieţii sociale este nedreptatea. Şi atunci, cum să mai aderi la o doctrină socială şi politică?

Mizeria distruge din viaţă totul; o face scîrboasă, hidoasă, spectrală. Există paloarea aristocratică şi paloarea mizeriei. Întîia rezultă din rafinament, a doua din mumificare. Căci mizeria fantomatizează, creează umbre de viaţă, apariţii stranii, asemănătoare unor forme crepusculare, ce succed unui incendiu cosmic. Nu este în convulsiunile ei nici urmă de purificare, ci o ură, o amăreală, o înrăire carnală. Mizeria, ca şi boala, nu duce la un suflet nevinovat şi îngeresc, la o umilinţă curată şi pură, ci la o umilinţă veninoasă, rea şi răzbunătoare, la un compromis ce ascunde răni şi patimi chinuitoare. Aceia care nu s-au născut în mizerie, ci au căzut în ea, nu se pot împăca absolut niciodată, fiindcă aceştia înţeleg mai bine decît ceilalţi că în viaţa aceasta lucrurile ar putea sta şi altcum.

Nu admit o revoltă relativă în faţa nedreptăţilor, ci numai o revoltă eternă, fiindcă eternă este mizeria în umanitate.

FUGA DE PE CRUCE

Nu-mi plac profeţii, precum nu-mi plac marii fanatici care nu s-au îndoit niciodată de credinţele şi misiunea lor. Valoarea profeţilor o măsor după capacitatea lor de îndoială, după frecvenţa momentelor cu adevărat chinuitoare, de-o luciditate dureroasă. Căci la marii profeţi îndoiala este mai tulburătoare decît la ceilalţi oameni, deşi numai în îndoială sînt profeţii şi fanaticii cu adevărat umani. Restul este absolutism, predică, morală şi pedagogie. Vor să înveţe pe alţii, să mîntuiască, să arate calea adevărului, să devieze destinele altora, ca şi cum adevărurile lor ar fi mai bune decît ale celor pe care îi învaţă. Criteriul îndoielii este singurul valabil spre a-i deosebi de maniaci. Nu se îndoiesc ei însă prea tîrziu? Acela care s-a crezut fiul lui Dumnezeu nu s-a îndoit decît în momentele finale. Şi adevărata îndoială a lui Cristos nu este cea de pe munte, ci aceea de pe cruce. Sînt convins că Isus pe cruce a invidiat destinul celui mai anonim dintre oameni şi, dacă ar fi putut, s-ar fi retras în colţul cel mai obscur al lumii, unde nimeni n-ar mai fi cerut speranţă sau mîntuire. Şi cînd a rămas numai cu soldaţii romani, sînt sigur că le-a cerut să-l ia jos, să-i scoată cuiele, pentru a fugi atît de departe, încît ecoul suferinţelor oamenilor să nu mai ajungă pînă la el. Nu că Isus ar fi încetat deodată să mai creadă în misiunea şi ideile lui — era prea iluminat pentru a putea fi un sceptic —, dar moartea pentru alţii este mult mai greu de suportat decît moartea ta, consumarea destinului tău personal. Isus a suportat răstignirea, deoarece ştia că numai prin jertfa lui proprie pot triumfa ideile sale.

Aşa pretind oamenii: pentru ca să creadă în tine, tu trebuie să renunţi la tot ce e al tău şi apoi la tine. Oamenii sînt răi şi criminali; ei vor să mori pentru a garanta autenticitatea credinţei tale. De ce admiră ei scrierile răsărite dintr-o însîngerare durabilă? Fiindcă aceasta îi scuteşte de suferinţe sau le dă iluzia suferinţei. Ei vor să vadă sînge sau lacrimi dincolo de rînduri pentru ca, din mediocritatea şi satisfacţia lor, să le apari ca un destin particular şi demn de admiraţie. Toată admiraţia vulgului este plină de sadism.

Dacă Isus n-ar fi murit pe cruce, creştinismul n-ar fi triumfat. Oamenii se îndoiesc cu drept cuvînt în faţa a orice, numai în faţa morţii nu. Or, moartea lui Isus a fost pentru ei suprema certitudine, suprema încredere în valabilitatea principiilor creştinismului. Cristos putea foarte bine să dispară în faţa primejdiei răstignirii — sau ar fi putut primi admirabilele tentaţii ale diavolului, care exprimă simbolic tentaţiile vieţii. Cine n-a făcut pact cu diavolul n-are rost să trăiască, deoarece el exprimă simbolic esenţa vieţii mai bine decît Dumnezeu. Regretul meu este că diavolul m-a ispitit atît de rar… Dar nici Dumnezeu nu m-a iubit. Creştinii n-au înţeles nici acum că Dumnezeu este mai departe de oameni decît oamenii de el. Îmi închipui un Dumnezeu plictisit pînă dincolo de margini de aceşti oameni care nu ştiu decît să ceară, un Dumnezeu exasperat de trivialitatea creaţiei sale, dezgustat de pămînt şi de cer. Şi-mi închipui un Dumnezeu avîntîndu-se în neant, ca Isus de pe cruce…

Oare ce s-ar fi întîmplat dacă soldaţii romani ar fi ascultat ruga lui Isus, dacă l-ar fi luat de pe cruce şi l-ar fi lăsat să plece? În nici un caz el nu s-ar fi dus în altă parte a lumii pentru a predica, ci pentru a muri singur, fără compătimirea oamenilor şi fără lacrimile lor. Chiar dacă Isus n-ar fi cerut soldaţilor eliberarea — din cauza orgoliului —, totuşi îmi este imposibil să cred că această idee nu l-ar fi obsedat. Neapărat Isus a crezut că e fiul lui Dumnezeu, dar aceasta nu l-a putut împiedica, în faţa jertfei pentru alţii, să se îndoiască sau să-i fie frică de moarte. În întreg procesul răstignirii, Isus a avut momente cînd, dacă nu s-ar fi îndoit că e fiul lui Dumnezeu, a regretat că e fiul lui. În faţa morţii, Isus Cristos a regretat că e fiul lui Dumnezeu. Şi dacă a primit moartea, a făcut-o numai pentru a triumfa ideile sale.

S-ar putea foarte bine ca Isus să fi fost mult mai simplu decît îl concepem noi, să fi avut mai puţine îndoieli şi mai puţine regrete. Căci el s-a îndoit şi a regretat ascendenţa lui divină numai în momentele finale. Noi ne îndoim şi regretăm atîta, încît nici unul dintre noi nu ne mai putem crede fiul lui Dumnezeu. De aceea, nici nu mai putem fi sfinţi şi nu mai putem crede în predicatori. Detest în Isus tot ce e predică, morală, idee şi credinţă. Să ne fi dat pace, şi să nu ne mai fi tulburat cu

atîtea idealuri şi credinţe. Căci idealuri şi credinţe au atîţia. Iubesc la Isus momentele de îndoială şi de regret, clipele cu adevărat tragice din existenţa lui, care nu îmi par nici cele mai interesante şi nici cele mai dureroase. Căci dacă s-ar măsura după suferinţă, cîţi n-ar avea dreptul, înaintea lui, să se considere fii ai lui Dumnezeu! S-ar putea ca nu toţi fiii lui Dumnezeu să moară pe cruce, într-o moarte geometrică şi verticală!

CULTUL INFINITULUI

Nu pot vorbi de infinit fără să simt un vîrtej interior şi unul exterior. Este ca şi cum, dintr-o existenţă ordonată, cu legi şi forme, aş sări într-un vîrtej cu ondulaţii inegale şi capricioase ce evoluează, cu o iuţeală de gînd, prin imensitate. Evoluţia acestei linii sinuoase se desfăşoară spre un punct etern inaccesibil. Cu cît punctul de ajungere se deplasează înspre o depărtare inconceptibilă şi indefinită, cu atît intensitatea vîrtejului pare a creşte. Curbele şi ondulaţiile lui n-au nimic din uşurinţa graţiei, ci descriu linii complicate, asemenea unor flăcări cosmice. O trepidaţie universală zguduie totul ca într-un infern. Şi toată lumea pare a se mişca într-un ritm accelerat şi nebun, ca şi cum s-ar apropia apocalipsul. Nu există un sentiment adînc al infinitului fără acea senzaţie ciudată a apropierii vertiginoase de sfîrşitul cosmic, de sfîrşitul universal. Paradoxul infinitului este de a-ţi da această senzaţie de apropiere de sfîrşitul absolut şi de a face, în acelaşi timp, imposibilă această apropiere. Căci infinitul nu duce la nimic. Atît infinitul spaţial, cît şi infinitul temporal. Infinitatea este tot atît de deconcertantă în trecut ca şi în viitor. Ce să se realizeze în viitor, cînd avem o eternitate înapoia noastră în care s-a putut realiza orice? Cum o să poată prezenta viitorul ceea ce n-a putut prezenta o infinitate trecută? Dacă lumea ar fi avut un sens, s-ar fi revelat pînă acum şi noi l-am fi aflat. Cum să pot concepe că acest sens se va realiza în viitor, cînd pînă acum ar fi trebuit să se arate? Lumea n-are nici un sens nu numai fiindcă este iraţională în esenţa sa, dar şi fiindcă este infinită. Sensul este conceptibil numai într-o lume finită, în care poţi ajunge la ceva, unde sînt limite care se opun regresiunii noastre, în care există puncte sigure şi delimitate, astfel ca lumea să poată fi asimilată unei istorii cu convergenţă universală şi precisă, aşa cum face concepţia progresului. Infinitul nu duce la nimic, fiindcă în el totul e provizoriu şi caduc. Totul e prea puţin faţă de nemărginire. Nimeni nu poate avea experienţa infinitului fără ameţeli, fără o tulburare adîncă şi care nu se poate uita. Şi cum să nu te tulburi, cînd în infinit nici o direcţie nu e mai valabilă decît cealaltă?

În spaţiu, infinitatea stabileşte echivalenţa direcţiilor, care toate nu pot duce nicăieri, nici una nefiind preferabilă alteia. Infinitul neagă orice posibilitate de a rezolva favorabil problema sensului acestei lumi. Simt o voluptate demonică atunci cînd mă gîndesc la această negativitate şi îmi pare chiar bine că lumea n-are nici un sens din cauza infinitului. Şi, în definitiv, ce ne mai trebuie atîta sens? Oare nu putem trăi şi fără ca lumea aceasta să aibă unul? O beţie a iraţionalităţii, un dionisism total nu pot suplini acest nonsens universal? Să trăim, fiindcă lumea n-are nici un sens. Dacă n-avem scopuri precise şi idealuri accesibile, să ne aruncăm fără nici o rezervă în vîrtejul teribil al infinitului, să urmăm ondulaţiile lui în spaţiu, să ne consumăm în focurile acestui vîrtej, în căldura lui îngrozitoare, să-l iubim pentru nebunia lui cosmică şi pentru anarhia lui totală. Nu există experienţă a infinitului care să nu provoace anarhia, o anarhie totală, organică şi iremediabilă. Nu poţi înţelege infinitul, care îţi dă imaginea unei anarhii cosmice, dacă nu ai embrionar tendinţe anarhice în tine. O experienţă intensă a acestuia nu face decît să creeze o corespondenţă între vîrtejul exterior şi vîrtejul interior. Trăirea infinităţii, ca şi reflexia îndelungată asupra acestei infinităţi, este cea mai groaznică lecţie de anarhie, de revoltă şi de neîmpăcare totală. Infinitul te dezorganizează, te zbuciumă, te afectează în rădăcinile fiinţei, dar te şi face să neglijezi tot ce e gest mărunt, tot ce e insignifiant şi întîmplător. În faţa infinitului, chiar şi durerile par mai mici.

Ce bine că, după ce ne-am pierdut toate speranţele, ne mai putem arunca în infinit, că avem dreptul la un salt absolut în nemărginire, că putem participa la anarhia universală, la tensiunile acestui vîrtej. Să străbatem, prinşi în evoluţia lui, pînă la epuizare, toate nebuniile acestei mişcări neîncetate, să ne consumăm într-o avîntare de cel mai înalt dramatism, gîndindu-ne mai puţin la moarte cît la infinita noastră nebunie, să realizăm la paroxism un vis de barbarie cosmică şi de exaltare nemărginită, să plutim prin spaţiu fără alt scop decît al acestui dinamism absolut.

Şi căderea noastră din mrejele acestui vîrtej să nu semene cu o stingere treptată, ci să continuăm în această agonizare cu haosul vîrtejul iniţial. Întreg patosul şi dramatismul infinitului să ne mai cuprindă o dată în singurătatea morţii,

pentru ca trecerea în neant să semene unei iluminări, ce amplifică şi mai mult misterul sau nonsensul acestei lumi. Există în complexitatea uluitoare a infinitului, ca un element constitutiv, negaţia categorică a formei, a planului închis şi determinat. Infinitul fiind progresivitate absolută, este fatal ca să anuleze tot ceea ce are o consistenţă finită şi o cristalizare formală. Este revelator că arta care exprimă mai bine infinitul, muzica, este aceea care topeşte formele într-o fluiditate de un farmec ciudat şi inefabil. Forma tinde totdeauna să dea un caracter absolut fragmentarului, să-l izoleze într-o autonomie şi, individualizînd conţinuturile, să elimine perspectiva universalului şi a infinitului. Nu există forme în lume decît pentru a sustrage conţinuturile existenţei din haosul şi anarhia vîrtejului infinit. Că formele au o consistenţă iluzorie faţă de acest vîrtej, o dovedeşte orice viziune mai adîncă, deoarece, dincolo de cristalizările efemere, realitatea adevărată se descoperă ca o pîlpîire şi o pulsaţie dintre cele mai încordate. Simţul pentru forme rezultă dintr-o complacere în finit, în seducţiile inconsistente ale mărginirii, care niciodată nu vor duce la revelaţii metafizice. Metafizica, întocmai ca şi muzica, nu răsare decît dintr-o experienţă a infinitului. Amîndouă cresc pe înălţimi şi produc ameţeli. Mirarea mea cea mare este cum de nu înnebunesc toţi aceia care creează opere hotărîtoare în aceste domenii. Muzica, mai mult decît toate celelalte arte, pretinde o astfel de tensiune şi o inspiraţie atît de adîncă, încît e inexplicabil cum cineva, după asemenea momente, mai poate distinge ceva. Dacă în lume ar exista o consecvenţă imanentă şi fatală, ar trebui ca toţi marii compozitori să se sinucidă la un moment suprem al vieţii lor sau, dacă nu, să înnebunească. Şi nu sînt pe drumul nebuniei toţi aceia care s-au avîntat în infinit? Ce ne mai importă normalitatea sau nenormalitatea! Să vieţuim în extazul infinitului, să iubim tot ce n-are margini, să distrugem formele şi să clădim singurul cult fără forme: cultul infinitului.

BANALITATE ŞI TRANSFIGURARE

Este o prostie, din moment ce nu mă sting imediat şi din moment ce nu pot cîştiga naivitatea, să mai fac gesturi zilnice, obişnuite şi comune. Trebuie depăşită în toate modurile banalitatea şi realizată transfigurarea, care nu este altceva decît o înfăptuire a unei expresivităţi absolute. Mă gîndesc plin de tristeţe cum trec oamenii pe lîngă ei, cum îşi neglijează destinul şi cum se consumă în platitudine. De ce nu ne-am încorda în fiecare moment, de ce nu am mări încontinuu luminile din noi sau ne-am ameţi de adîncimile întunericului? Nu trebuie să dăm o expresie infinită tuturor contingenţelor noastre? De ce nu am scoate din durere tot ceea ce ea poate da, sau de ce n-am cultiva un zîmbet pînă am ajunge la zona vitală din care el izvorăşte? Cu toţii avem mîini, dar nimeni nu se gîndeşte la cultivarea lor, la atingerea unei expresivităţi absolute prin delicateţea şi nuanţele sau poziţia lor. Ne place să le admirăm în pictură, să vorbim de semnificaţia lor, dar sîntem incapabili să le dăm expresie în propria noastră persoană, să le facem revelatoare pentru toată agitaţia noastră lăuntrică. Să ai o mînă fantomatică, o mînă transparentă, ca un reflex imaterial, o mînă nervoasă, încordată pînă la ultima crispaţie. Sau, dacă nu, o mînă grea, ameninţătoare, dură şi înfiorătoare. Prezenţa mîinilor, arătarea lor să fie mai mult decît un discurs, mai mult decît un plînset, un zîmbet sau o rugăciune. Căci mîinile pot avea ochi, acolo unde ochii văd în interior. Expresivitatea absolută, fruct al unei continue transfigurări, al unei neîncetate primeniri lăuntrice cu focuri nestinse şi cu valuri agitate, cu vibraţii infinite şi pulsaţii irezistibile, va face din prezenţa noastră un centru de iradiere mai puternic decît soarele. Şi nu numai mîinile, dar şi faţa, şi tot ce ne individualizează să atingă această formă de expresivitate, în care tot ce are fiinţa noastră specific se adînceşte pînă dincolo de margini. Sînt oameni a căror simplă prezenţă este pentru alţii un surmenaj, o oboseală adîncă sau o iluminare. În orice caz, prezenţa lor este fecundă, hotărîtoare, căci răspîndeşte o fluiditate insesizabilă care te asimilează şi te cuprinde ca în nişte mreje imateriale. Pentru astfel de oameni nu există goluri,

vacuităţi sau discontinuităţi, ci o comuniune, o participare, rezultate din acea neîncetată transfigurare în care culmile sînt nu numai ameţeli, ci şi voluptăţi. Trebuie însă atîta frămîntare, atîta energie de interiorizare pentru a te putea exterioriza într-o prezenţă hotărîtoare, încît luminile transfigurării te-ar putea arde şi distruge iremediabil. Şi n-ar fi suprema transfigurare, în această moarte de lumină şi de foc?

Simt în mine o nelinişte ciudată, care se insinuează în tot corpul, creşte şi se dilată ca un regret spre a se fixa apoi ca o tristeţe. Este teama de viitorul existenţei mele problematice sau este o teamă de propria mea nelinişte? Căci mă cuprinde o nelinişte de fatalitatea fiinţei mele. Oare voi mai putea vieţui după astfel de probleme, voi mai putea continua să trăiesc după astfel de vieţuiri? Oare ceea ce trăiesc eu e viaţă, sau un vis absurd, o exaltare reverică îmbrăcată în imperceptibile melodii transcendente? Nu se ţese în mine fantezia grotescă şi bestială a unui demon şi nu este neliniştea mea o floare din grădina unei fiinţe apocaliptice? Toată demonia acestei lumi pare a se fi concentrat în neliniştea mea, amestec de regret, de visuri crepusculare, tristeţi şi irealităţi. Şi din această demonie n-o să arunc eu parfum de flori peste univers, ci fum şi pulbere, ca după o mare prăbuşire. Căci toată existenţa mea este o prăbuşire care, fiind nemărginită, niciodată nu poate fi definitivă.

Oare există alte întristări decît întristările de moarte? Nu, fiindcă adevăratele tristeţi sînt negre, lipsite de farmec şi de vis, cărora li se substituieşte o reflexivitate bizară. Oboseala din tristeţe este incomparabil mai mare decît cea din melancolie, este o oboseală care duce la dezgust de viaţă, la o deprimare teribilă şi iremediabilă. Ceea ce diferenţiază tristeţea de durere este predominarea elementului reflexiv la întîia, pe cînd la a doua predomină senzaţia, materialitatea grea şi fatală, care dă un caracter atît de organic durerii. Tristeţea şi durerea nu pot

duce decît la moarte, iar nu la iubire, la exaltare erotică. A trăi valorile Erosului înseamnă a trăi nemijlocit, în imediatul vieţii, în necesitatea secretă a vieţii, care e simţită ca libertate, din cauza naivităţii esenţiale a oricărei experienţe erotice. Dar a fi trist şi a suferi înseamnă a nu putea trăi nemijlocit, a nu putea fi capabil de un act imanent de vieţuire, de un act asociat fluxului vieţii într-o participare din cele mai organice. Tristeţea, ca şi suferinţa, ne revelă existenţa, deoarece în ele avem în conştiinţă separaţia noastră de lumea obiectivă şi neliniştea care dă un caracter tragic vieţuirii în existenţă. Dacă ar exista un zeu al tristeţii, lui nu i-ar putea creşte decît aripi negre şi grele, pentru a zbura nu înspre ceruri, ci în infern.

Deşi în genere omul este un animal bolnav, se găsesc totuşi destui oameni sănătoşi pentru a putea vorbi de sensul sănătăţii în omenire. Cea mai comodă, mai confortabilă şi mai puţin angajată stare este starea de sănătate. Ea indică nu numai o prostie organică şi definitivă, dar şi o platitudine de simţire, o absenţă totală a oricărui risc, o incapacitate de orice acţiune eroică. A fi sănătos înseamnă a umbla în lumea aceasta legat la ochi, a nu sesiza nimic din culmile sau adîncimile existenţei. Se poate lupta împotriva tuturor oamenilor, numai împotriva celor sănătoşi nu, fiindcă aceştia sînt atît de puţin sensibili, încît nu pot să realizeze în ei nici o formă de transfigurare. Cel mai mare dispreţ pe care îl pot avea pentru un om este să-l consider sănătos. Sănătatea brută, organică — adică o sănătate iremediabilă — este tot ceea ce poate fi mai detestabil la un om. Şi cînd mi se va obiecta sănătatea din graţie sau entuziasm, voi răspunde că acestea preced oarecum sănătatea, că ele reprezintă două modalităţi de vieţuire care determină felul sănătăţii. Ele sublimează în aşa măsură faptul organic, încît atunci cînd admirăm graţia sau entuziasmul noi nu sîntem sensibili şi nu avem în conştiinţă sănătatea, această expresie a organicului ce nu şi-a depăşit legea lui, depăşire ce o întîlnim totdeauna în boală.

Oamenii muncesc în general prea mult pentru a mai putea fi ei înşişi. Munca este un blestem. Iar omul a făcut din acest blestem o voluptate. A munci din toate forţele numai pentru muncă, a găsi o bucurie într-un efort care nu duce decît la realizări irelevante, a concepe că te poţi realiza numai printr-o muncă obiectivă şi neîncetată, iată ceea ce este revoltător şi ininteligibil. Munca susţinută şi neîncetată tîmpeşte, trivializează şi impersonalizează. Ea deplasează centrul de preocupare şi interes din zona subiectivă într-o zonă obiectivă a lucrurilor, într-un plan fad de obiectivitate. Omul nu se interesează atunci de destinul său personal, de educaţia lui lăuntrică, de intensitatea unor fosforescenţe interne şi de realizarea unei prezenţe iradiante, ci de fapte, de lucruri. Munca adevărată, care ar fi o activitate de continuă transfigurare, a devenit o activitate de exteriorizare, de ieşire din centrul fiinţei. Este caracteristic că în lumea modernă munca indică o activitate exclusiv exterioară. De aceea, prin ea omul nu se realizează, ci realizează. Faptul că fiecare om trebuie să aibă o carieră, să intre într-o formă de viaţă care aproape niciodată nu-i convine, este expresia acestei tendinţe de imbecilizare prin muncă. Să munceşti pentru ca să trăieşti, iată o fatalitate care la om e mai dureroasă decît la animal. Căci la acesta activitatea este atît de organică, încît el n-o separă de existenţa sa proprie, pe cînd omul îşi dă seama de plusul considerabil pe care-l adaugă fiinţei sale complexul de forme al muncii. În frenezia muncii, la om se manifestă una din tendinţele lui de a iubi răul, cînd acesta este fatal şi frecvent. Şi în muncă omul a uitat de el însuşi. Dar n-a uitat ajungînd la naivitatea simplă şi dulce, ci la o exteriorizare vecină cu imbecilitatea.

Prin muncă a devenit din subiect obiect, adică un animal, cu defectul de a fi mai puţin sălbatic. În loc ca omul să tindă la o prezenţă strălucitoare în lume, la o existenţă solară şi sclipitoare, în loc să trăiască pentru el însuşi — nu în sens de egoism, ci de creştere interioară —, a ajuns un rob păcătos şi impotent al realităţii din afară. Unde mai există într-o astfel de viaţă extazurile, viziunile şi nebuniile? Unde mai există suprema nebunie, unde mai există voluptatea autentică a răului? Căci voluptatea negativă din încîntarea pentru muncă are ceva din mizeria şi platitudinea omenească de fiecare zi, dintr-o meschinărie detestabilă şi periferică.

De ce nu se hotărăsc odată oamenii să lichideze cu munca de pînă acum şi să înceapă o altă muncă, în care să nu mai găsim nici o asemănare cu genul de muncă în care s-au risipit? Oare a fost nevoie să clădească piramide, palate, temple şi castele? Nu este suficientă conştiinţa subiectivă a eternităţii, conştiinţa acelei împliniri în supraconştiinţă? Dacă a distrus ceva activitatea frenetică, munca neîncetată şi trepidaţia exterioară, apoi desigur aceasta nu poate fi decît simţul pentru eternitate. Munca este negaţia eternităţii. Cu cît creşte cucerirea de bunuri în temporal, cu cît se intensifică munca exterioară, cu atît eternitatea devine un bun mai inaccesibil, mai îndepărtat şi mai irealizabil. De aici perspectiva redusă a tuturor oamenilor activi şi energici, de aici platitudinea lor iremediabilă de gîndire şi de simţire. Muncă înseamnă periferie. Şi, deşi nu opun muncii nici contemplaţia pasivă şi nici reveria vagă, ci transfigurarea intensă pentru realizarea unei prezenţe, prefer totuşi o lene, ce înţelege şi justifică totul, unei activităţi frenetice, intolerante şi absolutiste. Pentru a trezi lumea modernă la viaţă trebuie scris elogiul lenei, al acelei lenevii pline de împăcare şi de un zîmbet ce acceptă totul. Este infinit mai mult simţ metafizic într-un om leneş decît într-unul activ. Se întîmplă însă uneori ca lenea să fie, întocmai ca şi munca, un semn de imbecilitate. De aceea, adevăratul elogiu nu poate fi decît acela al transfigurării.

Mă atrag depărtările, mă atrage marele gol, proiectat din mine asupra firii. Un gol ce se ridică din stomac pînă la creier, trecînd prin toate organele şi membrele ca un fluid uşor şi impalpabil, ca o insesizabilă pîlpîire internă. Şi nu ştiu de ce, în întinderea progresivă a acestui gol, în mărirea neîncetată a acestui vid crescînd în infinit, simt prezenţa misterioasă şi inexplicabilă a celor mai contrare sentimente care agită sufletul omenesc. Sînt fericit şi nefericit în acelaşi timp, încerc simultan exaltarea şi depresiunea, mă domină disperarea şi voluptatea în cea mai contradictorie dintre toate armoniile posibile. Să fie vagul depărtărilor, nostalgia după virginităţi cosmice, după singurătăţi fantomale şi misterioase? Mă domină un sentiment muzical al depărtărilor, vibraţii de melancolie infinită şi cu ritm de extaz

în singurătate, cu priviri difuze pe înălţimi de cer şi cu tristeţea înălţimilor proprii. Cum să găsesc un triumf în marele gol, în atracţia nelămurită pentru depărtările cosmice? Mă văd singur, în mijlocul unui peisaj nemărginit, sorbind prin toţi porii aromele singurătăţii, încîntat de reveria extatică a melancoliei, îndepărtînd contururile ca pentru a face şi mai ciudate depărtările, trăind euforia şi neliniştea apocalipsului. Sînt atît de vesel şi de trist, încît lacrimile din mine au în acelaşi timp reflexe de cer şi de infern. Pentru bucuria tristeţii mele, aş vrea să nu mai existe moarte pe acest pămînt, a cărei fatalitate este atît de groaznică în tristeţea pură şi adevărată.

O să mă înghită golul meu lăuntric, o să fiu înghiţit de propriul meu vid. Să simţi cum te prăbuşeşti în tine, în neantul tău propriu, cum rişti gîndindu-te la tine, cum cazi în haosul intern! Senzaţia prăbuşirii în golul exterior, în vidul din afară, este mult mai puţin complicată decît această senzaţie nebună a prăbuşirii în tine însuţi. Să-ţi dai seama de infinitele tale adîncimi şi să le simţi chemările, răsunînd de o vrajă demonică, este a atinge forma neobişnuită de expansiune centripetă în care centrul fiinţei se deplasează, într-un joc indefinit, în neantul subiectiv. Neliniştea prăbuşirii exterioare n-are farmecul maladiv al neliniştii, al prăbuşirii interne. Căci la aceasta se adaugă satisfacţia de a muri în tine, de a-ţi găsi moartea în nimicul tău propriu.

Receptivitatea pentru durere îşi are originea nu numai într-o structură temperamentală specifică, ci şi în obişnuinţa, în frecvenţa şi dominarea durabilă a durerii. Fiecare prilej de durere este trăit atunci cu mult mai multă intensitate, este exagerat şi proiectat în conştiinţă pînă la paroxism. Multiplicitatea durerii este un fenomen de exaltare intimă în care limitele conţinuturilor sufleteşti răsărite din durere se dilată la infinit, în care nu există margini şi forme pentru progresul durerii. Obişnuinţa cu durerea nu toceşte sensibilitatea, nu face omul insensibil la

noi dureri, ci creează o receptivitate mult mai mare şi mai ascuţită. Atunci, cea mai mică depresiune se amplifică, ia proporţii în conştiinţă, se intensifică şi apasă ca o greutate insuportabilă. Şi pe cînd bucuriile şi succesele nu pot depăşi un efect de moment, durerile se fixează în suflet ca eternităţi de gheaţă. Întregul conţinut al personalităţii se dezvoltă atunci sub semnul durerii, devenită realitate şi emblemă a acestei personalităţi. Dacă multă iubire apropie pe om de viaţă, multă durere îl separă. Nu este de mirare pentru ce, la aceia care nu cunosc decît îndelungile suferinţe care tind să epuizeze seria nesfîrşitelor dureri, dezgustul de viaţă şi oboseala de a trăi sînt uneori atît de mari, încît gestul cel mai mic ia proporţia unui act eroic, străduinţa cea mai redusă se proiectează ca un efort colosal, acţiunea cea mai timidă — ca un risc formidabil. Oboseala şi dezgustul de viaţă fac din orice lacrimă o mare de plînset, din orice întristare o sumă de tristeţi iremediabile, din orice durere un colos de suferinţe. Incapacitatea de a mai lua parte la viaţa lucrurilor, la ritmul vieţii exterioare face din oboseala continuă o stare în care te distanţezi progresiv de tot ceea ce există. Sînt extrem de chinuitoare aceste stări în care, în furtuni de durere, apare oboseala, ca un corectiv vulcanului interior. Marea receptivitate pentru durere, pe care o au unii oameni, îi duce la amestecul oboselii cu o expansiune vulcanică, a furtunilor interne cu marile depresiuni. Un vulcan a cărui lavă ar suferi cristalizări chiar în elanul, în izbucnirea ei, s-ar consolida şi s-ar topi succesiv în ascensiunea sa. De aceea, după acest vulcan nu rămîne numai fum, ci şi gheaţă.

Pentru mine nimic n-are valoare decît prezentat în ultima expresie, realizat în forme ultime. Nu pot vorbi decît despre ultimele tristeţi, ultimele bucurii sau ultimele tragedii. Căci iubesc ceva numai întru cît apare fără nici o rezervă, fără nici un compromis şi fără nici o reticenţă. Şi unde se poate găsi aceasta, altundeva decît în ultimele expresii? Încordările ultime şi convulsiunile tristeţilor sfîşietoare, nebunia ultimă, beţia şi excitarea în ultimele forme mă încîntă pentru amestecul lor de farmec şi de nelinişte, pentru surîsul acela apocaliptic, de o vrajă ciudată şi

irezistibilă. Nu este totul ultim? Existenţa în genere nu este ea deja prinsă în neant? Şi ce este neliniştea în faţa neantului decît bucuria perversă a ultimelor tisteţi, exaltarea pentru definitivatul neantului şi provizoratul existenţei? Să fie oare pentru noi existenţa un exil şi neantul o patrie?

Trebuie să lupt împotriva mea, să explodez împotriva destinului meu, împotriva soartei mele. Cu cel mai barbar elan, să arunc în anonimatul fiinţei mele toate cadavrele care îmi împiedică ascensiunea, toate obstacolele care amînă transfigurarea, să nu mai rămînă decît expansiunea mea subiectivă, groaznică, şi infinita mea dorinţă de întuneric şi de lumină. Fiecare pas al meu să fie un triumf sau o prăbuşire, un avînt sau o ratare. În cea mai fulgerătoare alternanţă să crească şi să moară viaţa din mine, în ritmul cel mai trepidant să se deschidă florile şi să strălucească putregaiul sufletului meu. Nimic din calculul meschin şi din aprecierea raţională a existenţelor curente să nu mai îngreuneze tensiunea nemărginită a vijeliei mele interne, a durerilor şi amurgurilor mele. Cu sălbăticia impetuoasă a resurselor neexploatate din mine şi cu încrederea bestială a patimilor comprimate, să înghit lumină şi întuneric pentru orgia mea lăuntrică, pentru voluptăţile şi chinurile haosului meu, pentru tragicele încîntări ale deznădejdii şi ale bucuriilor mele ultime.

Mă arde un astfel de foc interior şi mă agită furtuni atît de mari, încît mirarea mă apucă cum de nu explodez deodată cu această lume, într-un avînt apocaliptic. Simt cum tremur eu, şi cu mine întreaga lume, cum mă năpădesc fioruri din adîncuri şi cum mă cuprinde o exaltare de sfîrşit de lume. Aş vrea ca toată lumea aceasta să fie aruncată în aer de fatalitatea ei proprie, de o nebunie imanentă, continuă şi adîncă, de o demonie intrinsecă şi părăsită, să se cutremure totul ca în faţa ultimelor clipe, să ne învîrtim, halucinaţi, la viziunea agoniei definitive, a agoniei ultime a universului. Nimic să nu-şi mai găsească o raţiune în sine însuşi, totul să fie într-o clipă nimic. Şi să soarbem nimicul, prinşi în vîrtejul demonic al clipelor din urmă.

Nu este un semn de rezistenţă, ci de imbecilitate, în faptul că oamenii supravieţuiesc unor încordări organice excesive şi unor stări sufleteşti de limită. Ce

rost mai are să trăieşti după asemenea tensiuni, ce rost mai are reîntoarcerea în platitudinea existenţei? Nu numai după experienţa neantului şi a disperării îmi pare un nonsens supravieţuirea, dar şi după intensitatea voluptuoasă a actului sexual. Nu voi înţelege niciodată cum de nu s-au găsit oameni care să se sinucidă în culmea voluptăţii sexuale, cum de nu s-au găsit fiinţe care să simtă vulgară şi plată orice supravieţuire. Fiorul acela, nemărginit în intensitate, dar aproape iluzoriu în timp, ar trebui să consume într-o clipită toată fiinţa noastră. Şi dacă n-o consumă, pentru ce n-o consumăm noi? Sînt atîtea moduri de a muri, dar nimeni n-are curajul şi originalitatea unei morţi sexuale, care n-ar fi mai puţin absolută decît celelalte morţi, ci ar avea avantajul de a te arunca în nimic în mijlocul suspinelor de voluptate. De ce să pierdem astfel de căi, de ce să neglijăm astfel de prilejuri? Trebuie numai o sclipire de amarnică luciditate în culmea uitării sexuale, pentru ca moartea sexuală să nu mai apară o iluzie sau o fantezie deviată.

Dacă oamenii vor ajunge vreodată la o stare în care să nu mai poată suporta monotonia, platitudinea şi vulgaritatea existenţei obişnuite, atunci orice prilej de trăire absolută va fi un motiv de sinucidere. Imposibilitatea de a supravieţui exaltării aceleia infinite va consuma, ca în complicaţiile apocalipsului, orice urmă de existenţă. Atunci, nu se va mai mira nimeni de ce, pentru o mare sensibilitate, se poate pune problema dacă mai are rost să mai trăieşti după ce asculţi unele simfonii sau după ce priveşti un peisaj rar şi fascinator. Toate aceste experienţe au un caracter de definitivat sau, în cazul cel mai bun, de răscruce. După ele, oricîtă diversitate ai mai căuta în viaţă, ea nu te poate îndepărta de la senzaţia de gol ce urmează fantasticelor plenitudini ce se nasc şi cresc în experienţele capitale.

Tragedia omului, ca animal dezintegrat din viaţă, consistă în faptul că el nu mai poate găsi o satisfacţie în datele şi valorile vieţii. Orice fiinţă ca parte din existenţă poate vieţui, întrucît pentru ea existenţa, din care ea face parte, are caracter de absolut. Pentru om, viaţa nu e un absolut. De aceea, nici un om, întrucît nu e numai animal, nu găseşte o mulţumire în faptul însuşi al vieţii, în faptul de a trăi. Pentru animal, viaţa e totul; pentru om, ea este un semn de întrebare. Şi acest semn de întrebare este un final, căci omul n-a primit pînă acum nici un

răspuns întrebărilor lui şi nu va primi niciodată, deoarece viaţa nu numai că n-are nici un sens, dar nici nu poate avea unul.

PRINCIPIUL SATANIC ÎN SUFERINŢĂ

Dacă sînt oameni fericiţi pe acest pămînt, pentru ce nu urlă, pentru ce nu apar în stradă să-şi strige bucuria în ţipete nebune şi neîncetate? De unde atîta discreţie şi atîta rezervă? Dacă aş avea conştiinţa unei bucurii continue, a unei exaltate dispoziţii interne înspre plăcere, şi dacă aş simţi o irezistibilă înclinare înspre seninătate, n-aş putea trăi numai în mine acele momente, ci le-aş împărtăşi într-un elan fără margini tuturora, m-aş risipi de bucurie în văzul celorlalţi, mi-aş consuma toată energia pentru a face comunicabilă starea mea de fericire, preaplinul meu încîntător şi debordant. N-aş regreta dacă după o astfel de risipire vocea ar răguşi, ochii ar orbi şi mersul s-ar împletici, n-aş regreta dacă funcţiile şi posibilităţile organelor s-ar epuiza şi focul din mine şi-ar încetini pîlpîirile.

Dacă există fericire în lume, ea trebuie comunicată. Sau oamenii cu adevărat fericiţi n-au conştiinţa fericirii lor? Le-am putea împrumuta noi o parte din conştiinţă, pentru ca ei să ne răsplătească din infinita lor inconştienţă. De ce numai durerea are lacrimi şi ţipete, iar plăcerea numai fioruri? Cînd în plăcere omul ar avea atîta conştiinţă cîtă are în durere, atunci n-ar putea răscumpăra plăcerile, durerile — şi distribuţia în lume n-ar fi incomparabil mai echitabilă?

Durerile nu se uită, chiar fiindcă sînt legate, într-un mod nemăsurat de mare, de conştiinţă. De aceea, singurii oameni care au mult de uitat sînt aceia care au suferit mult. Numai oamenii normali n-au ce uita.

Într-un anumit fel, nici plăcerile nu se uită, căci şi ele se însumează în personalitatea noastră, determinînd-o într-o puternică receptivitate pentru plăcere şi înseninînd progresiv fiinţa noastră, întocmai ca şi suferinţa, care determină receptivitatea în sensul ei. Dar pe cînd durerile au o pregnanţă şi o individualitate dincolo de însumarea şi totalizarea ce se realizează în noi, plăcerile se şterg şi se topesc ca nişte forme cu conturul indecis. Ne este extraordinar de greu a ne aminti de o plăcere şi de cadrul în care ea s-a dezvoltat, pe cînd amintirea durerii amplifică senzaţia penibilă cu memoria deconcertantă a cadrului. Că plăcerile nu se pot uita

integral, o dovedeşte faptul că un om ce a trăit toată viaţa în plăceri nu va avea la bătrîneţe decît o uşoară dezabuzare, pe cînd unul ce a suferit mult numai în cazul cel mai bun va realiza o profundă resemnare. Şi resemnarea presupune infinite tragedii anterioare.

Este o prejudecată ruşinoasă în afirmaţia că plăcerile sînt egoiste, că ele separă pe om de viaţă, precum tot atît de ruşinoasă este aceea după care durerile creează afinităţi cu lumea. Superficialitatea ce există la sursa unor atari prejudecăţi este revoltătoare, şi originea ei livrescă este de natură a nulifica în conştiinţa mea toate bibliotecile, în faţa unei singure experienţe trăite pînă la margini.

Concepţia creştină şi concepţia curentă a suferinţei sînt fundamental false. După ele, suferinţa este un drum spre iubire, cînd nu este calea esenţială a iubirii. Dar oare creştinismul numai în această problemă ar trebui corectat?

A vorbi de drumul suferinţei ca drum al iubirii este a nu cunoaşte nimic din esenţa satanică a suferinţei. Pe treptele suferinţei nu urci, ci cobori. Ele nu formează scări înspre cer, ci înspre infern. Şi întunericul în care ajungi pe scările durerii nu este mai puţin infinit şi etern decît lumina ce te orbeşte pe scările bucuriei.

Suferinţa este o cale de separare, de disociere, este o forţă centrifugală ce te detaşează de sîmburele vieţii, de centrul de atracţie al lumii, de unde totul tinde să se unifice în iubire şi intimitate. Dacă principiul divin se caracterizează printr-un efort de sinteză cosmică şi de participare metafizică la esenţa totului, atunci suferinţa este la antipodul acestui principiu. Principiul satanic, ca principiu de dislocare, de dualizare şi dramatizare, străbate într-o imanenţă organică şi esenţială întreg sîmburele durerii.

În toate formele bucuriei, participi naiv la ritmul total al vieţii, iei un contact inconştient şi experimental cu dinamismul concret al firii şi te simţi legat prin toate fibrele cu pulsaţiile iraţionale ale lumii. Şi aceasta nu numai în bucuria spirituală, ci şi în diversitatea formelor de plăcere organică, în multiplele voluptăţi ale simţurilor.

Separarea de lume în suferinţă duce la interiorizare excesivă, la o dezvoltare paradoxală a gradului de conştiinţă, încît toată lumea, cu splendorile şi întunecimile

ei, se fixează faţă de om într-o poziţie de exterioritate şi transcendenţă. Şi cînd eşti într-o asemenea măsură separat de lume, cînd ai lumea veşnic în faţa ta şi cînd te simţi iremediabil singur în faţa acestei lumi, atunci cum să mai poţi uita ceva? Nu simţi necesitatea uitării decît a lucrurilor şi experienţelor din cauza cărora ai suferit. Or, unul din paradoxele bestiale ale acestei lumi este de a şterge amintirile celor ce n-ar vrea să uite şi de a fixa amintirile în memoria celor ce ar dori să uite totul.

În genere, oamenii se împart în două categorii: în aceia pentru care lumea oferă prilejuri de interiorizare şi aceia pentru care lumea rămîne exterioară, obiectivă şi nesemnificativă. Toate obiectele lumii fizice şi toate formele naturii sînt lipsite pentru om de orice semnificaţie dacă sînt privite ca atare, în ele însele. Semnificaţia lor se dezvăluie numai unei intense trăiri subiective, care tinde să le asimileze şi să le însumeze în subiectivitate. Atunci cresc în noi şi nu numai că le determinăm, dar ne determină şi ele. Oamenii care interiorizează nu pot lua faptele brute, nude sau moarte, ci le vitalizează, le integrează, topindu-le într-un torent lăuntric. Într-o adevărată interiorizare, toată existenţa obiectivă e un pretext. Şi numai ca atare ea poate avea semnificaţie, deoarece o teleologie obiectivă nu se poate construi şi justifica decît pe o sumă de iluzii, care au păcatul de a fi direct sesizabile şi demascabile de un ochi pătrunzător. Toţi oamenii văd focuri, furtuni, prăbuşiri, peisaje; dar cîţi simt în ei flăcări, trăsnete, vîrtejuri sau armonii? Sau cîţi, la vederea unor flăcări, se gîndesc simultan la graţie şi la moarte, şi cîţi poartă în ei frumuseţi îndepărtate care să le coloreze melancoliile? Oamenii care trăiesc indiferent, cărora natura nu le oferă decît o obiectivitate fadă şi rece, deşi pot fi perfect mulţumiţi cu viaţa, ea nu este mai puţin pentru ei o sumă de ocazii pierdute. Căci ei nu pot depăşi o formă de vizualitate ordinară. La omul comun, văzul, în loc să înghită obiectul, îl izolează, îl îndepărtează de la orice posibilitate de integrare şi asimilare.

Oricît m-aş fi zbătut eu în această lume şi oricît m-aş fi separat de ea, distanţa dintre mine şi ea n-a făcut decît să mi-o facă mai accesibilă. Deşi nu pot găsi un

sens în lume, un sens obiectiv şi o finalitate transcendentă, care să arate înspre ce evoluează lumea şi la ce ajunge procesul universal, varietatea de forme a existenţei a fost totuşi în mine un prilej de veşnice încîntări şi tristeţi. Am avut momente cînd frumuseţea unei flori a justificat în faţa înţelegerii mele existenţa unei finalităţi universale, precum o pată în puritatea unui azur a fost de natură a-mi aţîţa verva pesimistă. Cei ce interiorizează peste măsură descoperă în cel mai insignifiant aspect al naturii o revelare simbolică.

Oare tot ceea ce am văzut eu în viaţa mea să port în mine? Mă sperie gîndul că toate peisajele, cărţile, femeile, vulgarităţile şi viziunile sublime s-au condensat într-un creier şi că o parte din trecutul umanităţii s-a actualizat într-o biată conştiinţă. Aceste gînduri, viziuni, aspecte şi obiecte nu par a se fi subtilizat în ţesăturile unei substanţe nervoase, a se fi subţiat pînă la transparenţă într-un mediu de o fineţe inexplicabilă, ci am impresia că s-au transpus în mine ca realităţi, că o parte din existenţă apasă în infinitul meu lăuntric. Poate de aceea mă simt uneori atît de greu, de apăsat şi de copleşit, că aş vrea să uit în toate prilejurile pe care mi le oferă viaţa. Interiorizarea duce la prăbuşire, fiindcă prin ea a intrat oarecum lumea în tine şi te apasă dincolo de orice rezistenţă. Mai este atunci de mirare de ce unii se servesc de sport, de vulgaritate, de artă şi de sexualitate numai pentru a uita?

— Pentru ce nu scriu femeile? Fiindcă ele pot plînge oricînd.

— Cîte mii de celule nervoase mă costă fiecare gînd? Iată întîia întrebare ce trebuie să şi-o pună un gînditor existenţial şi organic, un gînditor viu.

— Eu nu am idei, ci obsesii. Idei poate avea oricine. Nimeni nu s-a prăbuşit din cauza ideilor.

— Defectul tuturor oamenilor este că aşteaptă să trăiască, deoarece n-au curajul fiecărei clipe. De ce n-am pune în fiecare moment atîta pasiune şi atîta ardoare încît fiecare clipă să devină un absolut, o eternitate? Toţi învăţăm să trăim după ce nu mai avem nimic de aşteptat, iar cînd aşteptăm nu putem învăţa nimic, fiindcă nu trăim în prezentul concret şi viu, ci într-un viitor fad şi îndepărtat. Ar trebui să nu aşteptăm nimic decît de la sugestiile imediate ale clipei, să aşteptăm fără a avea conştiinţa timpului. Salvarea nu poate fi decît în recîştigarea imediatului. Căci omul este o fiinţă care a pierdut imediatul. De aceea este el un animal indirect.

— De cînd trebuie să înceapă fericirea noastră? De cînd ne-am convins că adevărul nu poate exista. Căci de aici orice mod de salvare este posibil, chiar dacă ar fi o salvare prin nimic. Acela care nu crede în imposibilitatea adevărului sau acela ce nu se bucură de această imposibilitate n-are decît o cale de salvare, pe care n-o va găsi însă niciodată.

— Excesul de subiectivism, la oamenii care n-au ajuns la credinţă, nu poate duce decît la megalomanie sau la autodenigrare. Cînd te preocupi mult de tine însuţi, nu poţi ajunge decît să te iubeşti sau să te urăşti dincolo de orice măsură. În amîndouă felurile, te lichidezi înainte de vreme. Nu e subiectivism acela ce nu te face Dumnezeu sau Satana.

Ar trebui ca omul să înceteze să fie, sau să devină un animal raţional. Mai bine să devină o fiinţă absurdă care în fiecare moment riscă totul, cu fantezii periculoase şi exaltări infinite, cînd ar putea muri din cauza a tot ce oferă lumea şi a tot ce nu

oferă. Idealul oricărui om ar trebui să fie încetarea de a fi om. Şi aceasta nu se poate decît prin realizarea arbitrarului absolut.

Iubirea de oameni ce răsare din suferinţă seamănă cu înţelepciunea ce izvorăşte din nefericire. În amîndouă cazurile, rădăcinile sînt putrede şi izvorul infectat. Numai iubirea de oameni care e naturală şi spontană, rezultată dintr-o dăruire firească şi dintr-un elan irezistibil, poate fecunda şi sufletele altora şi poate comunica o intimitate caldă şi senină. Aceea ce rezultă din suferinţă ascunde prea multe lacrimi şi suspine pentru a nu împrăştia raze de o claritate amară, în care punctele negre pătează puritatea iubirii. Este prea multă renunţare, prea mult chin şi prea multă nelinişte, pentru ca această iubire să fie altceva decît o infinită concesivitate. Ierţi totul, admiţi totul, justifici totul. Dar este aceasta iubire? Şi cum să mai iubeşti, cînd nu eşti ataşat de nimic? Iubirea de oameni din suferinţă este vidul acelui suflet omenesc între tot şi nimic, întocmai cum, într-un suflet cu amoruri ratate, numai donjuanismul mai are un sens. În creştinism nu există iubire, ci numai concesivitate. Iar pe acela care s-a crezut mîntuitorul lumii, dacă l-ar fi luat de pe cruce înainte de a intra definitiv în nimic, el n-ar mai fi avut nici măcar această concesivitate, această indulgenţă, care este mai mult o aluzie la iubire decît iubire.

Iubire din suferinţă? Ea poate fi nemărginit de mare, dar florile acestei iubiri nu se înrădăcinează mai puţin în otravă.

Totul este posibil şi nimic nu e posibil; totul e permis şi nimic. În orice direcţie ai apuca, nu este mai bine decît în nu importă care alta. Ori realizezi ori nu realizezi nimic, ori crezi ori nu crezi, totuna e, precum totuna este dacă taci sau dacă strigi. Poţi găsi totului o justificare, precum nu poţi găsi nici una. Totul este în acelaşi timp ireal şi real, absurd şi firesc, fantastic şi plat. Nici un lucru nu poate fi pus înaintea altuia, precum nici o idee nu e mai bună decît alta. De ce să te întristezi de tristeţea

ta şi să te bucuri de bucuria ta? Ce-ţi pasă dacă lacrimile tale sînt de plăcere sau de durere? Iubeşte-ţi nefericirea şi urăşte-ţi fericirea, amestecă totul şi confundă totul. Renunţă la distincţii, la diferenţieri şi la planuri. Fii ca un fulg dus de vînturi sau ca o floare purtată de valuri. Fii rezistent unde nu trebuie şi laş unde ar trebui. Cine ştie dacă în felul acesta nu vei fi mai cîştigat? Şi dacă nu cîştigi, ce e dacă pierzi ceva? Este ceva de pierdut şi ceva de cîştigat în această lume? Orice cîştig este o pierdere, precum orice pierdere este un cîştig. Pentru ce oamenii mai aşteaptă o atitudine determinată, idei precise şi vorbe corecte? Simt că ar trebui să vărs foc pe gură, ca răspuns la toate întrebările ce mi s-au pus şi ce nu mi s-au pus.

Cum s-ar putea lupta împotriva nefericirii? Numai luptînd împotriva noastră, dîndu-ne seama că ea nu provine din afară, ci din noi înşine. Dacă ne-am da seama în fiecare moment că totul depinde de răsfrîngerea în conştiinţa noastră, de amplificările interne şi de ascuţimea sensibilităţii, atunci am ajunge în fiecare clipă la acea luciditate în care realităţile se situează în justele lor contururi. Nu este vorba să ajungem la fericire, ci la un grad mai mic de nefericire. Omul care este mai aproape de fericire decît de nefericire are nevoie de concursul permanent al acestei lucidităţi, ce corectează exagerările sau anticipările sensibilităţii, deoarece el nu s-a analizat pînă acolo, încît spiritul să se cristalizeze autonom de viaţă. În cazul oamenilor nefericiţi, un corectiv posterior este întotdeauna necesar pentru a nu sombra — nu în deznădejde, ci în imbecilitate.

Este un semn de mare rezistenţă în a rămîne în deznădejde, precum este un semn de mare deficienţă în a ajunge la imbecilitate în urma unei îndelungi nefericiri. Trebuie o adevărată educaţie, un efort lăuntric persistent pentru a atinge un grad mai redus de nefericire. Orice educaţie şi orice efort spre a atinge fericirea sînt de la început sterile. Orice ai face, nu poţi deveni fericit dacă ai apucat pe drumul nefericirii. Poţi trece de la fericire la nefericire; drumul invers nu e posibil. Ceea ce înseamnă că fericirea poate avea surprize mai dureroase decît nefericirea. În fericire, simţi că lumea aceasta trebuia să fie aşa cum e; în nefericire, oricum

afară de cum e. Şi deşi îţi dai seama de originea subiectivă a nefericirii, defectul personal îl converteşti fatal într-un defect de constituţie metafizică.

Niciodată nefericirea nu va putea ajunge la generozitatea în care să-şi recunoască în mod absolut întunericul propriu, pentru a vedea eventualele lumini ale lumii. Văzînd mizeria subiectivă în mizeria obiectivă a lumii, credem că ne uşurăm povara şi ne dispensăm de mustrările ce ar trebui să ni le facem. În realitate, această universalizare ne adînceşte nefericirea şi, prezentînd-o ca pe o fatalitate cosmică, ne închide orice posibilitate de a o diminua, de a o face mai suportabilă.

Disciplina nefericirii provoacă mai puţine nelinişti, mai puţine surprize dureroase, un chin mai atenuat şi o suferinţă mai stăpînită. Este o mascare aristocratică a consumării intime, o discreţie a agoniei în această disciplină a nefericirii, care însemnează aparent conştiinţa în momentele supreme, pentru ca tragedia să fie şi mai mare în adîncuri.

Sensibilitatea pentru frumosul ca împlinire formală şi armonică se dezvoltă cu atît mai puternic cu cît omul este mai aproape de fericire. Totul în frumuseţe îşi găseşte o raţiune în sine însuşi, un echilibru intern şi o justificare integrală. Un lucru frumos nu-l putem concepe decît aşa cum e. Un tablou sau un peisaj ne încîntă în aşa măsură, încît noi nu ni-l putem reprezenta în momentul contemplaţiei decît în forma ce ni se prezintă. A privi lumea sub semnul frumuseţii este a afirma că lumea aceasta trebuia să fie aşa cum e. Într-o astfel de viziune, totul se topeşte în armonii şi străluceşte în splendori, iar aspectele negative ale existenţei nu fac decît să intensifice farmecul armoniilor şi strălucirea splendorilor. Frumuseţea nu va salva lumea, dar va apropia mai repede de fericire pe acei care umblă pe această cale. Se poate ca frumosul, în această lume de antinomii şi de paradoxuri, să fie în afară de aceste anomalii? Întreg farmecul şi întreaga structură particulară a frumosului derivă din faptul de a fi numai obiectiv un paradox, iar subiectiv, pentru cel ce trăieşte frumosul, de a fi dincolo de orice paradox. Fenomenul estetic exprimă

paradoxul de a reprezenta absolutul în formă, de a obiectiva în forme limitate un infinit. Căci ce înseamnă asietatea, împlinirea totală, fără posibilitatea de a concepe altă modalitate de realizare decît a prezenta un absolut simţirii noastre? Despre imposibilitatea reală a acestui absolut, despre contradicţia esenţială şi organică, noi nu ne dăm seama în momentul de contemplare a frumosului, ci trăim în cea mai naivă participare un absolut care se dovedeşte obiectiv a fi o imposibilitate. Absolutul în formă, absolut întruchipat în expresii limitate, este posibil, în sufletul celui dominat de emoţia estetică, în clipa viziunii frumosului, el este însă o contradictio in adiecto unei alte perspective decît cea a frumosului. Din acest motiv, este atîta iluzie în orice ideal de frumuseţe, încît întinderea ei este nedeterminabilă. Şi ceea ce este mai grav e că premisa fundamentală a oricărui ideal de frumuseţe, după care lumea aceasta trebuia să fie aşa cum e, nu rezistă nici celei mai elementare analize. Lumea aceasta trebuia să fie oricum, numai aşa cum e nu.

Pentru ce oamenii doresc să realizeze neapărat ceva? N-ar fi incomparabil mai bine să stea suspendaţi sub soare, într-o linişte senină şi într-o tăcere admirabilă? Ce este de realizat, şi de ce atîta sforţare şi atît imperialism? Omul a pierdut simţul marilor tăceri, al marilor linişti ce îmbată fiinţa cu arome de eternitate. Deşi conştiinţa este fructul unei deficienţe vitale, ea nu s-a determinat la fiecare om ca un element de inadaptabilitate, ci la unii a dezvoltat o exasperare a pornirilor vitale, o exagerare a imperialismului vital. Nemaiputînd trăi în prezent, adună mai mult decît trebuie vieţii, aglomerează material care îl apasă şi îl subjugă. Astfel, sentimentul viitorului a fost o calamitate pentru om. Procesul, prin care conştiinţa a separat pe oameni în două categorii mari, este dintre cele mai ciudate şi el e de natură a explica pentru ce omul este o fiinţă atît de puţin consistentă, care nu-şi poate fixa un centru de energie şi de echilibru. Atît cei pe care conştiinţa i-a dus la interiorizare, la chin şi la tragedie, cît şi cei pe care i-a avîntat într-un imperialism nelimitat, într-o groaznică dorinţă de achiziţie şi de posesiune, sînt, în moduri diferite, dezechilibraţi şi nefericiţi. Conştiinţa a făcut din animal om şi din om

demon, dar ea n-a făcut încă din nimeni un Dumnezeu, în ciuda lumii care se mîndreşte de a fi omorît unul pe cruce.

Feriţi-vă de oamenii incapabili de viciu, deoarece prezenţa lor nu poate fi decît plictisitoare, incoloră şi fadă. Căci despre ce vă poate vorbi un om incapabil de viciu, decît despre morală? Şi cine n-a depăşit morala înseamnă că n-a adîncit nimic din experienţele pe care le oferă viaţa, că n-a ratat nici un elan şi n-a transfigurat nici o prăbuşire. O existenţă mare începe de acolo de unde pentru ea sfîrşeşte morala, fiindcă numai de aici ea poate risca orice, poate încerca absolut totul, chiar dacă obstacole o împiedică de la realizări efective. Se cer infinite transfigurări pentru a ajunge în regiunea în care totul e permis, în care sufletul se poate arunca fără remuşcări în vulgaritate, în sublim sau în grotesc, realizînd o complexitate atît de bogată, încît nici o direcţie şi nici o formă de viaţă să nu-i fie închise. Tirania exteriorului şi a generalului, ce domină existenţele comune, dispare pentru a-i lua locul absoluta spontaneitate a existenţei unice, cu norma topită în fluidităţile ei interioare, cu legea în ea însăşi, dincolo de orice formă şi de orice schemă. Cum să nu dispară morala pentru o astfel de fiinţă, care poate fi cea mai generoasă fiindcă este atît de absurdă încît poate să renunţe la lume şi ca atare să dea tot ce se poate da? Generozitatea este incompatibilă cu morala, cu această raţionalitate a obiceiurilor, conştiinţei, cu această mecanizare a vieţii. Orice faptă generoasă este absurdă, este o renunţare ce nu se poate găsi la omul comun, care se îmbracă în hainele moralei spre a-şi ascunde vulgara lui nulitate. Tot ce este cu adevărat moral începe de acolo de unde s-a lichidat cu morala. Meschinăria moralei cu norme raţionale, cu legi fixe şi cadre exterioare nu se evidenţiază mai bine ca în condamnarea viciului, această expresie de tragic carnal şi de tulburare pasională, ce creşte din prezenţa spiritului în carne. În orice viciu este prezentă o tragedie a cărnii, un salt al cărnii din fatalitatea ei, o încercare de sfărîmare a limitelor imanente ce încarcerează elanurile pasionale. O plictiseală organică se ridică pînă la o deznădejde a nervilor şi a cărnii, din care nu se pot salva decît încercînd celelalte forme posibile de voluptăţi. Atracţia tuturor celorlalte forme decît cele normale picură în senzaţiile viciului o nelinişte tulburătoare, diversă în consecinţe şi

complexă în agitaţii. În viciu, spiritul pare că a devenit sînge şi se agită ca o forţă imanentă în carne. Explorarea în ordinea posibilului nu se poate face fără concursul spiritului, fără intervenţia conştiinţei. Viciul reprezintă o formă de triumf a individualului. Şi cum ar putea reprezenta carnea individualul, fără o intervenţie din afară? Acest amestec de spirit şi carne, de conştiinţă şi sînge, creează o efervescenţă extrem de fecundă pentru acela care e prins în seducţiile viciului. Nimic nu este mai respingător decît viciul învăţat, împrumutat şi afectat. Din acest motiv, elogiul viciului este complet injustificat; se poate cel mult constata fecunditatea lui, pentru oamenii care îl ştiu transfigura, care pot devia această deviere. A-l trăi brut, criminal, vulgar este a-i exploata numai materialitatea lui scandaloasă şi a-i neglija fiorul imaterial care face din orice viciu o excelenţă. Viaţa intimă, pentru a atinge anumite înălţimi, nu se poate dispensa de neliniştile viciului. Şi nici un vicios nu poate fi condamnat decît în momentul cînd, în loc să considere viciul un pretext, îl transformă într-o finalitate.

Iubirea, cu cît e mai intensă şi mai concentrată, cu atît se limitează mai mult în întindere, cu atît cere mai mult individualul şi unicul. Astfel se întîmplă că marile pasiuni descoperă absolutul într-o femeie, care la cea mai redusă analiză de abia îşi poate salva existenţa biologică. Unei consideraţii din afară, iubirea este atît de absurdă, încît ea nu poate fi apreciată decît pentru absurditatea ei. Din acest motiv, asupra iubirii nu se poate vorbi în consideraţii, ci numai în mirări.

Din milioane de femei să aleg una singură, să mă limitez numai la una? Ar trebui ca aceea să fie în fiecare moment alta, să fie capabilă de atîta transfigurare, încît să-mi apară veşnic nouă şi nebănuită. Cîţi au pasiunea atît de mare, încît în fiecare moment să vadă lumini noi şi farmece schimbate? Femeia este o fiinţă cu puţine posibilităţi, ea nu poate rezista exigenţelor unui bărbat torturat, pentru care iubirea este numai o formă de a te realiza în viaţă. Îţi trebuie o pasiune mare pînă la imbecilitate pentru a putea iubi o singură femeie. Cînd simţi însă insuficienţa tuturor formelor de viaţă, cînd te satisface numai ceea ce e deviat, crescut

paradoxal şi dezvoltat exagerat, ce mai poţi găsi într-o singură femeie? Schimbînd multe, dacă ţi se refuză surprize psihologice este imposibil să nu te farmece jocul de fizionomii, diversitatea de expresie şi să nu te pasioneze căutarea unui mister psihologic pe care nu-l găseşti totuşi niciodată, fiindcă nu există. Sensibilitatea feminină e prea periferică şi prea receptivă pentru a avea resursele inepuizabile ale unui mister. Farmecul absurd al iubirii adevărate, al iubirii intense, este de a găsi mister într-o singură fiinţă, de a descoperi — sau mai precis a inventa — un infinit într-o existenţă individuală de o deconcertantă finitate.

Iubesc mai multe femei acei care nu pot iubi. Donjuanismul este avantajul şi defectul celor certaţi cu Eros, dar care au destule rezerve de viaţă pentru a nu ajunge la o impotenţă psihică sau erotică. Necesitatea de a varia aspectele lumii, născută dintr-o plictiseală organică, duce în domeniul iubirii la donjuanism. Toţi oamenii care au dus viaţa interioară pînă la ultimele ei limite, care au disperat de sensul vieţii şi care se chinuiesc pe culmi, sînt în mod fatal donjuani, întocmai ca şi antipodul lor, oameni înguşti, lipsiţi de viaţă interioară, cu posibilităţi extrem de reduse de înţelegere şi simţire. Viaţa prezintă această ciudată dualitate de a întruni în realizarea exterioară pe cele două tipuri opuse de oameni: pe deficienţi şi pe cei preaplini. Tot simţul psihologic este în a percepe dacă cineva a ajuns la o formă respectivă de viaţă din preaplin sau din deficienţă. Unul poate fi vicios şi imoral din deficienţă, altul din exces; unul poate ajunge la disperare din incapacitate, din lipsă de rezistenţă şi de gîndire, altul din exces de problematică şi de interioritate.

Lumea cade în greşeala de a pune pe acelaşi plan de viaţă sufletească pe toţi acei oameni care seamănă, exterior şi aparent, în realizările lor. Donjuanismul este interesant şi simptomatic numai la aceia la care apare ca un fruct al disperării, al unei prea bogate reflexivităţi şi preocupări lăuntrice. Cine pe culmile disperării nu este un donjuan, acela nu şi-a asimilat disperarea organic, nu a trăit intens stările de limită, arderile şi consumările supreme, ci le-a încercat artificial, ca într-un vag presentiment. A fi un om de mari singurătăţi înseamnă a iubi pe toate femeile. Şi a iubi pe toate femeile înseamnă a nu iubi nici una. Cei care fac filozofia vieţii nu pot fi decît nişte diletanţi ai Erosului, căci ei au pus prea multă pasiune în problemele

vieţii, pentru ca să mai aibă pasiune pentru aspectele ei. Pe culmile disperării, superficialitate în iubire este o superficialitate din adîncime.

Am încercat într-o mare tăcere şi într-o mare singurătate, în mijlocul naturii, departe de oameni şi aproape de mine, o senzaţie de tumult nesfîrşit, în care lumea, ca un torent irezistibil, m-a năpădit, a trecut prin mine asemenea unui fluid transparent şi insesizabil. Închizînd ochii, întreaga lume pare că s-a topit în creierul meu, prin care ea trece într-un elan torenţial, de un farmec indefinibil şi de un avînt impetuos, curgînd apoi din mine în forme şi înălţări de valuri, ca în visurile de înec de o groază voluptuoasă. Am simţit atunci nu numai cum un om poate trăi, în anumite clipe, toată esenţa misterioasă a destinului uman, dar şi cum în el se poate concentra universalitatea lumii, absorbită în extazurile singurătăţii. Dacă ai închis ochii pentru a atinge o tăcere şi o singurătate mai mare, ai pierdut infinitul ce ţi-l oferea perspectiva exterioară, pentru a cîştiga un infinit mai complex şi mai atrăgător. Şi în acest moment de extaz cosmic, de revelaţie metafizică, am simţit cum efluviile ce le degajam din mine erau efluviile acestei lumi, cum tremurul meu era tremurul fiinţei şi cum halucinaţia mea era halucinaţia existenţei. Şi m-am simţit, în acel fior neuitat, iresponsabil de existenţa acestei lumi.

Cine îşi înalţă aripi în mine, de simt cum zborul meu mă avîntă într-o nebună şi barocă expansiune? Să fie aripile eternităţii care mă ridică în infinit, mă tulbură şi mă însingurează? Simt toată confuzia eternităţii în mine şi sorb miresmele infinitului cum aş sorbi o otravă. Beat de eternitate şi atras de infinit, mă prăvălesc prin spaţii ca o figură solară şi mă avînt prin imensităţi, uşor ca o iluzie şi transparent ca un zîmbet, mă risipesc într-un nimic îmbietor pe care mi-l acoperă seninătăţi de azur şi transcendenţe de nori. Cui să mă închin prin aceste deşerturi şi cui să întind mîna prin aceste singurătăţi, la cine să mă opresc în aceste evoluţii cosmice şi unde să privesc ca la o mîngîiere? Cum se destramă azurul în fantastica mea viziune şi cum

nu mai rămîne decît un alb cu misterioase chemări! Şi în acest drum cosmic, asemenea unei supreme aventuri, parcă-l caut pe Dumnezeu. Dar în infinit nu există popas. Şi astfel, nu-l voi găsi niciodată.

Procesul prin care cineva devine pesimist? O frecvenţă mare de depresiuni într-un om care are atît elan, încît în fiecare moment să fie viu. O fatalitate organică provoacă depresiuni incontinue, fără determinante şi excitante exterioare, numai dintr-o adîncă tulburare internă; aceste depresiuni înăbuşă pîlpîirile elanului, atacă permanent rădăcinile vieţii şi distrug bucuria naivă şi instinctivă de a trăi. Se afirmă cu totul greşit că devine cineva pesimist în urma unei deficienţe organice, în urma unor slabe posibilităţi vitale. În realitate, nimeni nu devine pesimist dacă n-a avut anterior atît elan încît să fi dorit viaţa cu o ardoare pasionată, chiar dacă această ardoare n-ar fi intrat în conştiinţa respectivului. Ulterior, procesul de devitalizare se întîmplă ca o urmare a depresiunilor. Orice deficienţă în pesimism este consecutivă depresiunilor. Căci numai la un om cu elan, cu aspiraţii şi cu pasiuni, depresiunile au acea capacitate de eroziune care consumă din viaţă, precum valurile mării din uscat. La un simplu deficient, depresiunile nu duc la nici o încordare, la nici un paroxism şi la nici un exces, ci la o stare de indiferenţă şi apatie, de stingere lentă şi de monotonie liniştită, din care nu pot reieşi acele reacţiuni personale şi dureroase caracteristice pesimismului. A fi pesimist înseamnă a prezenta un paradox organic, ce dă naştere la contradicţii insurmontabile şi fatale, care explică efervescenţa atît de profundă a tuturor pesimiştilor. Şi cum să nu fie un paradox organic în această îmbinare a unor frecvente depresiuni cu un nu mai puţin frecvent elan? Că în cele din urmă depresiunile consumă elanul şi compromit vitalitatea, este mai mult decît evident pentru cine înţelege că depresiunile sînt adevărate atentate la viaţă. Împotriva lor nu se poate lucra efectiv; ele pot fi cel mult neglijate temporar, prin o ocupaţie intensă sau prin distracţii; dar după aceea apar într-o şi mai mare intensitate. Numai într-o vitalitate neliniştită poate apărea paradoxul organic al pesimismului. Cum rezistenţele vieţii se reduc şi scad progresiv, în

conştiinţa omului se reflectează dureros acest proces de intrare în moarte. Nu devii pesimist — un pesimist demonic, elementar, bestial şi organic — decît după ce viaţa, în lupta disperată împotriva depresiunilor, nu s-a ales decît cu înfrîngeri. Atunci apare în conştiinţa omului destinul ca formă a ireparabilului, a acelui ireparabil pornit din esenţa lumii ca pentru a ne arăta, mai dureroase şi mai apăsătoare, zădărniciile acestei vieţi.

Trebuie, într-adevăr, să te fi luptat mult cu forţele demonice şi negative ale vieţii pentru a ajunge la conştiinţa ireparabilului, care nu face din ireversibilitatea vieţii decît o cale spre moarte, o evoluţie care nu e, în fond, decît o disoluţie. Să poţi spune după fiecare experienţă de viaţă: niciodată! — după fiecare întîmplare şi după fiecare încercare acelaşi cuvînt, simbol al definitivatului şi al ireparabilului, este desigur a fi pierdut totul, a fi atît de departe de viaţă pe cît eşti aproape de nimicul în care te aruncă moartea. Este îngrozitor cînd te gîndeşti că după moarte îţi sînt definitiv pierdute o zi cu soare, un zîmbet sau un prieten; dar este de o mie de ori mai îngrozitor să fi pierdut, deja trăind, toate aceste, să poţi spune despre tot ce ai auzit şi văzut: niciodată, niciodată! Este ca într-o absurdă călătorie internă, care te-a separat radical de lucruri, deşi prezenţa ta fizică se află în imediata lor apropiere.

Cum o să pot admite că eu nu sînt făcut pentru viaţă, cînd în realitate viaţa nu este făcută pentru mine? Căci s-ar putea foarte bine ca în alte forme de viaţă, în forme cu totul diferite de acele în care sînt condamnat să trăiesc, eu să pot fi fericit şi încîntat, dominat de voluptăţi pe care ceilalţi nici nu le-ar bănui? De ce să mă sacrific în gînd, de ce în ordinea conceptibilului să nu admit că eu m-aş putea potrivi într-o altă formă de viaţă, într-o altă alcătuire de existenţă? Şi atunci, de ce să nu găsesc toată vina în această viaţă, iar nu în mine? Ar trebui mai puţin ireparabil şi mai multă absurditate acestei lumi, pentru ca să se poată schimba. Absurditatea ei de pînă acum depăşeşte cu prea puţin platitudinea, pentru a-mi îngădui cea mai redusă iluzie. Aş putea crede în această lume cînd ea s-ar schimba

pentru mine. Sînt prea orgolios pentru a vedea răul din lume în răul din mine. Eu însă nu mă voi schimba niciodată după această lume.

Iraţionalul din viaţă apare, în consideraţiile noastre, într-un dublu aspect: iraţionalul ca dinamism orb ce refuză orice ierarhie de valori şi iraţionalul ca realitate în a cărei asimilare trăieşti naiv, mulţumit şi echilibrat. Această accepţie dublă a iraţionalului explică de ce putem spune că viaţa n-are nici un sens, ea fiind iraţională în esenţa sa, precum şi de ce susţinem posibilitatea de salvare numai prin experienţa naivă a iraţionalului. Apropierea inconştientă de esenţa iraţională a vieţii te menţine într-o stare de echilibru organic, deoarece formele tale de activitate şi manifestare sînt formele vieţii. Tot ceea ce faci răsare din sîmburele vieţii, dintr-o obscură productivitate vitală. Experienţa naivă a iraţionalului te situează în imanenţa substanţială a vieţii. De aceea, naivitatea este o expresie directă a iraţionalului. În naivitate individuaţia nu reprezintă un principiu de tragism, fiindcă în naivitate individul nu e separat de lume, ci este asimilat organic fluxului iraţional al existenţei. Şerpuirile acestui flux pot fi cît de complicate; atunci cînd trăieşti în ele, nu suferi din cauza lor, deoarece drama se distribuie pe întreaga sferă a vieţii şi nu se reflectează în conştiinţă, nu suferi o dramă unică, individuală şi chinuitoare în afară de lume; nu încerci dualismul care izolează pe om în lume din cauza hipertrofiei conştiinţei. Prin conştiinţă, reflexivitate şi interiorizare, depăşeşti iraţionalul; dar numai pentru a ţi se revela într-o deconcertantă proeminenţă. Căci această depăşire nu se poate realiza decît în gîndire; prin biologicul din noi nu facem mai puţin parte din iraţionalitatea în genere. Iar cînd acest biologic devine nesigur, problematic, de un echilibru instabil, aceasta nu se întîmplă decît pentru a ne descoperi şi mai mult iraţionalul, ca dinamism orb, indiferent oricărei teleologii şi oricărei ierarhii de valori. Omul este astfel constituit, încît el cere în fiecare moment o ierarhizare a valorilor, o scară de valori şi o sumă de criterii. În faţa fenomenului iraţionalităţii vieţii, a evoluţiei ei fără nici un scop, care face din viaţă un avînt haotic de forme debordante şi necristalizabile, exigenţa unei ierarhii de valori este o

simplă exigenţă. Şi atunci se naşte revolta conştiinţei împotriva vieţii, revolta omului detaşat de viaţă împotriva iraţionalului, la care revoltă, viaţa răspunde omului: mlădiază-te după mine şi renunţă la conştiinţă, la principiul separativităţii şi, tîrît în fluxul iraţionalului, vei înceta să cauţi un sens acolo unde nu e.

A ajunge să crezi numai în tăcere, să nu mai preţuieşti decît tăcerea, este a realiza una din cele mai esenţiale expresii ale trăirii la marginile vieţii. Elogiul tăcerii, la marii singuratici şi la întemeietorii de religii, îşi are o rădăcină mult mai profundă decît îşi închipuiesc oamenii. Trebuie ca prezenţa oamenilor să te fi exasperat în aşa măsură şi complicaţia problemelor să te fi dezgustat atît de tare, încît să nu te mai intereseze decît tăcerea şi strigătele ei, strigătele tăcerii care nu sînt decît cascade intime al căror zgomot îl obiectivezi în lumea din afară.

Oboselile repetate te duc la aprecierea nelimitată a tăcerii, deoarece în oboseli toate cuvintele îşi pierd semnificaţia şi bat în urechi asemenea unor ciocane mecanice, se destramă în sonorităţi vide, în vibraţii iritante şi în sunete exasperante. Toate conceptele se diluează, toate expresiile tari se atenuează, tot ceea ce vorbeşti sau asculţi se dezgoleşte într-o nuditate stearpă şi respingătoare. În tine, nimic nu mai ia o formă sau o consistenţă expresivă, ci tot ce pleacă în afară şi tot ce vine din afară rămîne ca un murmur îndepărtat, monoton şi egal, neputînd în nici un fel să excite nuanţele vieţii sufleteşti, să trezească un interes sau o curiozitate. Atunci îţi pare inutil să-ţi mai dai o părere, să mai iei o atitudine sau să mai impresionezi pe cineva, şi toate zgomotele la care ai renunţat prin tăcere cresc în agitaţia sufletească, existentă în toate marile tăceri. După ce te-ai frămîntat ca un nebun să rezolvi toate problemele, după ce te-ai chinuit pe culmi, cînd ar trebui să dai răspunsurile supreme sfîrşeşti prin a găsi în tăcere singura realitate şi singura formă de expresie, şi cine nu sfîrşeşte în tăcere înseamnă că n-a văzut totul.

Arta de a fi psiholog nu se învaţă, ci se trăieşte şi se experimentează, deoarece nu există un complex de canoane care să-ţi dea cheia misterelor psihice, a structurilor diferenţiale ale vieţii sufleteşti. Nu eşti un psiholog bun dacă tu însuţi nu eşti un subiect de studiat, dacă materialul tău psihic nu oferă zilnic o complexitate şi un inedit care să excite curiozitatea ta continuă. Nu te poţi iniţia în misterul altuia, dacă tu însuţi n-ai un mister în care să te iniţiezi. Pentru a fi psiholog trebuie să fii atît de nefericit, încît să pricepi fericirea şi atît de rafinat, încît să poţi deveni oricînd barbar; iar disperarea în care trăieşti să aibă totdeauna atîta ardoare, încît să nu ştii dacă trăieşti în pustiu sau în flăcări. Proteic, polimorf, pe cît de centripet, pe atît de centrifugal, formele vieţii să se combine în tine atît de multiplu şi atît de complex, încît extazul pe care-l vei atinge să fie estetic, sexual, religios şi pervers. A fi psiholog înseamnă a te învîrti în fiecare moment în jurul axei tale. Aceasta este întîia condiţie; a doua este a avea atîta mobilitate, încît axele celorlalte fiinţe să-ţi fie atîtea centre de gravitate cîte poate avea o fiinţă proteică.

Simţul psihologic este expresia unei vieţi care se contemplă pe sine în fiecare moment şi care în celelalte vieţi vede numai oglinzi. Ca psiholog, consideri pe toţi ceilalţi oameni părţi din tine, frînturi ale fiinţei tale. Şi în dispreţul pe care orice psiholog îl are pentru oameni este o secretă şi o infinită autoironie. Nimeni nu face psihologie din iubire, ci dintr-o pornire sadică de a nulifica pe altul prin cunoaşterea fondului său intim, de a dezbrăca de misterul care, asemenea unei aureole, nimbează pe celelalte fiinţe. Cum acest proces epuizează repede pe oameni, ei avînd conţinuturi limitate, este explicabil de ce psihologul este acela care se plictiseşte mai repede de oameni, pentru că el este prea puţin naiv pentru a avea prieteni şi prea puţin inconştient pentru a avea iubite. Nici un psiholog nu începe prin a fi sceptic. Orice psiholog sfîrşeşte însă prin a fi sceptic. Este, în acest sfîrşit, pedeapsa naturii pentru acest violator de mistere, pentru acest suprem indiscret, care a pus prea puţină iluzie în cunoaştere pentru ca să nu fi ajuns prin cunoaştere la deziluzie.

Puţină cunoaştere încîntă; multă cunoaştere dezgustă. Cu cît cunoşti mai mult, cu atît vrei să cunoşti mai puţin. Cine nu suferă din cauza cunoaşterii, acela n-a cunoscut nimic.

Stînd într-o contemplaţie liniştită, fixat şi suspendat sub eternitate şi auzind tic-tacul unui ceas sau orice ritm ce ar semnifica progresul în timp, este imposibil să nu simţi toată absurditatea mersului în timp, a mersului mai departe, tot nonsensul evoluţiei şi al oricărui fel de desfăşurare. De ce să mergi mai departe, de ce să mai trăieşti în timp? Revelaţia subită a timpului în astfel de contemplaţii, care dă acestuia o proeminenţă vie şi strivitoare, pe care n-o are niciodată în existenţa zilnică, este fructul unui dezgust de viaţă, al unei incapacităţi de a mai continua cu aceeaşi poveste. Şi cînd această revelaţie se întîmplă în noapte, absurditatea înaintării în timp se măreşte de senzaţia unei indescriptibile singurătăţi, deoarece atunci, departe de oameni şi de lume, rămîi singur cu timpul în faţă, într-o ireductibilă dualitate. Timpul, în această senzaţie de părăsire nocturnă, nu mai e umplut cu nici un lucru, cu nici o acţiune şi cu nici un obiect, ci seamănă unui vid ce creşte progresiv în existenţă, unui vid în continuă dilatare şi evoluţie, ca o ameninţare de dincolo de lume. Nu mai poţi auzi în liniştea şi tăcerea contemplaţiei decît ritmarea timpului în tine, sunetul şi pocnetul repetat asemenea unui dangăt de clopot într-o lume moartă. Drama omului şi a timpului n-o trăieşte decît acela care a separat timpul de existenţă şi care în această disociere, fugind de existenţă, e apăsat de timp. Şi acela simte cum creşte în el timpul asemenea morţii.

Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea. Şi deşi atîta lume a susţinut această afirmaţie, este a nu fi încercat niciodată iubirea, pentru a o declara banalitate. Să-ţi vină să plîngi atunci cînd te gîndeşti la oameni, să iubeşti totul, într-un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie cînd te gîndeşti şi la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranţelor.

Oricît m-aş lupta pe culmile disperării, nu vreau şi nu pot să renunţ şi să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările şi tristeţile ar întuneca izvorul luminos al fiinţei mele, deplasat în cine ştie ce colţuri îndepărtate ale existenţei mele.

Prin orice pot cădea în lumea asta, numai printr-o mare iubire nu. Iar atunci cînd iubirii tale i s-ar răspunde cu dispreţ sau indiferenţă, cînd toţi oamenii te-ar abandona şi cînd singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n-au putut pătrunde în alţii ca să-i lumineze sau să le facă întunericul mai misterios se vor răsfrînge şi se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină şi văpăile lor numai căldură. Şi atunci întunericul nu va mai fi o atracţie irezistibilă şi nu te vei mai ameţi la viziunea prăpăstiilor şi adîncimilor.

Dar ca să ajungi la accesul luminii totale, la extazul absolutei splendori, pe culmile şi limitele beatitudinii, dematerializat de raze şi purificat de seninătăţi, trebuie să fi scăpat definitiv de dialectica luminii şi a întunericului, să fi ajuns la autonomia absolută a întîiului termen. Dar cine poate avea o iubire atît de mare?

TABLA DE MATERII

NOTĂ

Pentru ediţia de faţă s-a folosit ca text de bază ediţia Humanitas 1990, reconfruntată cu ediţia princeps din 1934.

Ca şi în ediţia din 1990, au fost actualizate ortografia şi punctuaţia, păstrîndu-se însă formele lexicale specifice vremii sau/şi autorului. În cîteva cazuri s-au făcut totuşi unificări de variante lexicale (preferîndu-se, de pildă, obsesie — care apărea concomitent cu obsesiune). Au fost îndreptate tacit, în cazurile lipsite de orice echivoc, anumite scăpări sau omisiuni şi, fireşte, greşelile evidente de culegere.

Editura

Apărut 1993
Culegere şi paginare Humanitas
Conversie în format Winword 2.0 IBM-PC:
Ioan-Lucian MUNTEAN (muntean@physics.pub.ro).